

211 NUMARALI MANİSA ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ VAKIF MUHASEBE KAYITLARI (1778-1795)

Ertan GÖKMEN*

Özet

Bu çalışmada, 211 numaralı Manisa şer'iyye sicilinin 78-171. sayfaları arasında yer alan vakıf muhasebe kayıtları ele alınmıştır. Bu muhasebe kayıtları 1778-1795 yılları arasında kapsamaktadır. Muhasebesi görülen vakıf sayısı yıllara göre 66-88 arasında değişmektedir. Muhasebelerde detaylı gelir ve giderler gösterilmemiştir. Vakıfların sermayesi özet şeklinde verilmiştir. Vakıfların %90'ı para vakfı olarak düzenlenmiştir. Bundan başka muhasebelerde vakfın çeşidi, nerede bulunduğu, muhasebesinin ne zaman görüldüğü ve mütevellisinin kim olduğu belirtilmiştir. Defterde, cami ve mescid gibi ibadethanelere, çeşme, kuyu ve sebilhâne gibi su yapılarına, mektep ve muallimhane gibi eğitim kurumlarına ait vakıflar vardır. Diğer yandan aşure, şerbet, kar, helva, Yasin-i Şerif okunması için bazı özel vakıflar kurulmuştur.

Anahtar kelimeler:

Manisa, Vakıf, Şer'iyye Sicili, Vakıf Muhasebe Kaydı, Cami, Mescid, Çeşme, Kuyu.

WAQF ACCOUNTING RECORDS IN MANISA SHARİ'A REGISTER NUMBERED 211 (1778-1796)

Abstract

This study deals with the waqf accounting records found in pages 78-171 of then. 211 Manisa shari'a register. These waqf accounting records cover the years between 1778 and 1795. The number of the waqf accountss varies from 66 to88 per year. Unlike other records, there is no detailed account of their income and expenses. The capital of waqf (asl-ı mâl) has been given in a summary. Almost 90 per cent of the waqfs are monetary endowments. In the records, the type of waqf, its location, the time of its accounting and the administrator (mütevelli) of the waqf are registered. In general, there are waqfs of worship such as mosque and masjid, waqfs of water management such as fountains and wells and sebilhane (public fountains) and waqfs of educational institutions such as mektep (school for children) and muallimhane (school for children). In addition, special waqfs for consumption were established, like the ones for aşure (mixed food made from different pulses), sherbet (sweet drink), snow, khalva (traditional sweet made with sugar, oil and flour) and for reading Yasin-i Şerif (one of the core chapters of Holy Quran).

Keywords:

Manisa, Vaqkf, Shari'a Register, Waqf Accounting, Mosque, Masjid, Fountain, Well.

* Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü; ertan.gokmen@bayar.edu.tr

Giriş

Osmanlı Devleti'nde kamunun ihtiyaç duyduğu pek çok hizmet vakıflar tarafından karşılanmıştır. Hali vakti yerinde olsun ya da olmasın vakıf düşüncesinin ruhuna ve hayır düşüncesine sahip pek çok erkek ve kadın bu hizmetlerin karşılanması için vakıflar kurmuşlar ve kurdukları vakıfları ayakta tutmak için çeşitli gelir kaynakları oluşturmuşlardır (Singer 2004: 109-115). Vakıf kurmak isteyen bir kişi, kurmak istediği vakfın gelirlerini, sarf yerlerini, görevlilerini ve çalışma şartlarını kadı huzurunda düzenlenen ve şer'îyye siciline de kaydedilen vakfiyelerde açıkça (Yedi yıldız 2003: 4-5; Singer 2004: 24-25) belirtmektedir. Faaliyete geçen bu vakıflar, vakıf yöneticisi demek olan mütevellî eliyle vâkıfın belirlediği şartlara göre idare edilmektedir. Vakfı mütevellî idare etmekle birlikte, bu kişi vakıfla ilgili her hususta sonsuz yetkiye sahip değildir. Vakıf görevlilerinin atanması hususunda genelde kadı ve nâibler arzda bulunsa da bazen mütevellîler de arzda bulunurlardı. Ancak padişah beratı alınmadıkça yeni görevli tayin edemezler ve görevli değişikliği yapamazlardı. Yine mütevellîler vakfın gelirlerini ve giderlerini düzgün tutmak ve her yıl bu işlemlere ait muhasebeleri kadı veya nâib huzurunda vermek zorunda idiler. Çalışmamızda da Manisa'da kurulan vakıfların muhasebeleri konu edilmiştir. Manisa vakıflarına ait bu muhasebeler 211 numaralı Manisa şer'îyye sicilinin 78 ile 171. sayfaları arasında yer almakta olup 1192/1778⁽¹⁾ yılından 1210/1795 yılına kadar uzanan 19 yıllık zaman dilimini kapsamaktadır. Muhasebe kayıtlarındaki bilgilere göre Manisa'daki vakıfların çeşitleri, mahallelere dağılımı, sermaye büyüklükleri gibi konular çalışmamızın aşağıdaki bölümlerinde ele alınmıştır. Ancak bu bölümlere geçmeden vakıf muhasebe defterleri nedir, bu defterler Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi için ne anlam ifade etmektedir, kısaca bu hususlarda bilgi verilecektir.

A- Vakıf Muhasebe Defterleri

Vakıf muhasebe defterleri, vakıfların gelir ve giderlerinin kaydedildiği defterlerdir. Bu defterler, vakıfların iktisadî durum ve faaliyetlerinde zamanla meydana gelen değişimleri ve kurumsal gelişim tarihlerini ortaya çıkarmamızı sağlayacak bilgiler içermektedir. Yine muhasebe defterlerine dayalı olarak vakıfların iktisadî ve kurumsal gelişimleri belirli bir dönemdeki iktisadî konjonktür ve sosyal şartlar ile birlikte değerlendirildiğinde iktisadî ve sosyal tarih açısından dikkate değer sonuçlar elde etmemize yardımcı olmaktadır (Orbay 2005: 38-39). Vakıf

gelir ve giderlerinde zaman içinde ortaya çıkan dalgalanmalar vakfın büyüme veya küçülmesi ile ilgili temel gösterge olarak alınabilmektedir. Piyasaya yapılan satışlar ve vakıf ihtiyacı için piyasadan yapılan alımlar fiyat endekslerinin oluşturulmasına imkân vermektedir (Orbay 2004: 291).

Muhasebe defterlerinde genel olarak gelirler ve giderler olmak üzere iki temel kısım bulunmaktadır. Defterlerde genel olarak, cari hesap dönemindeki toplam gelir, cari dönemin gelirleri ve eğer varsa önceki dönemden devreden fazla bulunmaktadır. Cari hesap döneminin toplam geliri aynı zamanda cari dönemin giderleri ve eğer varsa hesap dönemi sonunda gelecek yıla devredecek fazla ile dengelebilir. Defterlerde görülen hesap kalemlerinin sayısı ve çeşidi vakıfların gelir ve giderlerinin çeşitliliğine göre değişmektedir. Hatta bazen gelir ve gider hesaplarından ayrı olarak bazı vakıfların ayrıntılı kiler hesabı tutulmakta ve bunlar ana muhasebe defteri sonuna eklenmektedir (Orbay 2004: 292).

Bir vakfın gelir ve gider kalemlerini neler oluşturmaktadır? Bu konuda bir fikir vermek için Çelebi Mehmed Yeşil İmareti Vakfı'nın 1558 yılı muhasebesi örnek olarak verilebilir. Vakfın ilgili yılda beklediği toplam gelir 326.016 akçedir. Bu paranın 24.584 akçesi devreden bakiye, 301.432 akçesi cari dönemden gelir, 273.830 akçesi nakit gelir, 27.599 akçesi mahsulât satışından gelir, 106.028 akçesi aylık gelirler, 103.462 akçesi han ve dükkân kiralari, 167.048 akçesi tarımsal gelirler, 754 akçesi diğer gelirler ve 27.599 akçesi stok satışlarından oluşmaktadır. Yine aynı yılda toplam 293.647 akçelik gider gerçekleşmiştir. Bu miktarın 128.700 akçesi maaş ödemelerine, 145.297 akçesi mutfak giderlerine, 5.481 akçesi sair harcamalara, 10.622 akçesi nakliye giderlerine 3.547 akçesi tamirat masraflarına harcanmıştır. Vakfın kişiler üzerinde 5.999 akçe alacağı bulunmaktadır. Bu miktar, geriye kalan mevcut paradan düşüldüğünde vakfın geriye 26.370 akçe parası kalmaktadır (Orbay 2009: 148). Vermiş olduğumuz bu muhasebe kaydı bizim incelememize konu olan defterlerde yer alan muhasebelere göre çok ayrıntılı düzenlenmiştir. Yine bazı vakıfların muhasebe kayıtları içerisinde yer alan kiler harcamaları bize mutfak harcamaları ve tüketilen yiyecek ve yemek alışkanlıkları hakkında bilgiler vermektedir (Orbay 2005: 40).

B- Manisa Vakıflarına Ait Muhasebe Kayıtları

Manisa vakıflarına ait bu muhasebe kayıtları müstakil bir defter olmayıp 211 numaralı Manisa şer'îyye sicilinin 78-171. sayfaları arasında yer al-

1. Muhasebe defterinin ilk yılına ait tarih 1192/1778-79, son yılına ait tarih ise 1210/1795-96'dır. Vakıf muhasebeleri ilgili yılın Muharrem ayında görüldüğünden, bu ay dikkate alınarak miladi tarihe çevrilmiştir.

maktadır. 211 numaralı bu defter 189 sayfa olup, defterin ilk sayfasındaki kayıtlarda tarih yoktur. Defterin ikinci sayfasındaki bir kaydın tarihi, Âhir-i Zilkâ'de 1171/5 Ağustos 1758, 189. yani son sayfasındaki kaydın tarihi ise 12 Zilhicce 1171/17 Ağustos 1758'dir. Dolayısı ile defterde 15 günlük sicil kayıtları bulunmaktadır. Araştırmamıza kaynaklık eden muhasebe kayıtlarının başlangıç tarihi ile defterin tutulduğu tarih arasında yaklaşık 20 yıllık bir zaman farkı bulunmaktadır. Bu bilgilerden vakıf muhasebelerinin tutulduğu defterin bu defter arasına sonradan konulup ciltlendiği anlaşılmaktadır. Defterde 1192/1778 yılından başlayarak 1210/1795 yılına kadar uzanan süreçte Manisa vakıflarının her yıl muhasebeleri görülmüştür. Görülen vakıf muhasebelerinin sayısı yıllara göre faklılık göstermektedir. Bu sayı 66 ile 88 arasında değişmekte olup ortalaması 77'dir.⁽²⁾ Herhangi bir yıla ait muhasebe verileceği zaman, öncelikle görülen vakıf muhasebesinin hangi yıla ait olduğu ve hangi nâib zamanında yapıldığı belirtilmektedir.

Mesela; 1192/1778 yılı vakıf muhasebelerine "İşbu sene-i mübâreke-i 'amîmü'l-berake mâh-ı muharremü'l-harâmı guresinden medîne-i Mağnisâ'da bi'n-niyâbe seccâde-pîrâ-yı şerî'at fazîletlü Ömer Efendi hazretlerinin zamân-ı sa'âdet encâmında vâki' olan muhâsebât defterleridir ki ber-vech-i âti zikr olunur tahrîran fî gurre-i muharremü'l-haram sene 1192/1778" denildikten sonra başlanmıştır.⁽³⁾ Yine 1194/1780 yılı muhasebelerinin başında da "İşbu sene-i mübâreke-i 'amîmü'l-berake mâh-ı muharremü'l-harâmı guresinden Medîne-i Mağnisada bi'n-niyâbe mesned-nişîn-i şerî'at-ı garrâ eşref-i kuzâtan fazîletlü inâyetlü es-Seyyid Abdülbâki Efendi hazretlerinin zamân-ı sa'âdet encâm-larında vâki' olan muhâsebât defterleridir ki ber-vech-i âti zikr olunur hurrirre fi't-târihi'l-mezbûr sene erba'a ve ve tis'in ve miete ve elf" şeklinde bilgiler bulunmaktadır.⁽⁴⁾

Her yıl için yapılan muhasebelere geçilmeden yukarıda belirttiğimiz türden bilgiler verilerek muhasebelere başlanmıştır. Bu bilgilere göre, Manisa vakıflarının muhasebeleri 1192-1210/1778-95 yıllarını kapsayan 19 yıllık sürede 7 farklı nâib tarafından görülmüştür. Muhasebelerin baş kısmında yer alan bu bilgilerden nâiblerin hangi yılın muhasebesini gördükleri ve kendileri için kullanılan lâkaplar

tespit edilebilmektedir. Bu bilgilere göre, vakıf muhasebeleri 1192-1193/ 1778-79 senelerinde Nâib Ömer Efendi, 1194-96/1780-82 senelerinde es-Seyyid Abdülbâki Efendi, 1197-99/ 1782-84 senelerinde Devezâde es-Seyyid Ahmed Efendi, 1200/1785 senesinde Abdurrahman Efendi, 1201-1203/1786-88 senelerinde es-Seyyid Abdülbâki Efendi, 1204/1789 senesinde Receb Efendi, 1205-1206 /1790-91 senelerinde Çelebizâde es-Seyyid el-Hâc Fethullah Efendi,⁽⁵⁾ 1207-1208/1792-93 senelerinde Şerîf İbrahim Efendi, 1209/1794 senesinde Çelebizâde es-Seyyid el-Hâc Fethullah Efendi ve 1210/1795 senesinde Müftüzâde Ömer Efendi tarafından görülmüştür. Bu durumda, nâib es-Seyyid Abdülbâki Efendi 6, nâib Müftüzâde Ömer Efendi 3, nâib Devezâde es-Seyyid Ahmed Efendi 3, Nâib Çelebizâde es-Seyyid el-Hâc Fethullah Efendi 3, nâib Şerîf İbrâhim 2, nâib Abdurrahman Efendi 1, nâib Receb Efendi 1 yıllık vakıf muhasebesi görmüştür. Muhasebelerin baş kısmında her yıla ait yukarıda belirttiğimiz türden bilgiler verildikten sonra Manisa'da yer alan vakıfların muhasebelerine geçilmiştir.

Manisa, vakıflarına ilişkin incelediğimiz muhasebe kayıtlarında yukarıda verdiğimiz şekilde, yani gelir ve giderlerin ayrıntılı olarak verildiği bilgiler bulunmamaktadır. Defterde verilen muhasebe kayıtlarında sırasıyla, vakıf gelirinin türüne, nereye vakfedildiğine, kimin vakfı olduğuna, bulunduğu yere, mütevellisinin kim olduğuna, ait olduğu yıla ve vakıf asl-ı mâlinin miktarına dair bilgiler bulunmaktadır. Buna dair bir misal verecek olursak, 1192/1778 yılına ait bir muhasebe kaydının şu şekilde verildiğini görürüz: "Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Câmi-i Şerîf-i Defterdâr Mahmûd Efendi der-mahalle-i Arab Alanı Hocaâde el-Hâc Mehmed el-mütevellî fi sene 1192/1778, asl-ı mâl 403,5 guruş".⁽⁶⁾ Bu misalden, vakfın gelirinin paradan oluştuğu, Defterdar Mahmud Efendi Câmi'ne vakfedildiği, bu tarihte vakfın mütevellisinin Hocaâde El-Hâc Mehmed olduğu, muhasebenin 1192/1778 senesi muharreminde görüldüğü ve sermayesinin yani asl-ı mâlinin 403,5 guruş olduğu anlaşılmaktadır. İncelediğimiz muhasebe kayıtları Manisa'daki vakıfların çeşitlerini, Manisa mahallelerine dağılımını ve vakıfların sermaye büyüklüklerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2. Yıllar itibarıyla muhasebesi görülen vakıfların sayısı şu şekildedir: 1192/1778 yılında 88, s. 78-83; 1193/1779 yılında 84, s. 83-87; 1194/1780 yılında 88, s. 87-93; 1195/1780-81 yılında 88, s. 94-99; 1196/1781-82 yılında 87, s. 100-105; 1197/1782-83 yılında 81, s. 105-110; 1198/1783 yılında 66, s. 111-115; 1199/1784 yılında 72, s. 116-121; 1200/1785 yılında 67, s. 121-125; 1201/1786 yılında 87, s. 124-129; 1202/1787 yılında 80, s. 129-133; 1203/1788 yılında 82, s. 133-138; 1204/1789 yılında 85, s. 138-142; 1205/1790 yılında 87, s. 143-148; 1206/1791 yılında 86, s. 148-153; 1207/1792 yılında 83, s. 153-157; 1208/1793 yılında 81, s. 158-162; 1209/1794 yılında 81, s. 162-166; 1210/1795 yılında 75, s. 167-171.

3. MŞS., 211, s. 78.

4. MŞS., 211, s. 88.

5. Alay Bey Mahallesi'nde bu nâibin ismi ile örtüşen bir câmi bulunmaktadır. Ancak bu câmiyi bu kişi mi yaptırmıştır, elimizdeki bilgilere göre bunu doğrulamak mümkün değildir.

6. MŞS., 211, s. 78.

1- Muhasebesi Görülen Vakıfların Sermaye Kaynakları

Kurulan bir vakfın ayakta durabilmesi ve hizmetlerini görülebilmesi için bir gelirin bulunması gerekmektedir. Bu gelir vakfedilen bir araziden elde edilen ürünlerden veya musakkafât türünden dükkân, han, hamam gibi yerlerin icârelerinden sağlanmaktadır. Bunun yanında vakfedilen paralar da vakıflar için gelir durumundadır.

Muhasebelerini incelediğimiz Manisa vakıflarının %90'nını para vakıfları oluşturmaktadır. Bu vakıfların muhasebeleri özet şekilde verilmiş olup gelir ve giderleri tek tek gösterilmemiştir. Normal bir para vakfının muhasebesinde, vakfın sermayesinin yani asl-ı mâlinin miktarı, bu maldan kaç kişiye ne kadar borç verildiği, şahıslara işletilmek üzere verilen bu paradan elde edilen gelirin (rihb) miktarı, vazifeliler ve bunlara ödenen ücretler ve yapılan diğer masrafların miktarı belirtilmektedir (Çiftçi 2004a: 95). Manisa'nın 200 numaralı ve 1159/1746-47 tarihli şer'îyye sicilinde, incelediğimiz vakıf muhasebelerindeki gibi özet ve bunun yanında ayrıntılı vakıf muhasebe kayıtları bulunmaktadır. Bu defterin 58-66. sayfaları arasında görülen vakıf muhasebelerinin büyük bir bölümü ele aldığımız muhasebeler gibi özet şeklinde arka arkaya verilmekle birlikte, birkaç tanesi için ayrıntılı muhasebe yapılmış,⁽⁷⁾ sonra yine özet türünden muhasebeler verilmeye devam edilmiştir. Bu defterde ayrıntılı olarak verilen muhasebelerden birini zikretmek gerekirse; Çapraştırlar-ı Sağır Mescidi'nin 1160/1747-48 senesinde görülen muhasebesinde, vakfın asl-ı mâli 213 guruştur. Vakfın, der-dest zimem-i nâs başlığı altında 27 kişi üzerinde toplam (cümle yekûn-ı asl-ı mâl) 213 guruş alacağı bulunmaktadır. Vakfın alacaklı olduğu bu miktar asl-ı mâl olarak belirtilen paraya eşittir. Bu kayıttan sonra, bu paranın geliri (hâsıl an ribh) 31,2 guruş olarak verilmiştir. Daha sonra minhe'l-vezâif denildikten sonra vazîfe-i tevliyet 6 guruş, vazîfe-i imâmet 6 guruş, vazîfe-i müezzin ve kayyım 6 guruş, harc-ı mescid 11,5 guruş, resm-i muhâsebe 2 guruş şeklinde verildikten sonra, cümle yekûn-ı masârif 31,2 guruş olarak verilerek muhasebe tamamlanmıştır.⁽⁸⁾ Mescid vakfının masraflarının paranın işletilmesinden elde edilen gelire eşit olduğu görülmektedir. 1159/1746-47 senesine ait verdiğimiz bu misale benzer birkaç vakıf daha bulunmakta olup bunlar aşağıda ilgili vakıflar zikredilirken verilecektir.

Bazı vakıfların gelirleri sadece vakfa ait kira gelirlerinden oluşmaktadır. Muhasebeleri görülen vakıflar içerisinde bu şekilde olanların sayısı çok azdır. Bu türden vakıf muhasebelerinden biri "Vakf-ı musakkafât-ı Sebilhâne el-Hâc Fazlullah Ağa der-kurb-ı Lonca be-Mağnisa Oğlu Mehmed Ağa mütevellî sene 1192/1778, Hâsıl-ı icârât-ı kâmile 78 guruş" şeklinde kaydedilmiştir.⁽⁹⁾ Bu kayda göre, Fazlullah Ağa'nın Manisa'da Lonca yakınında yaptırdığı çeşme için vakfettiği binaların 1192/1778 senesindeki kira geliri 78 guruş olup vakfın mütevelliliğini Oğlu Mehmed Ağa yapmaktadır.

Muhasebeleri görülen vakıflar içerisinde sermayesi hem para vakıflarından hem de kira gelirlerinden oluşan vakıflar da bulunmaktadır. Bu şekildeki vakıflara Çaşnigir Sinan Ağa Câmii vakfı örnek verilebilir. Câmiye ait ilgili muhasebe kaydı "Vakf-nukûd-ı müterferrika ve icârât-ı musakkafât-ı Câmii Çaşnigir Sinan Ağa be-Mağnisa Molla Halil mütevellî sene 1192/1778, asl-ı mâl 813 guruş, icârât der-sene-i kâmile 156 guruş" şeklindedir.⁽¹⁰⁾ Toplam 969 guruş sermayesi olan Çaşnigir Câmii'nin gelirinin 813 guruşu para vakıflarından, 156 guruşu da kira gelirlerinden elde edilmektedir.

Yukarıdaki örnekler de göstermektedir ki muhasebesi görülen vakıfların sermayesini ya vakfedilen paralar ya da icâreler (kira gelirleri) veyahut her ikisi birlikte oluşturmaktadır. 1192/1778 senesinde toplam 88 vakfın muhasebesi görülmüştür. Muhasebesi görülen bu 88 vakıftan 81'nin (%92) sermayesini paralar, 5'inin (%5,6) para ve musakkafat icâreleri ve 2'sinin de (%2,8) sadece icâreler oluşturmaktadır. Bu 88 vakfın toplam sermayesi 29087,5 guruştur. Bu miktarın 1747,5 guruşu (%6) hem para hem de kiralardan oluşmaktadır. Yarhasanlar mahallesi'ndeki Emir Çavuş Mescidi ve Mektebi, Göktaşlı mahallesi'ndeki Gülgün Hâtun Çeşmesi, Seydi Hoca Mescidi, Çaşnigir Sinan Ağa Câmii ve Vâni Mehmed Efendi Mescidi ve Muallimhânesi vakıflarının gelirleri bu türdendir.⁽¹¹⁾ Lonca yakınındaki Fazlullah Ağa Sebilhânesi ile İvaz Paşa Câmii vakfının sermayesi ise sadece icârelerden oluşmaktadır. Bu iki vakfa ait icâre miktarı 623,5 guruş olup toplam sermaye içindeki payı %2,1'dir.⁽¹²⁾ Geriye kalan 26716,5 guruşluk (%91,8) vakıf sermayesi para vakıflarından oluşmaktadır.

Vakıf sermayelerinin kaynağı konusunda bir başka yıla ait muhasebeden misal vermek gerekirse,

7. Bu vakıflar arasında, Çapraştırlar-ı Sağır Mescidi, Behmen Ağa Mektebi, Baba Kuyusu Mescidi, Ayn-ı Ali Câmii, Akşemseddin Câmii Abdesthâne suyu, Palanyân, Eskiciyân ve Sabbâğân esnafı ta'âmiye (yemek) vakıfları bulunmaktadır. MŞS., 211, s. 58-66.

8. MŞS., 200, s. 65.

9. MŞS., 211, s. 79.

10. MŞS., 211, s. 81.

11. MŞS., 211, s. 78-82.

12. MŞS., 211, s. 79, 81.

1201/1786 yılında toplam 87 vakfın muhasebesi görülmüş olup bu vakıfların toplam sermayesi 28520 guruştur. Bu vakıflardan 80'i (%91,9) para vakfı olup sermayeleri toplamı 25759,5 (%90,3) guruştur. Geri kalan 7 vakıftan 6'sının (%6,7) sermayeleri para ve icârelerden oluşmakta ve 2215 guruşluk miktarı ile toplam içinde %7,7,6 guruşluk paya sahiptir. Sadece İvaz Paşa Câmii vakfının sermayesini icâreler oluşturmakta olup miktarı 545,5 (%1,9) guruştur. Sermayesini para ve icârelerin oluşturduğu vakıflar arasında Çaşnigir Câmii, Seydi Hoca Mescidi, Emir Çavuş Mektebi ve Mescidi, Göktaşlı'daki Gülgün Hâton Çeşmesi, Karayunus Câmii, Dilşikar ve Alay Bey Câmileri bulunmaktadır.⁽¹³⁾

Karşılaştırma yapılabilmesi için bu hususta bir başka yıla ait verileri belirtmek faydalı olacaktır. 1210/1795 yılında 75 vakfın muhasebesi görülmüş olup bu vakıfların toplam sermayesi 26529 guruştur. Bu vakıflardan 66'sı (%88) para vakfidir. Sermayeleri toplamı 21565 (%81,2) guruştur. Geri kalan 9 vakıftan 7'sinin (%9,3) sermayeleri icârelerden ve paradan oluşmaktadır. Bunların sermayeleri toplamı ise 4258,5 olup toplam içindeki payı %14,9'dur. Geriye kalan 2 vakfın (%2,6) sermayesi ise sadece icârelerden oluşmaktadır ve miktarı 705,5 (%2,6) guruştur. Sermayesi icâre ve paradan oluşan vakıflar arasında Ali Ağa Muallimhânesi, Çengizâde mahallesindeki Tatar Şehabeddin Mescidi, Dilşikâr ve Alay Bey Câmileri, Yarhasanlar mahallesinde Emir Çavuş Mescidi ve Mektebi ve Çaşnigir Sinan Ağa Câmii; sermayesi sadece icârelerden oluşan vakıflar arasında ise İvaz Paşa Câmii ile Göktaşlı mahallesindeki Gülgün Hâton Çeşmesi yer almaktadır.⁽¹⁴⁾

1192/1778, 1201/1786 ve 1210/1795 yıllarında muhasebesi görülen 250 vakıftan 227'si (%90,8) para vakfı, 18'i (%7,2) para ve icâresi olan vakıf, 5'i (%2) sadece icâresi olan vakıf durumundadır. Vakıfların sermayeleri dikkate alındığında üç yıl için 250 vakfın toplam sermayeleri 84136 guruştur. Bunun 74040 guruşu (%88) para vakıflarından, 8220 guruşu (%9,7) icârelerden ve paradan ve 5876 guruşu (%2,2) sadece icârelerden oluşmaktadır. Bu rakamlar muhasebelerini incelediğimiz vakıflar içerisinde para vakıfları oranının hayli fazla olduğunu göstermektedir. Manisa vakıflarında karşılaşılan bu durumun anormal olmadığı, aşağıda zikredeceğimiz diğer şehirlerdeki vakıflar üzerine yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin gerileme ve çekilme dönemine girmesi ve toplumun bütün kesimlerinde yaşanan

para darlığı gibi sebepler yüzünden zaman içinde para vakıflarının sayısında bir artış gözlenmiştir (Öztürk 1995: 138). Osmanlı'da para vakıflarının varlığına dair en erken tarih 1423 olup bu tarihte Yağcızâde Hacı Muslihiddin işletilmek üzere 10.000 akçe vakfetmiştir. Fatih'in 24.000 altın vakfedip bu paranın geliri ile yeniçeri ocakları için alınan etlerin bedellerinin bir kısmının karşılanması Osmanlı sultanlarının kurdukları ilk para vakfı örneğidir. Osmanlı uleması hazırladıkları fetvalarla para vakıflarını yasaklamaya çalışsalar da bunu önlemek mümkün olmamıştır. Nihayet Ebussuud Efendi'nin verdiği 1548 tarihli fetvası ile para vakıfları serbest hale gelmiştir (Çiftçi 2004a: 79-80, 82). Para vakıflarının bu şekilde meşruiyet kazanması ile sayısı hızla artmıştır. Para vakıfları mekân olarak merkezden taşraya doğru yaygınlaşmış, zaman olarak da XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla doğru artış göstermiştir (Alkan 2006: 755). Fatih'ten sonraki Osmanlı sultanları da para vakıfları kurmuşlardır. Kanuni Sultan Süleyman İstanbul kasaplarına yardım parası olarak kendisinden önce bu iş için yapılmış para vakıflarını bir araya getirerek 698 000 akçelik bir vakıf kurmuştur (Çağatay 2006: 48).

Yapılan araştırmalar para vakıflarının mevcut vakıflar içerisindeki oranı hakkında bazı bilgiler ortaya koymaktadır. 1456-1548 tarihleri arasında İstanbul'da vakfiyesi incelenmiş 1517 vakıftan 1161'i (%46) para vakfı olup vakfedilen paranın miktarı 22770341 akçedir. Yine Bursa'da 1561'de sermayesi 3349049 akçe olan 159 para vakfı tespit edilmiştir. 1585-1683 yılları arasında Türkiye genelinde vakfiyesi incelenmiş 313 vakıftan 71'i (%22) para vakfidir. Türkiye geneli için 1700-1800 yılları arasında yapılmış bir başka araştırmada 330 vakfiyeden 97'sinin (%28) para vakfı olduğu görülmüştür (Yediyıldız 2003: 118; Çağatay 2006: 50). 1520-1923 yılları arasında Adana'da kurulan 710 vakıftan sadece %2,13'ü, Yozgat'ta 1400-1920 yılları arasında vakfiyesi tespit edilen vakıflardan %72,6'sı ve Uşakta XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başı arasında incelenen vakıflardan da %85,25'i para vakfidir. Bursa ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre 1555-1823 yılları arasında 2688 para vakfı kurulmuş ve bunların 761'i devamlılık göstermiştir (Alkan 2006: 756). Bursa'da kurulan, 1154 vakıf kaydı üzerine yapılan bir araştırmada, bu vakıflardan 278'inin yüz yıldır varlığını sürdürdüğü, bu 278 vakıftan 21'inin sermayesinin (%7,7) gayrimenkulden, 58'inin sermayesinin paradan ve gayrimenkulden, 199'unun da (%71,5) sermayesinin paradan oluştuğu görülmektedir (Çiftçi 2004a: 82).

Osmanlı coğrafyasının değişik yerleşim yerleri ve

13. MŞS., 211, s. 124-129.

14. MŞS., 211, s. 167-171.

farklı tarih aralıklarını kapsayan vakıf araştırmaları gayrimenkule dayalı vakıf kurma geleneğinden uzaklaştığını göstermektedir. Bunun sebepleri arasında vakıf gayrimenkullerinin harap olması ve tekrar ihya edilmesindeki zorluklar yer almaktadır. Para vakıflarının tercih edilmesinin bir diğer nedeni zahmetsiz ve masrafsız olmasıdır (Çiftçi 2004a: 84).

Vakıf paraların işletilmesi vâkıfın vakfiyede belirttiği şartlara göre yapılmaktadır. Paraların nasıl işletileceği vakfiyelerde benzer formüllerle açıklanmıştır. Bu formül vakfiyelerde genel olarak "rehn-i kavî ve kefil-i melî yâhud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı ile mu'amele-i şer'îyye ve murâbaha-i mer'îyye ile bâ-yed-i mutevellî beher sene alâ vecih'l-helâl istirbâh ve istiğlâl oluna" şeklinde verilmektedir (Öztürk 1995: 138). Burada belirtilen

görülmüştür.⁽¹⁵⁾

2- Muhasebesi Görülen Vakıfların Sermaye Büyüklükleri

Muhasebelerini incelediğimiz Manisa vakıflarının farklı miktarda sermayeleri (asl-mâl) bulunmaktadır. Vakıfların sermaye miktarı 42 guruş ile 2132 guruş arasında değişmektedir. Vakıfların sahip olduğu sermaye miktarının büyüklüğü hakkında fikir vermek için aşağıya bir tablo verilmiştir. Bu tabloda, üç farklı yılda belli büyüklükte sermayesi olan vakıfların sayısı gösterilmiştir.

Tablo-1: Vakıf Sermayelerinin Parasal Büyüklüğü ve Yıllara Göre Sayısı

Vakıf Sermayesinin Parasal Büyüklüğü (Guruş)	Yıllara Göre Vakıf Sayısı 1192 (1778-79)	Yıllara Göre Vakıf Sayısı 1201 (1786-87)	Yıllara Göre Vakıf Sayısı 1210 (1795-96)
1-50	1	1	2
51-100	8	11	7
101-150	15	13	12
151-200	12	10	11
201-250	8	5	4
251-300	7	9	7
301-400	13	17	14
401-500	8	6	4
501-600	3	3	3
601-700	6	4	3
701-800	2	2	2
801-1000	3	3	2
1019		1	
1027			1
1470,5	1	1	1
1570,5	1	1	1
2065			1
Toplam Vakıf Sayısı	88	87	75

ifade de paranın %15 oranı ile işletileceği belirtilmektedir. Genel olarak vakıf paralar Tanzimat devrine kadar %10 ile %15 arasında değişen kar oranları ile işletilmiştir (Alkan 2006: 158). Muhasebelerini incelediğimiz vakıf kayıtlarındaki verilerden vakıf paraların işletilme oranını tespit etmek mümkün değilse de, 200 numaralı defterde verilen bazı ayrıntılı muhasebelerde bu oranın %15 olduğu

1192/1778 yılında görülen 88 vakıf muhasebesinden 72'sinin (%81) sermayesi 500 guruşun altındadır. 501 ile 1000 guruş sermayesi olan vakıf sayısı 14'tür (%149). 1000 guruşun üzerinde sermayesi olan vakıf sayısı ise sadece 2'dir (%2,2). 1192/1778 yılı muhasebesine göre, en küçük sermayeli vakıflar Hâkî Baba mahallesindeki Şeyh Kuyusu (42 guruş),⁽¹⁶⁾ Serâbâd mahallesindeki Kozluca Mescidi

15. MŞS., 200, s. 58-66.

16. MŞS., 211, s. 79.

(53 guruş)⁽¹⁷⁾ ve Seydi Hoca Mescidi'dir (60 guruş).⁽¹⁸⁾ Aynı yıl içerisinde sermayesi en fazla olan vakıflar ise sırası ile Sabbağân Çeşmesi (1570,5 guruş),⁽¹⁹⁾ Derviş Ağa mahallesindeki Süleyman Ağa Çeşmesi (1470,5 guruş),⁽²⁰⁾ Sinan Ağa Câmii (969 guruş),⁽²¹⁾ Leblebicizâde el-Hâc Mustafa'nın Tahte'l-Kal'a Çarşısı yemek, kar ve fakirler için vakfı (881guruş),⁽²²⁾ Lala Paşa Çeşmesi ve Karayunus Câmii şerbet vakfı (800 guruş)⁽²³⁾ ve Alay Bey mahallesindeki Ferhad Ağa Câmii (719 guruş)⁽²⁴⁾ ve Helvacı esnafı üstatlarının ta'âmiye vakfidir (748,5 guruş).⁽²⁵⁾

1201/1786 yılına gelince, muhasebesi görülen vakıf sayısı 87 olup bunların 72'sinin (%82,7) sermayesi 500 guruşun altındadır. 13 vakfın (%14,9) sermayesi ise 501-1000 guruş arasındadır. İki vakfın (%2,29) sermayesi ise 1000 guruşun üstündedir. Bu yıl içerisinde sermayesi en az olan vakıflar Hâkî Baba mahallesindeki Şeyh Kuyusu (42 guruş)⁽²⁶⁾ ve Serâbâd mahallesindeki Gözlüce Mescidi'dir (57 guruş).⁽²⁷⁾ Aynı yıl içerisinde sermayesi en fazla olan vakıflar ise Sabbağân Çeşmesi (1570,5 guruş),⁽²⁸⁾ Derviş Ağa mahallesindeki Süleyman Ağa Çeşmesi (1470,5 guruş),⁽²⁹⁾ Sinan Ağa Câmii (1019 guruş),⁽³⁰⁾ Lala Paşa mahallesindeki Çeşme-i Burnaz (1000 guruş),⁽³¹⁾ Saz mahallesindeki el-Hâc Halil Câmii (1019 guruş),⁽³²⁾ Leblebicizâde el-Hâc Mustafa'nın Tahte'l-Kal'a Çarşısı yemek, kar ve fakirler için vakfı (881guruş),⁽³³⁾ ve Alay Bey mahallesindeki Ferhad Ağa Câmii (719 guruş)⁽³⁴⁾ ve Helvacı esnafı üstatlarının ta'âmiye vakfidir (700 guruş).⁽³⁵⁾

Daha önce de belirttiğimiz gibi görülen vakıf muhasebelerinin sayısı her yıl aynı sayıda değildir. 1192/1778'de 88, 1201/1786'da 87 vakfın muhasebesi görülmüşken bu sayı 1210/1795 yılında 75'tir. Bu 75 vakıftan sermayesi 500 guruşun altında olanların sayısı 61'dir (%81,3). 11 vakfın (%14,6) sermayesi 501-1000 guruş arasındadır. Dört vakfın (%5,3) sermayesi ise 1000 guruşun üstündedir. Bu yılda, sermayesi en küçük vakıflar

1201/1786 yılındakiler gibi olmakla birlikte, yeni bir vakıf bulunmaktadır. Bu vakıf, Çengizâde mahallesindeki Tatar Şehabeddin Mescidi olup sermayesi 2065 guruştur. Aynı vakfın 1193/1779 yılındaki sermayesi 2132 guruştur.⁽³⁶⁾

C- Muhasebesi Görülen Vakıfların Çeşitleri

Çalışmanın bu bölümünde Manisa vakıflarının hangi alanlarda hizmet verdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için muhasebesi görülen vakıflar sınıflandırmaya tabi tutulmuş, belli ana başlıklar ve alt başlıklar oluşturulmuştur. Ana başlıklar altında ibadethane vakıflarına, su ile ilgili vakıflara, eğitim ile ilgili vakıflara, esnaf vakıflarına ve değişik türdeki vakıflara yer verilmiştir. Bu ana başlıklar da kendi içinde alt başlıklara ayrılmak suretiyle bir bütünlük içinde Manisa vakıfları hakkında bilgiler verilmiştir. Ele aldığımız muhasebe kayıtları ayrıntılı olmayıp özet şeklindedir. Dolayısı ile vakıfların gelirlerine ve giderlerine ait ayrıntılı bilgiler verilmemiştir. Muhasebe kayıtlarına göre, vakfın gelirinin türü, ne için ve kimin tarafından vakfedildiği, nerede bulunduğu, muhasebe tarihi ve mütevellisine dair bilgiler verilmiştir.

1- İbadet Yerleri

a- Câmiler

Câmi, içinde beş vakit namazın, Cuma ve bayram namazlarının kılındığı yerdir. Osmanlı döneminde günümüzdekine nazaran daha geniş fonksiyonları olan câmilerin padişahlar tarafından inşa edilenlerine "selâtin câmileri", vezirler ve diğer devlet görevlileri tarafından yaptırılan orta büyüklükteki câmilere kurucusunun adına izafeten sadece câmi, şehirdeki büyük câmilere de ulu câmi veya câmi-ı kebîr, küçük olanlarına da mescid denilmiştir. Mescidlerin Cuma namazı kılınan bir câmiye dönüştürülmesi ise berat ve izinle olmaktadır (Önkal-Bozkurt 1993: 56).

17. MŞS., 211, s. 83.

18. MŞS., 211, s. 80.

19. MŞS., 211, s. 80.

20. MŞS., 211, s. 78.

21. MŞS., 211, s. 81.

22. MŞS., 211, s. 78.

23. MŞS., 211, s. 82.

24. MŞS., 211, s. 80.

25. MŞS., 211, s. 80.

26. MŞS., 211, s. 124.

27. MŞS., 211, s. 127; Mescidin adı 1201/1786 yılı muhasebesinde "Gözlüce" ve sermayesi de 57 kuruş olarak görülmektedir. MŞS., 211, s. 83.

28. MŞS., 211, s. 125.

29. MŞS., 211, s. 128.

30. MŞS., 211, s. 125.

31. MŞS., 211, s. 126.

32. MŞS., 211, s. 125.

33. MŞS., 211, s. 124.

34. MŞS., 211, s. 80.

35. MŞS., 211, s. 127.

36. 1210 yılında sermayesini 2065 kuruş olarak gördüğümüz Çengizâde mahallesindeki Tatar Şehabeddin Mescidi'nin muhasebeleri 1193/1779, 1201-1202/1786-87, 1204-1210/1789-95 yıllarında görülmüştür. Vakfın kira gelirleri 1193/1779'te 2132 kuruş diğer yıllarda 2065 kuruştur. MŞS., 211, s. 88, 127, 131, 141, 146, 148, 161, 163, 154, 167.

Araştırmamıza kaynaklık eden muhasebe kayıtlarının Manisa'daki bütün vakıfları kapsadığını söylemek mümkün değildir. Çünkü Manisa'nın büyük câmilerinden Sultan, Muradiye, Hâtuniye ve Ulu Câmî'nin muhasebelerine rastlanmamıştır. Bu vakıflar sultan yakınlarına ait olduklarından muhasebeleri normal vakıflardan ayrı tutulmaktadır. Yine Manisa medreseleri ve hamamları ile ilgili de bir muhasebe kaydına rastlanmamıştır. 211 numaralı sicilde yer alan vakıf muhasebe kayıtlarında 20 câmî vakfına rastlanmıştır. Bu 20 câmiden 18'i 14 mahallede toplanmıştır. Çaşnigir Câmîi ile Hamza Efendi Câmîi'nin hangi mahallede olduğu belirtilmemiştir. Bazı mahallelerde birden fazla câmî bulunmaktadır. Alay Bey mahallesinde üç, Saz ve Ayn-ı Ali (Eyne Ali) mahallelerinde ikişer câmî yer almaktadır. Muhasebesi görülen câmî vakıflarının sermayeleri 813 guruş ile 143 guruş arasında değişmektedir. Sermayesi en fazla olan câmî vakıfları Çaşnigir Sinan Ağa Câmîi (813 guruş),⁽³⁷⁾ Alay Bey mahallesi Ferhad Ağa Câmîi (719 guruş),⁽³⁸⁾ Ayn-ı Ali mahallesi Akşemseddin Câmîi (680 guruş),⁽³⁹⁾ Saz mahallesi el-Hâc Halil Câmîi (625-925 guruş),⁽⁴⁰⁾ Göktaşlı mahallesi Göktaşlı Câmîi (584-594 guruş),⁽⁴¹⁾ İvaz Paşa mahallesi İvaz Paşa Câmîi (545,5 guruş)⁽⁴²⁾ ve el-Hâc Yahya mahallesi el-Hâc Yahya Câmîi'dir (450 guruş).⁽⁴³⁾ Sermayesi az olan câmî vakıfları arasında ise Dilşikâr mahallesi Dilşikâr Câmîi (270,5-305 guruş),⁽⁴⁴⁾ Bölçek-i Atîk mahallesi el-Hâc el-Hâc Hüseyin Câmîi (293-307 guruş),⁽⁴⁵⁾ Bölçek-i Cedîd mahallesi el-Hâc Osman Câmîi (286,5-293 guruş),⁽⁴⁶⁾ İlyas-ı Sağır mahallesi İlyas-ı Sağır Câmîi (kar ve çeşme vakfı ile birlikte 291-293 guruş)⁽⁴⁷⁾ ve Alay Bey mahallesi Fethullah Câmîi (143 guruş) yer almaktadır.⁽⁴⁸⁾ Bu belirtilenler dışında da Manisa'da câmiler mevcut olup bunların muhasebeleri ile ilgili bilgiler aşağıda buldukları mahallelere göre verilmiştir.

Alay Bey Mahallesi Alay Bey Câmîi:

Bu câmînin vakıf muhasebesi Dilşikâr Câmîi ile bir-

likte görülmüştür. Her iki câmînin para ve kira gelirinden oluşan sermayesi vardır. Vakfın tevliyetini Mehmed Beğ b. Ahmed yapmaktadır. Câmînin para vakfı sermayesi 1196/1781-82 yılında 270,5 guruş diğer yıllarda 305 guruştur. Ancak 1205/1790 yılında ayrıca 370 guruş icarât geliri belirtilmiştir.⁽⁴⁹⁾

Alay Bey Mahallesi Ferhad Ağa Câmîi:

Bu câmîye yapılan para vakfının mütevelliliğini 1192-1210/1778-95 yılları arasında Şeyh Mehmed Efendi yapmıştır. Yapılan muhasebelere göre vakfının sermayesi 719 guruştur.⁽⁵⁰⁾ 1197/1782-83 yılı hariç vakfın her yıl muhasebesi görülmüştür.

Alay Bey Mahallesi Fethullah⁽⁵¹⁾ Câmîi:

Bu câmîye ait para vakıflarının muhasebesi 1205/1790, 1206/1791 ve 1208-1210/1793-95 yıllarında görülmüştür. Muhasebelere göre vakfın sermayesi 143 guruştur. Vakfın mütevellisi ise Molla Hüseyin'dir.⁽⁵²⁾

Arab Alan Mahallesi

Defterdar Mahmûd Efendi Câmîi:

1192-1209/1778-94 yılları arasında görülen muhasebelere göre yapılan para vakfının miktarı 403,5 guruştur. Belirtilen yıllar arasında vakfın mütevelliliğini Hocazâde el-Hâc Mehmed yapmıştır.⁽⁵³⁾

Ayn-ı Ali Mahallesi Akşemseddin Câmîi:

Câmîye yapılan para vakfının miktarı muhasebelerde 680 guruş olarak görülmektedir. Vakfın 1206-1210/1791-95 yıllarına ait muhasebesi bulunmaktadır.⁽⁵⁴⁾ Belirtilen yıllarda vakfın mütevellisi Hacı Mahmûd Oğlu Hacı İbrahim'dir. Bu câmînin mülhakatından olan bir abdesthaneye ait ayrıca bir vakıf bulunmaktadır.⁽⁵⁵⁾

Ayn-ı Ali Mahallesi Ayn-ı Ali Câmîi:

Vakfın mütevellisi İmam Ahmed Efendi olup vakfın sermayesi 327-328 guruş arasında değişmektedir. Vakfın 1192-1196/1778-82 yılları arasında muhasebesi görülmüştür.⁽⁵⁶⁾

37. MŞS., 211, 81, 84, 90, 95, 109, 112, 121, 124, 131, 135, 140, 150, 157, 159, 165, 169.

38. MŞS., 211, s. 80, 84, 91, 96, 103, 107, 117, 120,125, 129, 135, 142, 144, 150, 157, 161, 166, 168.

39. MŞS., 211, s. 153, 151,156, 157, 166, 171.

40. MŞS., 211, s. 81, 85, 92, 98,104, 109, 113, 119, 122, 127, 130, 136, 142, 147, 150, 157, 161, 164, 169.

41. MŞS., 211, s. 126, 138, 148, 152, 156, 160, 166, 170.

42. MŞS., 211, s. 81, 86, 93, 99, 102, 109, 113, 120, 124, 129, 134, 142, 147, 152, 156, 159, 163, 169.

43. MŞS., 211, s. 81, 86, 92, 96, 104, 110, 114, 119, 123, 128, 135, 140, 143, 150, 158, 154, 163, 168.

44. MŞS., 211 s. 79, 86, 88, 99, 103, 109, 115, 119, 122, 128, 129, 136, 139, 144, 151, 154, 160, 163, 167.

45. MŞS., 211, s. 80, 94, 104, 129, 132, 134, 139, 146, 151, 155, 161, 165, 167.

46. MŞS., 211, s. 86, 92, 97, 105, 114, 118, 122, 125, 132, 137, 142, 147, 153, 156, 161, 165, 169.

47. MŞS., 211, s. 133, 137, 138, 145, 150, 157, 163, 169.

48. MŞS., 211, s. 143, 152, 153, 160, 163, 168.

49. MŞS., 211 s. 79, 86, 88, 99, 103, 109, 115, 119, 122, 128, 129, 136, 139, 144, 151, 154, 160, 163, 167.

50. MŞS., 211, s. 80, 84, 91, 96, 103, 107, 117, 120,125, 129, 135, 142, 144, 150, 157, 161, 166, 168.

51. Bu Camiyi 1205-1206/1790-91 senelerinde Manisa nâibliği yapan Çelebizâde Es-Seyyid El-Hâc Fethullah Efendi'nin yaptırmış olma ihtimali vardır.

52. MŞS., 211, s. 143, 152, 153, 160, 163, 168.

53. MŞS., 211, s. 78, 84, 89, 97, 101, 106, 111, 116,121,127, 130, 134,142, 148,151,157, 160,164.

54. MŞS., 211, s. 153, 151,156, 157, 166, 171.

55. MŞS., 211, s. 91, 104.

56. MŞS., 211, s. 82, 86, 91, 99, 104.

Bölice-i Atık Mahallesi El-Hâc Hüseyin Câmii:

Vakıf muhasebelerinde vakfın sermayesi 293-293,5 ve 307,5 guruş olarak gözükmektedir. Vakfın mütevelliliğini farklı tarihlerde Ömer Beşe, Şeyhzâde Mehmed ve İbrahim Efendi yapmışlardır.⁽⁵⁷⁾

Bölice-i Cedîd Mahallesi El-Hâc Osman Câmii:

Vakfın mütevellisi 1205/1790 yılına kadar Seyyid Hüseyin, daha sonraki yıllarda Tortu Oğlu el-Hâc Mehmed'dir. Muhasebelerde vakfın sermayesi 293 guruş ile 286,5 guruş arasında değişmektedir. 1206/1791 yılı sonrası görülen muhasebelerde bu sermaye miktarı 286,5 guruştur.⁽⁵⁸⁾

Çaşnigir Sinan Ağa Câmii:

âmi vakfının, muhasebelerinden nukûd ve musakkafât türünden gelirleri olduğu anlaşılmaktadır. Vakıf gelirleri aslı mâl ve icârât şeklinde belirtilmiştir. Câmî vakfının aslı mâl ve icâre gelirleri yıllara göre farklılık göstermektedir. 1192/ 778 yılında aslı mâl 813, icâre 156 guruş 1193-1195/1779-81 yılları arasında aslı mâl 813 guruş, 1197-1207/1782-92 yılları arasında aslı mâl 682 guruş ile 683 guruş arasında değişmiştir. 1204/1789 yılında buna ilave olarak 337 guruş icâre gösterilmiştir. 1207-1210/1792-95 yılları arasında ise aslı mâl 691 guruştur. Bunlardan başka 1197/1782-83, 1201/1786, 1202/1787 ve 1207-1210/1792-95 yıllarına ait kayıtlarda Karamânîzâde Ahmed Ağa'nın Çaşnigir Câmii'nde Hatm-i Şerif ve Muhammediye okunması için vakfettiği paranın muhasebesi yapılmış ve miktarının 336-339 guruş arasında değiştiği görülmüştür. Vakfın tevliyetini Kasabalı Molla Halil yapmaktadır.⁽⁵⁹⁾

Derviş Ağa Mahallesi Derviş Ağa Câmii:

Vakfın mütevellisi Hüseyin Beşe isimli bir zattır. Vakfın sermayesi muhasebelerde 450 guruş olarak gözükmektedir. Vakfın 1192-1197/1778-83, 1200-1210/1785-95 yıllarına ait muhasebeleri vardır.⁽⁶⁰⁾

Dilşikâr Mahallesi Dilşikâr Câmii:

Bu câmînin vakıf muhasebesi Alay Bey Câmii ile birlikte görülmüştür. Her iki câmînin para ve kira gelirinden oluşan sermayesi vardır. Vakfın mütevellisi Mehmed Beğ bin Ahmed'dir. Câmî para vakfı sermayesi 1196/1781-82 yılında 270,5 diğer yıllarda 305 guruştur. Ancak 1205/1790 yılında ayrıca 370 guruş icârât geliri olduğu belirtilmiştir.⁽⁶¹⁾

El-Hâc Yahya Mahallesi El-Hâc Yahya Câmii:

Vakfın mütevellisi Hüseyin Beşe, sermayesi ise 450 guruştur. Vakfın muhasebesi 1192-1201/1778-86 ve 1203-1210/1788-95 yılları arasında görülmüştür.⁽⁶²⁾

Göktaşlı Mahallesi Göktaşlı Câmii:

Vakfın sermayesi 1201/1786 yılında 584 diğer yıllarda 594 guruş olarak gözükmektedir. Yine, vakfın mütevellisi 1201/1786 yılında Ma'deni Oğlu, diğer yıllarda Ramazan Oğlu Mehmed Beşe'dir. Vakfın muhasebesi 1201/1778 ve 1204-1210/1789-95 yılları arasında yapılmıştır.⁽⁶³⁾

İlyas-ı Sagîr Mahallesi İlyas-ı Sagîr Câmii:

Câmî vakfının muhasebesi bazı yıllarda (1205/1790, 1209/1794) kar (selc) ve çeşme vakfı ile birlikte verilmiştir. Vakfın mütevellisi 1207 yılında Yusuf Beşe oğlu Hacı Süleyman, diğer yıllarda Yusuf Beşe Oğlu el-Hâc Hüseyin'dir. Vakfın sermayesi 291 ile 293 guruş arasında değişmektedir. Vakfın muhasebe kayıtlarına 1202-1210/1787-95 yılları arasında rastlanmaktadır.⁽⁶⁴⁾

İvaz Paşa Mahallesi İvaz Paşa Câmii:

Muhasebelerdeki "vakf-ı icârât-ı musakkafât-ı Câmî-i Şerif-i İvaz Paşa" şeklindeki ifadelerden câmî vakfının gelirlerinin sadece icardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Vakfın kira gelirleri "hâsıl-ı icârât der-sene-i kâmile" şeklinde belirtilmiştir. Kira gelirlerinin yıllık tutarı 545,5 guruştur. Vakfın mütevellisi evlâd-ı vâkıftan Aişe Hâtun isimli bir kadındır.⁽⁶⁵⁾ Vakfın muhasebesi 1192-1210/1788-95 yılları arasında her yıl görülmüştür.

Karayunus Mahallesi Karayunus Câmii:

Câmî para vakfının sermayesi 1192-1196/1778-82 yılları arasında 397 guruş ve mütevellisi Seyyid Molla Ahmed'dir. 1202-1209/1787-94 yılları arasında ise vakfın nukûddan ve icârât-ı musakkafâttan oluşan sermayesi 318,5 guruş olup mütevellisi Seyyid İsmail Efendi'dir.⁽⁶⁶⁾

Saz Mahallesi El-Hâc Halil Câmii:

Câmî para vakfının sermayesi 1192-1193/1778-79 yıllarında 625 guruş diğer yıllarda 925 guruş olarak görülmektedir. Vakfın mütevelliliğini İbrahim isimli bir zat yapmaktadır.⁽⁶⁷⁾

57. MŞS., 211, s. 80, 94, 104, 129, 132, 134, 139, 146, 151, 155, 161, 165 167.

58. MŞS., 211, s. 86, 92, 97, 105, 114, 118, 122, 125, 132, 137, 142, 147, 153, 156, 161, 165, 169.

59. MŞS., 211, 81, 84, 90, 95, 109, 112, 121, 124, 131, 135, 140, 150, 157, 159, 165, 169.

60. MŞS., 211, s. 79, 83, 89, 95, 102, 106, 122, 128, 134, 139, 146, 151, 155, 159, 166, 170.

61. MŞS., 211 s. 79, 86, 88, 99, 103, 109, 115, 119, 122, 128, 129, 136, 139, 144, 151, 154, 160, 163, 167.

62. MŞS., 211, s. 81, 86, 92, 96, 104, 110, 114, 119, 123, 128, 135, 140, 143, 150, 158, 154, 163, 168.

63. MŞS., 211, s. 126, 138, 148, 152, 156, 160, 166, 170.

64. MŞS., 211, s. 133, 137, 138, 145, 150, 157, 163, 169.

65. MŞS., 211, s. 81, 86, 93, 99, 102, 109, 113, 120, 124, 129, 134, 142, 147, 152, 156, 159, 163, 169.

66. MŞS., 211, s. 82, 86, 92, 98, 104, 127 132, 136, 140, 145, 152, 155, 161, 166.

67. MŞS., 211, s. 81, 85, 92, 98, 104, 109, 113, 119, 122, 127, 130, 136, 142, 147, 150, 157, 161, 164, 169.

Saz Mahallesi**Tekevi El-Hâc Mehmed Efendi Câmii:**

Vakfın mütevellisi 1192-1199/1778-84 yılları arasında Osman Efendi, 1200-1210/1785-95 yılları arasında el-Hâc Hüseyin'dir. Görülen muhasebelere göre câmi para vakfının miktarı 306 guruştur.⁽⁶⁸⁾

Serâbâd Mahallesi Serâbâd Câmii:

Câmi para vakfının mütevellisi Halil Beşe'dir. 1192-1208/1778-93 yılları arasında görülen muhasebelerde vakfın sermayesinin 306 guruş olduğu görülmektedir.⁽⁶⁹⁾

a- Mescidler

Osmanlı döneminde mescidler bir yerleşim yerinde sayıca daha fazla bulunmaktaydı. Bir mahallede bir câmi bulunmasına karşın aynı mahallede birkaç mescide rastlanabilmekteydi. Mescidler küçük yapılarıydı. İnşalarında da genelde ucuz malzeme kullanıldığından inşaa masrafları da azdı. Bu yüzden orta halli insanlar da mescid yaptırabilmişlerdir. Basit yapılar olmaları mescidlerin çoğunun günümüze ulaşmasını engellemiştir.

1192-1210/1778-95 yılları arasında muhasebelerini incelediğimiz vakıflar içerisinde câmilerin sayısı 20 iken mescidlerin sayısı 28'dir. 20 mahallede toplam 28 mescid tespit edilmiştir. Mescid bulunan 20 mahalleden, dördü dışındakilerde sadece birer mescid vardır. Alay Bey mahallesinde üç, İsa Fakih mahallesinde iki, Serâbâd mahallesinde üç, Yarhasanlar mahallesinde dört mescid bulunmaktadır. Hem câmi hem de mescid bulunan mahalle sayısı ise sadece üçtür. Bunlardan Alay Bey mahallesinde üç câmi üç mescid; Saz mahallesinde iki câmi bir mescid; Serâbâd mahallesinde bir câmi ve üç mescid bulunmaktadır. Bu rakamlar Manisa'da hangi mahallelerde sayıca fazla ibadethane olduğunu da ortaya koymaktadır. Câmi ve mescidlere ilişkin veriler karşılaştırıldığında genel olarak bir mahallede câmi varsa orada mescidin olmadığı görülmektedir. Ancak biraz önce de belirttiğimiz gibi bunun üç mahallede istisnası vardır.

Mescidlere ait vakıf sermayelerinin büyüklüğü 2132 guruş ile 60 guruş arasında değişmektedir. Sermayesi fazla olan mescidler arasında Çengizâde mahallesindeki Tatar Şehabeddin Mescidi (2065-2132 guruş),⁽⁷⁰⁾ Nişancı Paşa mahallesindeki Nişancı Paşa Mescidi ve Mektebi (610 guruş),⁽⁷¹⁾ Alay Bey mahallesindeki Râziye Hâtun Mescidi (357-423 guruş),⁽⁷²⁾ Bektaş-ı Kebîr mahallesindeki Bektaş-ı Kebîr Mescidi (406 guruş),⁽⁷³⁾ İsa Fakih mahallesindeki İsa Balı Mescidi (384 guruş)⁽⁷⁴⁾ Alay Bey mahallesindeki el-Hâc Ahmed Mescidi (350-361 guruş)⁽⁷⁵⁾ ve Gürhâne mahallesindeki Gürhane Mescidi (328 guruş)⁽⁷⁶⁾ yer almaktadır. Geliri az olan mescidler içerisinde ise Yaviler mahallesindeki Yaviler Mescidi (125 guruş),⁽⁷⁷⁾ Yarhasanlar mahallesindeki el-Hâc Mehmed Mescidi (101 guruş),⁽⁷⁸⁾ Serâbâd mahallesindeki Orta Mescid (67 guruş),⁽⁷⁹⁾ Serâbâd mahallesindeki Kozluca Mescidi (57 guruş)⁽⁸⁰⁾ ve Seydi Hoca mahallesindeki Seydi Hoca Mescidi (60 guruş)⁽⁸¹⁾ bulunmaktadır. Bu belirtilenler dışında da Manisa mahalleleri arasında görülen mescidler mevcut olup bunların muhasebeleri ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Alay Bey Mahallesi El-Hâc Ahmed Mescidi:

Mescidin adı 1199/1784 yılına kadar "mescid-i şerîf-i el-Hâc Ahmed" şeklinde geçmekte iken, 1201 yılından sonra "mescid-i şerîf-i Köken? el-Hâc Ahmed" şeklinde zikredilmektedir. 1199/1784 yılına kadar mescid vakfının mütevellisi el-Hâc Mehmed, sermayesi 361 guruş, 1201-1206/786-91 yılları arasında mütevellisi Hacı Velizâde Mehmed ve sermayesi ise 350 guruştur. 1207-1210/ 1792-95 yılları arasında ise vakıf paranın miktarı 350 guruş, mütevellisi ise el-Hâc Mehmed'dir. Vakfın 1200/1785 yılı hariç her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽⁸²⁾

Alay Bey Mahallesi Râziye Hâtun Mescidi:

Mescide ait para vakfının 1193/1779, 1200/785, 1209/1794, 1210/1795 yılları hariç her yıl muhasebesi görülmüştür. Yapılan muhasebelere göre vakfın mütevellisi Saraçzâde Seyyid Mehmed Çelebi'dir. 1206-1208/1791-93 yılları arasında mescid

68. MŞS., 211, s. 81, 85, 91, 97, 100, 110, 113, 118, 120, 127, 130, 136, 139, 148, 152, 156, 161, 165, 168.

69. MŞS., 211, s. 82, 85, 92, 98, 103, 108, 112, 118, 122, 127, 132, 137, 141, 147, 151, 156, 161.

70. MŞS., 211, s. 88, 127, 131, 141, 146, 148, 161, 163, 154, 167.

71. MŞS., 211, s. 81, 83, 89, 94, 100, 105, 111, 120, 124, 133, 139, 144, 150, 155, 159, 164, 169.

72. MŞS., 211, s. 81, 92, 95, 100, 107, 115, 117, 126, 131, 137, 142, 148, 153, 156, 162.

73. MŞS., 211, s. 82, 85, 92, 97, 102, 105, 115, 118, 120, 128, 132, 135, 140, 146, 149, 157, 160, 165, 168.

74. MŞS., 211, s. 79, 84, 90, 98, 103, 108, 113, 117, 132, 136, 141, 147, 152, 157, 161, 166, 169.

75. MŞS., 211, s. 78, 85, 88, 95, 101, 106, 113, 119, 125, 136, 141, 147, 152, 157, 162, 164, 168.

76. MŞS., 211, s. 82, 128.

77. MŞS., 211, s. 79, 85, 90, 95, 102, 107, 112, 117, 121, 125, 130, 134, 141, 143, 148, 155, 163, 169.

78. MŞS., 211, s. 79, 83, 89, 96, 102, 105, 111, 116, 121, 126, 130, 135, 139, 145, 149, 154, 159, 163, 167.

79. MŞS., 211, s. 87, 92, 98, 104, 128, 133.

80. MŞS., 211, s. 87, 123, 141.

81. MŞS., 211, s. 94, 124.

82. MŞS., 211, s. 78, 85, 88, 95, 101, 106, 113, 119, 125, 136, 141, 147, 152, 157, 162, 164, 168.

vakfının sermayesi 357,5 diğer yıllarda ise 423 guraştır.⁽⁸³⁾

Alay Bey Mahallesi

Yağcızâde El-Hâc Mehmed Mescidi:

Mescide ait para vakfının muhasebesi 1192-1203/1778-88 yılları arasında görülmüştür. Vakfın sermayesi 270 guraştır, mütevellisi ise el-Hâc Mehmed'dir.⁽⁸⁴⁾

Baba Kuyusu Mahallesi Baba Mescidi:

Mescid para vakfının mütevellisi Mustafa Beşe isimli bir zattır. 1192-1210/1778-95 yılları arasında görülen muhasebeye göre vakfın sermayesi 1209/1793 yılında 253 guraştır diğer yıllarda 256 guraştır.⁽⁸⁵⁾

Bektaş-ı Kebîr Mahallesi Bektaş-ı Kebîr Mescidi:

Mescide ait para vakfının muhasebesi 1192-1210/1778-95 yılları arasında her yıl görülmüştür. Muhasebelere göre vakfın sermayesi 406 guraştır, mütevellisi ise İbrahim Efendi'dir.⁽⁸⁶⁾

Çapraştırlar-ı Sagîr Mahallesi

Çapraştırlar-ı Sagîr Mescidi:

Vakfın muhasebesi 1192-1197/1778-83, 1199-1206/1784-91 yılları arasında görülmüştür. Vakfın mütevellisi İbrahim Beşe isimli bir zattır. Para vakfının sermayesi 1192-1197/1778-83 yılları arasında 216, 1199-1206/1784-91 yılları arasında ise 206 guraştır.⁽⁸⁷⁾

Çengizâde Mahallesi Tatar Şehabeddin Mescidi:

Mescidin para ve kiradan elde edilen gelirleri bulunmaktadır. Muhasebe kayıtlarında vakfın gelirleri "hâsıl-ı icârât der sene-i kâmile" şeklinde belirtilmiştir. Vakfın 1202/1781 yılına kadar mütevellisi Hasan Efendi, daha sonraki yıllarda Seyyid Molla Hüseyin'dir. Vakfın muhasebesi 1193/1779, 1201-1202/1786-87, 1204-1210/1789-95 yıllarında görülmüştür.⁽⁸⁸⁾ Vakfın kira gelirleri 1193/1779'da 2132 guraştır diğer yıllarda 2065 guraştır. Ancak 1201/1786 yılında görülen muhasebede herhangi bir kira geliri belirtilmemiştir.

Deveciyân Mahallesi Deveciyân Mescidi:

Mescide ait para vakfının muhasebesi 1192-1193/1778-79, 1201-1210/1786-95 yılları arasında

görülmüştür. Vakfın sermayesi 135 guraştır, mütevellisi ise Şerif Mehmed Efendi'dir.⁽⁸⁹⁾

Ebe Mahallesi Ebe Mescidi:

Mescidin muhasebesi 1192-1205/1778-90, 1207-1210/1792-95 yılları arasında görülmüştür. Mescid para vakfının mütevellisi Molla Mustafa'dır. Vakfın sermayesi ise 188 guraştır.⁽⁹⁰⁾

Gürhâne Mahallesi Gürhâne Mescidi:

Bu mescide ait iki yıllık muhasebe bulunmaktadır. Mescide ait para vakfının sermayesi 328 guraştır. Vakfın 1192/1778 yılında mütevellisi İmam Halil Efendi, 1201/1786 yılında ise Kandilcizâde Hacı Mehmed Efendi'dir.⁽⁹¹⁾

Hâkî Baba Mahallesi

Güne El-Hâc Mehmed Mescidi:

Mescidin adı 1193/1779 yılı muhasebesinde "mescid-i şerif-i Köşe el-Hâc Mehmed" şeklinde diğer yıllarda "mescid-i şerif-i Güne el-Hâc Mehmed" şeklinde yazılmıştır. Mescidin muhasebesi 1201/1786, 1205/1790 ve 1208/1793 yıllarında Güne el-Hâc Mehmed Çeşmesi ile birlikte görülmüştür. Bu çeşmeye ait paranın miktarı 1201/1786 yılında 545, 1205/1790 ve 1208/1793 yıllarında 579 guraştır. Mescidin muhasebesi 1192-1195/1778-81, 1200-1202/1785-87 ve 1204-1209/1789-94 yılları arasında görülmüştür. Mescide ait para vakfının 1192-1196/1778-82 yılları arasında mütevellisi Gümüş Mehmed ve sermayesi 150 guraştır. 1200/1785 ve 1202/1787 yıllarında ise mütevellisi Seyyid Halil, diğer yıllarda Gümüş Mehmed ve vakfın sermaye miktarı 245 guraştır.⁽⁹²⁾

İmad Mahallesi İmad Mescidi:

Mescid para vakfının sermayesi 137 guraştır ve mütevellisi El-Hâc Mehmed Efendi'dir. Mescid muhasebesi 1193-1198/1779-83 ve 1201-1210/1786-95 yılları arasında görülmüştür.⁽⁹³⁾

İsa Balı Mescidi Vakfı:

Bu para vakfı hem İsa Balı Mescidi'ne hem de bu mescidde okunacak Yâsin-i Şerif için yapılmıştır. Vakfın mütevellisi Mehmed Efendi adlı bir şahıstır.⁽⁹⁴⁾ Yapılan muhasebelerde para vakfının miktarının 384 guraştır olduğu görülmektedir.

83. MŞS., 211, s. 81, 92, 95, 100, 107, 115, 117, 126, 131, 137, 142, 148, 153, 156, 162.

84. MŞS., 211, s. 82, 86, 92, 98, 102, 109, 113, 118, 122, 125, 131, 136.

85. MŞS., 211, s. 81, 83, 90, 97, 103, 108, 114, 118, 122, 126, 133, 136, 141, 145, 149, 154, 159, 164, 170.

86. MŞS., 211, s. 82, 85, 92, 97, 102, 105, 115, 118, 120, 128, 132, 135, 140, 146, 149, 157, 160, 165, 168.

87. MŞS., 211, s. 81, 87, 88, 96, 102, 108, 118, 121, 126, 130, 134, 138, 147, 151.

88. MŞS., 211, s. 88, 127, 131, 141, 146, 148, 161, 163, 154, 167.

89. MŞS., 211, s. 82, 88, 128, 130, 135, 141, 148, 149, 155, 158, 165, 169.

90. MŞS., 211, s. 80, 84, 90, 95, 102, 107, 112, 116, 123, 125, 130, 137, 138, 146, 154, 160, 163, 170.

91. MŞS., 211, s. 82, 128.

92. MŞS., 211, s. 80, 86, 90, 96, 123, 131, 142, 145, 150, 155, 159, 165.

93. MŞS., 211, s. 84, 91, 94, 99, 101, 108, 113, 127, 132, 136, 142, 146, 149, 156, 160, 162, 168.

94. MŞS., 211, s. 79, 84, 90, 98, 103, 108, 113, 117, 132, 136, 141, 147, 152, 157, 161, 166, 169.

İsa Fakih Mahallesi İsa Fakih Mescidi:

Mescid para vakfının 1194/1780 yılında mütevellisi Molla Mehmed ve sermayesi ise 270 guruştur. Mescide ait diğer muhasebelerde müteveli Molla Veli, sermayesi ise 85 guruştur. Mescidin 1194-1210/1780-95 yılları arasında muhasebesi görülmüştür.⁽⁹⁵⁾

Karahisar Mahallesi El-Hâc Himmet Mescidi:

Mescid vakfının 1192-1196/1778-82 yılları arasında muhasebesi görülmüştür. Vakfın mütevellisi İmam Seyyid Abdullah Efendi'dir. Vakfın sermayesi 154 guruştur.⁽⁹⁶⁾

Nişancı Paşa Mahallesi Nişancı Paşa Mescidi:

Vakıf muhasebe kaydında "Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerif ve mekteb-i münîf-i Nişancı Paşa der-mahalle-i mezbûr" şeklindeki ifadeden mescidin muhasebesinin aynı isimli mektep vakfı ile birlikte görüldüğü anlaşılmaktadır. 1202/ 787 yılı hariç her yıl muhasebesi görülmüştür. Vakfın sermayesi 610 guruş, mütevellisi ise Seyyid Mehmed'dir.⁽⁹⁷⁾

Saz Mahallesi Eşmen Hâtun Mescidi:

Mescidin 1193-1198/1779-83 yılları arasında mütevellisi Arab Beşe Oğlu Molla Halil, sermayesi 112 guruştur. 1203-1205/1788-90 yılları arasında para vakfının sermayesi 210,5 guruş ve mütevellisi ise Hallaç Mehmed'dir.⁽⁹⁸⁾

Serâbâd Mahallesi Kozluca Mescidi:

Mescidin muhasebesi 1192-1204/1778-89 yılları arasında görülmüştür.⁽⁹⁹⁾ Vakfın bütün muhasebelerinde mescidin adı Kozluca, ancak 1201/1786 yılında Gözlüce olarak verilmiştir. Mescid para vakfının sermayesi 57 guruştur. Mütevellisi ise Mehmed Efendi'dir. Bu mescid vakfı ile birlikte, 1193/1779, 1200/1785 ve 1204/1789 yılında miktarı 49 guruş olan bir helva vakfından bahsedilmektedir.⁽¹⁰⁰⁾ Muhasebe kaydında bu vakıfla ilgili olarak "vakf-ı berâ-yı helva-yı Ramazan-ı Şerif der-mescid-i şerif-i mezbûr" şeklinde açıklama bulunmaktadır. Mescidin adının Kozluca olması burada koz helvası dağıtılıyor olma ihtimalini de akla getirmektedir. Ancak elimizde bunu doğrulayacak bilgi bulunmamaktadır.

Serâbâd Mahallesi Orta Mescidi:

Mescidin mütevellisi Seyyid Mehmed Efendi'dir. Mescide yapılan para vakfının miktarı 67 guruştur. Mescidin 1193-1196/1779-82 ve 1201-1202/1786-87 yıllarında muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁰¹⁾

Serâbâd Mahallesi**Vânî Mehmed Efendi Mescidi:**

Vânî Mehmed Efendi'nin bu mescid vakfı muallim-hâne vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Gerek mescidin gerekse muallimhânenin para vakfı yanında icardan elde edilen gelirleri vardır. Para vakfının miktarı 145 guruş, icar gelirleri ise 1192-1193/1778-79 ve 1203-1205/1788-90 yıllarında 99 guruş olarak belirtilmiştir. Vakfın mütevellisi Kanglızâde Seyyid El-Hâc Hasan Ağa'dır. Ancak 1205/1790 ve 1208/1793 yıllarında vakfın mütevellisinin kim olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Mescid ve mektep vakfının her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁰²⁾

Seydi Hoca Mahallesi Seydi Hoca Mescidi:

Mescidin vakfedilen paralar yanında kiralardan elde edilen gelirleri bulunmaktadır. 1198 yılı hariç vakfın her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁰³⁾ Vakfın mütevellisi Molla İbrahim'dir. Mescid para vakfının sermayesi 60 guruştur. Ancak 1195/1780-81'de 394 guruş ve 1201/1786 yılında 38 guruş icar geliri belirtilmiştir. Kayıtlarda bu gelirler için "hâsıl-ı icârât der-sene-i kâmile" ve "hâsıl-ı icârât" şeklinde açıklamalar yapılmıştır.⁽¹⁰⁴⁾

Tekye Mahallesi Tekye Mescidi:

Mescid para vakfının muhasebesi 1192-1210/1778-95 yılları arasında her sene görülmüştür. Vakfın sermayesi 218 guruş, mütevellisi ise el-Hâc İbrahim'dir.⁽¹⁰⁵⁾

Yarhasanlar Mahallesi**Emir Çavuş Mescidi:**

Vakıf kaydında "vakf-ı nukûd-ı müteferrika ve musakkafât mescid-i şerif ve mekteb-i münîf Emir Çavuş be-mahalle-i Yarhasanlar" şeklindeki ifadeye göre bu mescidin muhasebesi, aynı isimli mektep vakfı ile birlikte görülmüştür. Vakfın para gelirleri yanında kira gelirleri de bulunmaktadır. Vakfın 1197/1782-83 yılına kadar mütevelliliğini Molla Abdullah daha sonraki tarihlerde Şeyh Hasan Efendi

95. MŞS., 211, s. 94, 96, 105, 108, 113, 116, 127, 137, 140, 146, 149, 154, 161, 163, 168.

96. MŞS., 211, s. 80, 87, 92, 97, 105.

97. MŞS., 211, s. 81, 83, 89, 94, 100, 105, 111, 120, 124, 133, 139, 144, 150, 155, 159, 164, 169.

98. MŞS., 211, s. 84, 90, 95, 101, 107, 111, 134, 142, 147.

99. MŞS., 211, s. 83, 87, 89, 98, 102, 109, 112, 118, 123, 129, 127, 136, 141.

100. MŞS., 211, s. 87, 123, 141

101. MŞS., 211, s. 87, 92, 98, 104, 128, 133.

102. MŞS., 211, s. 82, 87, 91, 97, 105, 110, 115, 118, 122, 128, 132, 134, 140, 146, 150, 156, 159, 165, 169.

103. MŞS., 211, s. 80, 84, 91, 94, 102, 107, 119, 124, 125, 130, 137, 141, 147, 148, 157, 161, 166, 170.

104. MŞS., 211, s. 94, 124.

105. MŞS., 211, s. 82, 87, 91, 98, 104, 110, 115, 117, 121, 126, 131, 137, 140, 146, 150, 155, 159, 166, 168.

yapmıştır. Vakfın sermayesi 314,5 guruştur. Vakfın 1192-1210/1778-95 yılları arasında her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁰⁶⁾

Yarhasanlar Mahallesi

Mehmed Efendi Mescidi Vakfı:

Mescidin muhasebesi aynı mahalledeki su kuyusu vakfı ile birlikte verilmiştir. Bu kuyu büyük bir ihtimal bu mescidin avlusunda olmalıdır. Görülen muhasebelere göre vakfın sermayesi 233 guruş ve mütevellisi de Hasan Efendi'dir. Vakfın muhasebeleri 1192-1196/1778-82 ve 1208-1209/1793-94 yılları arasında görülmüştür.⁽¹⁰⁷⁾

Yarhasanlar Mahallesi El-Hâc Mehmed Mescidi:

Bir üstte zikrettiğimiz mescid ile aynı olma ihtimali bulunmakla birlikte, vakfın sermayesinin ve mütevellisinin farklı olması başka bir mescid olabileceğini göstermektedir. Vakfın 1192-1210/1778-95 yılları arasında her yıl muhasebesi görülmüştür. Vakıf paranın miktarı 101 guruş, mütevellisi ise Molla İbrahim'dir.⁽¹⁰⁸⁾

Yarhasanlar Mahallesi

Topal El-Hâc Hüseyin Mescidi:

Vakfın sermayesini para ve icar gelirleri oluşturmaktadır. 1195/1780-81 yılı hariç her yıl muhasebesi görülmüştür. Mütevellisi İmam Mehmed Efendi, sermayesi ise 137-138 arasında değişmektedir.⁽¹⁰⁹⁾

Yaviler Mahallesi Yaviler Mescidi:

İncelediğimiz yıllar içerisinde 1208/1793 senesi hariç her yıl muhasebesi görülmüştür. Mütevellisi Seyyid Ahmed, para vakfının miktarı ise 125 guruştur.⁽¹¹⁰⁾

2- Su Yapıları

Osmanlılar döneminde halkın su ihtiyacını karşılamak için vakıflar eliyle suyolları, çeşmeler, şadırvanlar, kuyular, su kemerleri, memba suları, su bendleri ve su havuzları yapılmıştır. Belirtilen bu su hayratlarına ve bunların ayakta durması için kurulmuş vakıflara ülkemizin her tarafında rastlamak mümkündür (Güneri 2006: 67). Manisa'da özellikle su ile ilgili yapılara ait vakıflar önemli bir kesimi oluşturur. Su vakıfları içinde çeşmeler, sebilhâneler, kuyular, maslaklar, kar vakıfları ve soğuk su vakıfları yer al-

maktadır. Bu vakıflar hakkında aşağıdaki başlıklarda muhasebelerde yer alan bilgiler doğrultusunda bilgiler verilmiştir.

a- Çeşmeler

Osmanlılar döneminde su kaynaklarından kanallarla ve bendlerle getirilen sular yerleşim yerlerinde inşa edilen çeşmeler vasıtasıyla halka ulaştırılmıştır. Bunu gerçekleştirmek için şehir veya köylerin uygun ve herkesin kolayca ulaşabileceği yerlerine birçok çeşmeler inşa edilmiştir.

Çeşme, pınar ve sebil gibi hayrat yapılarının yerleşim yerlerinin fizikî oluşumuna da etkileri vardır. Çeşmeler genellikle câmî, mescid, medrese, mektep, çarşı, pazar, meydan, han ve hamam ile saray, konak ve hanelerin içinde olmak üzere farklı bina ve mevkilerde ve özellikle toplumun en kolay şekilde istifade edebileceği yerlerde yapılmışlardır. Yine şehrin iskâna açılmamış yerlerinde, tarlalarda ve yol üzerlerinde çeşmeler yapılmıştır. Çeşmeler isimlerini buldukları mahalleden, câmiden, mescidden, pazardan, sokaktan vb. mekân ve kurumlardan alabilmektedirler (Demirel 1992: 169-170). Manisa'da da Osmanlı döneminde yapılmış birçok çeşme olup bunlardan bir kısmı günümüze kadar ulaşmış ve bunlar bazı çalışmalara konu olmuştur (Uçar 2009).

Vakıf muhasebe kayıtlarına göre Manisa merkezde 1192-1210/1778-95 yılları arasında 21 mahallede 32 çeşme tespit edilmiştir. Bazı mahallerde birden fazla çeşme bulunmaktadır. Bu mahallelerden Alay Bey, Attarca, Çarşı, el-Hâc Yahya, Hâkî Baba ve Karahisar mahallelerinde ikişer, Lala Paşa mahallesinde dört ve Saz mahallesinde üç çeşme vardır. Gülgün Hatun Manisa'da en fazla çeşme vakfı bulunan hayırseverdir. Bu hayırsever hâtinun el-Hâc Yahya, Narlıca, Karahisar, Gökteşli ve İbrahim Çelebi mahallelerinde olmak üzere toplam beş çeşmesi bulunmaktadır. Manisa'daki vakıf çeşmelerinin sermaye büyüklüğü 1570,5 guruş ile 27,5 guruş arasında değişmektedir. Sermayesi büyük ilk beş çeşme arasında Manisa Çarşısı'ndaki Sabbağân Çeşmesi (1570,5 guruş),⁽¹¹¹⁾ Derviş Ağa mahallesindeki Süleyman Ağa Çeşmesi (1470,5 guruş),⁽¹¹²⁾ Lala Paşa mahallesindeki Lala Paşa Çeşmesi (800 guruş),⁽¹¹³⁾ Alay Bey ve Dilşikâr mahallelerindeki iki çeşme

106. MŞS., 211, s. 78, 84, 91, 96, 103, 106, 112, 116, 121, 126, 130, 135, 140, 144, 149, 154, 160, 163, 169.

107. MŞS., 211, s. 78, 84, 91, 99, 103, 163, 166.

108. MŞS., 211, s. 79, 83, 89, 96, 102, 105, 111, 116, 121, 126, 130, 135, 139, 145, 149, 154, 159, 163, 167.

109. MŞS., 211, s. 80, 85, 93, 105, 106, 112, 116, 122, 126, 130, 138, 140, 146, 149, 160, 163, 171.

110. MŞS., 211, s. 79, 85, 90, 95, 102, 107, 112, 117, 121, 125, 130, 134, 141, 143, 148, 155, 163, 169.

111. MŞS., 211, s. 80, 94, 108, 111, 119, 123, 125, 135, 138, 159, 164, 167.

112. MŞS., 211, s. 78, 91, 96, 102, 106, 111, 116, 123, 128, 132, 134, 139, 143, 151, 155, 166, 170.

113. Bu çeşme, Karayunus Câmîi şerbet vakfı ile birlikte zikredilmiştir. MŞS., 211, s. 82, 86, 92, 96, 104, 115.

(649 guruş)⁽¹¹⁴⁾ ve Çapraştırlar-ı Sağır mahallesindeki Çukur Çeşme, (641 guruş)⁽¹¹⁵⁾ yer almaktadır. Sermayesi en az olan çeşmeler arasında Attar Hoca mahallesinde Lonca yakınındaki Karaköy Çeşmesi (102 guruş)⁽¹¹⁶⁾ ile Mübarek Çeşmesi (97 guruş),⁽¹¹⁷⁾ Karahisar mahallesindeki Karahisar Çeşmesi (93 guruş),⁽¹¹⁸⁾ İlyas-ı Sağır mahallesindeki Çeşme (80 guruş)⁽¹¹⁹⁾ ve Saz mahallesindeki Kabakaç? Çeşmesi (27,5 guruş)⁽¹²⁰⁾ bulunmaktadır. Belirtilen bu çeşmelerle şehirde bulunan diğer çeşmelerin vakıf muhasebeleri ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Akmescid Mahallesi Akmescid Çeşmesi:

Görülen muhasebelere göre, çeşme para vakfının sermayesi 104,5 guruştur. Mütevellisi Molla Hüseyin isimli bir zattır. Vakfın muhasebesi 1192-1194/1778-80, 1196-1199/1782-84 ve 1203-1210/1788-95 yılları arasında görülmüştür.⁽¹²¹⁾

Alay Bey Mahallesi Alay Bey Çeşmesi:

Bu çeşmenin muhasebesi Dilşikâr Çeşmesi ile birlikte görülmüştür. Muhasebe kaydında “vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Dilşikâr ve çeşme-i Alay Beyi der-mahalletân be-Manisa” şeklindeki ifadeye göre para vakıfları her iki çeşme için yapılmıştır. Görülen muhasebelere göre para vakfının miktarı 649 guruş ve mütevellisi İbrahim Efendi isimli bir zattır. Vakfın 1192-1193/1778-79, 1198/1783, 1200/1785 ve 1202-1210/1787-95 yıllarına ait muhasebeleri vardır.⁽¹²²⁾

Alay Bey Mahallesi Alay Bey Çeşmesi/Çeşmeleri:

Alay Bey, Saz ve Hüsrev Ağa mahallelerinde bulunan beş çeşmenin muhasebesi birlikte görülmüştür. Bu çeşmelerle ilgili olarak muhasebe kaydında “Beş çeşmeler der-mahallât-ı Saz ve Alay Bey ve Hüsrev Ağa” denilmekte, ancak bu çeşmelerden kaçının hangi mahallede olduğu belirtilmemektedir. Çeşmelere vakfedilen paranın miktarı 324 guruştur. Mütevellisi ise Saracçâde Seyyid Mehmed'dir. 1208/1793 yılı hariç çeşmelerin vakıf muhasebesi her yıl görülmüştür.⁽¹²³⁾

Attar Hoca Mahallesi Karaköy Çeşmesi:

Muhasebe kaydındaki “çeşme-i Karaköy be-kurb-

Lonca-i Attar Hoca” şeklindeki ifadedden çeşmenin Attar Hoca mahallesindeki Lonca yakınında olduğu anlaşılmaktadır. Çeşmenin mütevellisi Dede Oğlu Mehmed Beşe'dir. Çeşme para vakfının miktarı 102 guruştur. Vakfın 1192-1196/1778-82 ve 1201-1210/1786-95 yıllarına ait muhasebeleri görülmüştür.⁽¹²⁴⁾

Attar Hoca Mahallesi Mübârek Çeşmesi:

Muhasebe kaydında “çeşme-i mübârek der-kurb-ı Attarca” şeklindeki ifadedden bu çeşmenin de Attar Hoca mahallesindeki Attar Hoca Câmii yakınında olduğu anlaşılmaktadır. 1199-1200/1784-85 yılları hariç diğer yıllarda muhasebesi görülmüştür. Vakfın mütevellisi Molla Mehmed'dir. Çeşme para vakfının sermayesi 97 guruştur.⁽¹²⁵⁾

Baba Kuyusu Mahallesi Baba Kuyusu Çeşmesi:

Para vakfının sermayesi 197 guruş, mütevellisi de Mustafa isimli bir kişidir. Vakfın 1192-1193/1778-79 ve 1195-1210/1781-95 yıllarına ait muhasebe kayıtları vardır.⁽¹²⁶⁾

Bölice-i Atık Mahallesi Pîrî Kadı Çeşmesi:

Vakfın muhasebelerine göre çeşmeye ait para vakfının sermayesi 1192/1778, 1194-1199/1780-84 yılları arasında 482 guruştur. Aynı yıllarda çeşmenin mütevellisi Ali Çelebi'dir. 1202/1787 yılında ise paranın miktarı 305-306 guruş arasında değişirken, mütevellisi Seyyid Halil Ağa, 1204/1789'da ise mütevellisi Arab Oğlu Hüseyin, paranın miktarı ise 353 guruştur. 1206-1210/1791-95 yılları arasında ise mütevellisi Seyyid Mehmed'dir. Aynı yıllar içerisinde vakıf paranın miktarı 353 guruştur.⁽¹²⁷⁾

Çapraştırlar-ı Sağır Mahallesi Çukur Çeşmesi:

Çeşmenin 1192-1197/1778-83 ve 1201/1786 yıllarına ait muhasebesi bulunmaktadır. Çeşmeye ait para vakfının sermayesi 641 guruştur. Mütevellisi ise El-Hâc İbrahim'dir.⁽¹²⁸⁾

Derviş Ağa Mahallesi Süleyman Ağa Çeşmesi:

Manisa para vakıfları içerisinde 1470,5 guruş ile sermayesi en yüksek olan vakıflardandır. Vakfın mütevellisi Seyyid Mustafa bin Ahmed'dir. Vakfın

114. MŞS., 211, s. 83, 84, 103, 112, 120, 129, 135, 142, 144, 151, 157, 161, 166, 168.

115. MŞS., 211, s. 81, 87, 89, 96, 102, 108, 128.

116. MŞS., 211, s. 83, 87, 89, 94, 104, 127, 132, 137, 142, 145, 153, 160, 164, 169.

117. MŞS., 211, s. 82, 85, 89, 99, 105, 108, 114, 126, 130, 137, 140, 145, 150, 157, 159, 165, 170.

118. MŞS., 211, s. 78, 87, 91, 95, 100, 106.

119. MŞS., 211, s. 137, 138, 145, 157, 159, 163, 169.

120. MŞS., 211, s. 119.

121. MŞS., 211, s. 78, 84, 88, 104, 109, 114, 119, 137, 142, 147, 152, 154, 162, 165, 170.

122. MŞS., 211, s. 83, 84, 103, 112, 120, 129, 135, 142, 144, 151, 157, 161, 166, 168.

123. MŞS., 211, s. 81, 84, 88, 95, 100, 107, 115, 120, 123, 127, 131, 136, 138, 146, 152, 156, 165, 170.

124. MŞS., 211, s. 83, 87, 89, 94, 104, 127, 132, 137, 142, 145, 153, 160, 164, 169.

125. MŞS., 211, s. 82, 85, 89, 99, 105, 108, 114, 126, 130, 137, 140, 145, 150, 157, 159, 165, 170.

126. MŞS., 211, s. 79, 81, 84, 97, 103, 108, 114, 118, 123, 126, 132, 136, 141, 145, 149, 154, 158, 164, 170.

127. MŞS., 211, s. 78, 89, 95, 101, 106, 113, 118, 132, 137, 139, 145, 151, 156, 159, 164, 167.

128. MŞS., 211, s. 81, 87, 89, 96, 102, 108, 128.

muhasebesi 1192/1778, 1194-1207/1780-92 ve 1209-1210/1794-95 yıllarında görülmüştür.⁽¹²⁹⁾

Dilşikâr Mahallesi Dilşikâr Çeşmesi:

Muhasebe kaydındaki “vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Dilşikâr ve çeşme-i Alay Beyi der-mahallâtân be-Manisa” şeklindeki ifadeden bu çeşmenin muhasebesi Alay Bey çeşmesi ile birlikte görülmüştür. Görülen muhasebelere göre para vakfının miktarı 649 guruş ve mütevellisi de İbrahim Efendi isimli bir zattır. Vakfın 1192-1195/1778-81, 1197-1210/1783-95 yıllarına ait muhasebesi vardır.⁽¹³⁰⁾

El-Hâc Yahya Mahallesi Gülgün Hâtun Çeşmesi:

Muhasebe kaydındaki “çeşme-hâ-yı Gülgün Hâtun der-mahallât-ı Narlıca ve el-Hâc Yahya ve Karahisar” şeklindeki ifadeye göre Gülgün Hâtun’un el-Hâc Yahya mahallesindeki çeşmesidir. Zikredilen diğer iki mahalledeki çeşme ile birlikte muhasebesi görülmüştür. Yapılan muhasebeye göre vakfın sermayesi 256 guruş ve mütevellisi Ali isimli bir zattır. Vakfın 1192-1193/1778-79, 1195-1201/1781-86 ve 1203-1210/1788-95 yılları arasında muhasebesi görülmüştür.⁽¹³¹⁾

El-Hâc Yahya Mahallesi Sülüklü Çeşmesi:

Vakfın mütevellisi Mehmed Beşe’dır. Çeşmeye ait para vakfının sermayesi 153 guruştur. Çeşmenin muhasebesi 1192-1194/ 1778-80, 1196-1201/ 1782-86, 1203-1206/1788-91 ve 1209/1794 yıllarında görülmüştür.⁽¹³²⁾

Göktaşlı Mahallesi Gülgün Hâtun Çeşmesi:

Çeşme vakfının para ve icardan elde edilen gelirleri vardır. İcardan elde edilen gelirler 1193/1779 yılı muhasebesine göre dükkân kiralari olup miktarı 50 guruştur. Görülen muhasebelere göre vakfın mütevellisi Molla Hüseyin’dır. Vakfın sermayesi 1193/1779 yılı hariç 160 ile 161 guruş arasında değişmektedir. Çeşme vakfının 1193-1207/ 1779-92 ve 1210/ 1795 yıllarında muhasebesi görülmüştür.⁽¹³³⁾ 1196/ 1782 yılı muhasebesinde “vakf-ı nukûd-ı müteferrika Gülfem Hâtun der-mahallât-ı Göktaşlı ve Çapraştı-ı Kebîr” şeklindeki ifade bu para vakfının sadece Göktaşlı’daki çeşmeye ait olmadığını göstermektedir.⁽¹³⁴⁾

Hâkî Baba Mahallesi

Güne (Göne) El-Hâc Mehmed Çeşmesi:

Muhasebe kayıtlarında “çeşme-i Güne (Göne) el-Hâc Mehmed” şeklinde geçmektedir. Çeşme vakfına ait bazı muhasebelere, Güne el-Hâc Mehmed Mescidi’ne ait kayıtlarda rastlanmaktadır. Bu dönemde mütevellisi el-Hâc Mehmed’dır.⁽¹³⁵⁾ Çeşmenin kendisine ait muhasebelerinde ise mütevellisi Seyyid Halil’dır. Çeşmeye ait para vakfının sermayesi 1200/1785 ve 1202/1787 yıllarında 395,5, 1201-1203/1786-88 yıllarında 545,5, 1205/1790, 1207-1209/1792-94 yıllarında ise 579 guruştur.⁽¹³⁶⁾

Hâkî Baba Mahallesi Hâkî Baba Çeşmesi:

Hâkî Baba mahallesindeki bu çeşmenin muhasebesi aynı mahalledeki Hasırcı İmamzâde’nin su kuyusu vakfı ile birlikte görülmüştür. Vakfın sermayesi 1192-1199/1778-84 yılları arasında 600 guruş olup mütevellisi Haydarzâde Mustafa Beşe’dır.⁽¹³⁷⁾

Hüsrev Ağa Mahallesi Çeşmesi/Çeşmeleri:

Hüsrev Ağa, Alay Bey ve Saz mahallelerinde bulunan beş çeşmenin muhasebesi birlikte görülmüştür. Bu çeşmelerle ilgili olarak muhasebe kaydında “Beş çeşmeler der-mahallât-ı Saz ve Alay Bey ve Hüsrev Ağa” denilmekte ancak bu çeşmelerden kaçının hangi mahallede olduğu hakkında bilgi verilmemektedir. Çeşmelere vakfedilen paranın miktarı 324 guruştur. Mütevellisi ise Saraczâde Seyyid Mehmed’dır. 1208/1793 yılı hariç çeşme vakıflarının her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹³⁸⁾

İbrahim Çelebi Mahallesi Gülgün Hâtun Çeşmesi:

1195/ 1780-81, 1198-1203/1 783-88 yılları arası hariç her yıl muhasebesi görülmüştür. Bu muhasebelere göre vakfın sermayesi 1192-1205/ 1778-90 yılları arasında 197,5 guruş ve mütevellisi Hüseyin Beşe’dır. 1206/ 1791 yılından sonra ise mütevellisi Çalık el-Hâc Mehmed’dır. Çeşmeye ait para vakfının miktarı 1206/ 1791’de 187,5 guruş, 1207-1210/ 1792-95 yılları arasında 182,5 guruştur.⁽¹³⁹⁾

İlyas-ı Kebîr Mahallesi İlyâs-ı Kebîr Çeşmesi:

Vakfın sadece 1192/1778 yılına ait muhasebesi vardır. Çeşmeye ait para vakfının miktarı 241 guruş ve mütevellisi Kethüdâ Ömer’dır.⁽¹⁴⁰⁾

129. MŞS., 211, s. 78, 91, 96, 102, 106, 111, 116, 123, 128, 132, 134, 139, 143, 151, 155, 166, 170.

130. MŞS., 211, s. 83, 84, 91, 96, 103, 107, 112, 117, 120, 125, 129, 135, 142, 144, 151, 157, 161, 166, 168.

131. MŞS., 211, s. 80, 86, 95, 103, 107, 114, 119, 121, 128, 135, 140, 144, 150, 155, 162, 163, 169.

132. MŞS., 211, s. 79, 87, 92, 104, 110, 114, 119, 121, 126, 132, 135, 140, 144, 150, 155, 165, 169.

133. MŞS., 211, s. 78, 86, 89, 98, 104, 110, 114, 116, 122, 127, 132, 135, 139, 147, 150, 154, 165, 169.

134. MŞS., 211, s. 104.

135. MŞS., 211, s. 127, 145, 159.

136. MŞS., 211, s. 123, 127, 137, 139, 145, 155, 159, 165.

137. MŞS., s. 79, 85, 91, 96, 100, 108, 111, 118.

138. MŞS., 211, s. 81, 84, 88, 95, 100, 107, 115, 120, 123, 127, 131, 136, 138, 146, 152, 156, 165, 170.

139. MŞS., 211, s. 82, 84, 93, 103, 110, 142, 146, 150, 156, 161, 165, 170.

140. MŞS., 211, s. 81.

İlyas-ı Sagır Mahallesi Çeşme Vakfı:

Çeşmenin muhasebesi 1205/1790 ve 1209/1794 yıllarında câmi ve kar vakfı ile birlikte verilmiştir. Vakfın mütevellisi Yusuf Beşe Oğlu el-Hâc Hüseyin'dir. Çeşme vakfının sermayesi 80 guruştur. Muhasebelerde geçen "çeşme-i latîf der-kurb-ı câmi-i şerîf" ifadesinden çeşmenin İlyas-ı Sagır Câmii yakınında olduğu anlaşılmaktadır.⁽¹⁴¹⁾

Karahisar Mahallesi Gülgün Hâtun Çeşmesi:

Muhasebe kaydındaki "çeşmehâ-yı Gülgün Hâtun der-mahallât-ı Narlıca ve el-Hâc Yahya ve Karahisar" şeklindeki ifadeye göre Gülgün Hâtun'un Karahisar mahallesindeki çeşmesidir. Zikredilen diğer iki mahalledeki çeşme ile birlikte muhasebesi görülmüştür. Yapılan muhasebeye göre vakfın sermayesi 256 guruş ve mütevellisi Ali isimli bir zattır. Vakfın 1192-1193/1778-79, 1195-1201/1781-86 ve 1203-1210/1788-95 yılları arasında muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁴²⁾

Karahisar Mahallesi Karahisar Çeşmesi:

Vakfın muhasebesi 1192-1197/1778-83 yılları arasında görülmüştür. Belirtilen yıllar arasında çeşme vakfının mütevellisi Molla Hüseyin, para vakfının miktarı ise 93 guruştur.⁽¹⁴³⁾

Karayunus Mahallesi Karayunus Çeşmesi:

Çeşme para vakfının muhasebesi 1199-1207/1784-92 ve 1209-1210/1794-95 yılları arasında görülmüştür. Vakfın sermayesi 1207/1792 yılına kadar 601,5 guruş ve mütevellisi Osman, son iki yılda ise sermayesi 382 guruş ve mütevellisi Kemankeş Ahmed Ağa bin Hacı Mustafa'dır.⁽¹⁴⁴⁾

Lala Paşa Mahallesi**Defterdar Mahmûd Efendi Çeşmesi:**

1192-1195/1778-81 yılları arasında vakfın mütevellisi Süleyman Beşe ve vakfın sermayesi 399 guruş, 1196-1207/1781-92 yılları arasında ise mütevellisi Emir Veli Oğlu Seyyid Mustafa ve sermayesi 301 ile 302 guruş arasındadır. Vakfın her yıl muhasebesi yapılmıştır.⁽¹⁴⁵⁾

Lala Paşa Mahallesi El-Hâc Ali Burnaz Çeşmesi:

Muhasebe kaydında "çeşme-i Burnaz el-Hâc Ali" şeklinde isimlendirilmiştir. Vakfın her yıl muhasebesi görülmüştür. Vakfın mütevellisi (Manav)

Seyyid Halil'dir. Çeşme para vakfının sermayesi 1192-1196/1778-82 yılları arasında 528,5 guruş, 1197-1207/1783-92 yılları arasında 1000 guruş ve 1208-1210/1793-95 yılları arasında 788 guruş olarak görülmektedir. Çeşmenin 1196/1781-82 yılına ait iki muhasebesi olup bunlardan birinde para miktarı 1000, diğerinde 85 guruştur.⁽¹⁴⁶⁾

Lala Paşa Mahallesi Lala Paşa Çeşmesi:

Bu çeşme vakfı Karayunus Câmii şerbet vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Her iki hayır için yapılan para vakfının miktarı 800 guruştur. Vakfın mütevellisi Seyyid Molla Ahmed'dir. Vakfın 1192/1778, 1193/1779, 1194-1196/1780-82 ve 1198/1783 yıllarında muhasebesi yapılmıştır.⁽¹⁴⁷⁾

Lala Paşa Mahallesi Soğuk Çeşme:

Muhasebe kaydına göre, çeşme Lala Paşa Câmii yakınındadır. Vakfın mütevellisi Süleyman Beşe'dir. Vakıf paranın miktarı 306 guruştur. 1196/1781-82, 1207/1792 ve 1209-1210/1794-95 yılları arası haric vakfın her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁴⁸⁾

Manisa Saraçları (Serrâchâne) Çeşmesi:

Muhasebe kaydındaki "çeşme-i serrâcân be-Manisa" ve "çeşme-i serrâchâne be-Manisa" şeklindeki ifadelerle göre çeşmenin nerede olduğu belli değildir. Esnafın ismi ile anıldığına göre Manisa Çarşısı'nda olmalıdır. Vakfın mütevellisi Molla Mehmed'dir. Para vakfının sermayesi 141 guruştur. Çeşme vakfının 1192-1197/1778-83, 1201-1202/1786-87 ve 1204-1210/1789-95 yılları arasında muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁴⁹⁾

Manisa Çarşısı'nda Sabbağân Çeşmesi:

Sabbağ kelime olarak boyayan ve boyacı anlamına gelmektedir. Çeşmenin muhasebesindeki "çeşme-i latîf-i sabbağân der-sûk-ı Mağnisa" ifadesinden Manisa çarşısında olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın mütevellisi Topçu İbrahim Beşe'dir. Para vakıfları içerisinde sermayesi en fazla olan vakıf olup miktarı 1570,5 guruştur. Vakfın muhasebesi 1192-1193/1778-79, 1195-1204/1781-89 ve 1207-1210/1792-95 yılları arasında görülmüştür.⁽¹⁵⁰⁾

Narlıca Mahallesi Gülgün Hâtun Çeşmesi:

Muhasebe kaydındaki "çeşmehâ-yı Gülgün Hâtun der-mahallât-ı Narlıca ve el-Hâc Yahya ve Karahi-

141. MŞS., 211, s. 137, 138, 145, 157, 159, 163, 169.

142. MŞS., 211, s. 80, 86, 95, 103, 107, 114, 119, 121, 128, 135, 140, 144, 150, 155, 162, 163, 169.

143. MŞS., 211, s. 78, 87, 91, 95, 100, 106.

144. MŞS., 211, s. 117, 123, 126, 130, 136, 139, 146, 152, 155, 165, 168.

145. MŞS., 211, s. 83, 85, 90, 99, 104, 106, 113, 118, 121, 126, 133, 134, 142, 145, 152, 157, 160, 165, 170.

146. MŞS., 211, s. 80, 86, 90, 98, 102, 105, 110, 114, 119, 123, 126, 133, 137, 141, 147, 151, 155, 161, 165, 171.

147. MŞS., 211, s. 82, 86, 92, 96, 104, 115.

148. MŞS., 211, s. 80, 86, 90, 94, 109, 114, 119, 123, 125, 133, 137, 138, 146, 151, 160.

149. MŞS., 211, s. 78, 83, 88, 96, 101, 110, 128, 132, 142, 143, 149, 154, 158, 164, 169.

150. MŞS., 211, s. 80, 94, 108, 111, 119, 123, 125, 135, 138, 159, 164, 167.

sar” şeklindeki ifadeden Gülgün Hâtun’un başka mahallelerde de çeşmelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Gülgün Hâtun’a ait üç farklı mahalledeki çeşmelerin muhasebeleri birlikte görülmüştür. Yapılan muhasebeye göre vakfın sermayesi 256 guruş ve mütevellisi Ali isimli bir zattır. Vakfın 1192-1193/1778-79, 1195-1201/1781-86 ve 1203-1210/1788-95 yılları arasında muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁵¹⁾

Saz Mahallesi Çeşmesi/Çeşmeleri:

Saz, Alay Bey ve Hüsrev Ağa mahallelerinde bulunan beş çeşmenin muhasebesi birlikte görülmüştür. Bu çeşmelerle ilgili olarak muhasebe kaydında “Beş çeşmeler der-mahallât-ı Saz ve Alay Bey ve Hüsrev Ağa” denilmekte ancak bu çeşmelerden kaçının hangi mahallede olduğu belirtilmemektedir. Çeşmelere vakfedilen paranın miktarı 324 guruştur. Mütevellisi ise Saraczâde Seyyid Mehmed’dir. 1208/1793 yılı hariç çeşmelerin her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁵²⁾

Saz Mahallesi Eşmen Hâtun Çeşmesi:

Çeşmeye ait para vakfının sermayesi 1192/1778 yılında 112 guruş ve mütevellisi Arab Beşe Oğlu Molla Halil, 1201/1786 ve 1202/1787 yıllarında ise sermayesi 210,5 guruş ve mütevellisi de Hallaç Mehmed’dir.⁽¹⁵³⁾

Saz Mahallesi Kabakaç? Çeşmesi:

Çeşme vakfının sadece 1199/1784 yılına ait muhasebesi bulunmaktadır. Vakfın, paradan ve icardan oluşan sermayesi 27,5 guruştur. Mütevellisi İsmail isimli bir zattır.⁽¹⁵⁴⁾

Yarhasanlar Mahallesi Süleyman Ağa Çeşmesi:

Vakfın mütevellisi Molla Mehmed, sermaye miktarı ise 211 guruştur. Çeşmenin 1192-1210/1778-95 yıllarına ait muhasebe kaydı vardır.⁽¹⁵⁵⁾

b- Sebilhâneler

Sebilhâne, gelip geçenlerin parasız su içmesi için yapılan, demir parmaklıklı pencerelerinde daima maşrapalar bulunan, genellikle kubbe ile örtülü binalardır (Pakalın 1993b: 136). Genel olarak su dağıtılan mekânlar olarak tanımlanan sebillerde açıldıkları ilk günlerde bal şerbeti akıtıldığı, dağıtıldığı ve halka suyun yanı sıra şerbet ve meyve suyu verildiği olurdu. Kaynağından suyollarına, bendlere, maksemlere ve su terazilerine gelen su, çeşme ve sebiller yolu ile halka dağıtılmaktaydı. Her çeşme

veya sebile vakfiyesinde belirtilen miktar kadar su verilir, sebilin suyu da, maşrapaların, küplerin ve sebinin temizliğinden sorumlu sebilciler tarafından dağıtılırdı. Suyolları ile ulaşan su dışında, dışarıda hazırlanan meyve suları ve bal şerbeti de küplerde muhafaza edilir ve halka dağıtılırdı (Urfalıoğlu 1999: 464). Sebiller daire ve çokgen planlı ve küçük kubbeli yapılardır (Sözen-Tanyeli 1986: 211). Sebiller buldukları yerlere ve biçimlenişlerine göre köşe, âbidevi/anıtsal ve pencere sebilleri olarak gruplandırılmaktadırlar (Urfalıoğlu 1999: 466).

Vakıf muhasebe kayıtlarında Manisa’da dört adet sebilhâneye rastlanmıştır. Sebilhânelerden üçü şahıs adı ile diğeri ise bulunduğu yer ile anılmaktadır. Bu sebilhânelerden ikisinin Karaköy Pazarı’nda, birinin Lonca yakınında, bir diğeri de Altun Pazarı’nda olduğu görülmektedir. Belirtilen sebilhânelerin muhasebeleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda verilmiştir.

Altun Pazarı Sebilhânesi:

Sebilhâneyi kimin yaptırdığı belli değildir. Muhasebe kaydında ismi ile ilgili olarak “Sebilhâne der-Sûk-ı Altun Pazarı” şeklinde bilgi verilmiştir. 1193/1779 ve 1194/1780 yılları hariç her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁵⁶⁾ Sebilhânenin 1206/1791 yılı hariç mütevellisinin kim olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Mütevellisi 1195/1780-81’e kadar el-Hâc Hüseyin, 1196/1781-82 yılında Kebapçı Ali Beşe, 1205/1790 yılına kadar el-Hâc Ali (bazen el-Hâc Ali Baba şeklinde) 1207-1210/1792-95 yılları arasında ise Uncu Mahmûd Oğlu’dur. Kebapçı Ali Beşe’nin el-Hâc Ali veya Ali Baba ile aynı şahıs olma ihtimali vardır. Vakfın sermayesi 1205/1790 yılına kadar 407,5 guruş, sonraki yıllarda 337,5 guruş olarak görülmektedir.

El-Hâc Fazlullah Ağa Sebilhânesi:

Muhasebe kaydındaki “Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ve icârât-ı musakkafât-ı sebilhâne-i el-Hâc Fazlullah Ağa der-kurb-ı lonca” şeklindeki ifadelerden sebilhânenin Manisa Loncası’nda olduğu, kira ve vakıf paralardan oluşan gelirleri olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın icârlardan oluşan sermayesi 78 guruştur. Mütevellisi ise muhasebe kayıtlarında “Oğlu Mehmed Ağa, Oğlu Ahmed bin Mehmed, Oğlu Esseyyid Mehmed Ağa” olarak belirtilen bir zattır. Vakfın muhasebesi 1192-1205/1778-90 ve 1209-1210/1794-95 yılları arasında görülmüştür.⁽¹⁵⁷⁾

151. MŞS., 211, s. 80, 86, 95, 101, 103, 107, 114, 119, 121, 128, 132, 135, 140, 144, 150, 154, 155, 162, 163, 169.

152. MŞS., 211, s. 81, 84, 88, 95, 100, 107, 115, 120, 123, 127, 131, 136, 138, 146, 152, 156, 165, 170.

153. MŞS., 211, s. 79, 128, 129.

154. MŞS., 211, s. 119.

155. MŞS., 211, s. 79, 83, 92, 96, 103, 106, 112, 116, 121, 126, 130, 135, 140, 144, 149, 154, 159, 166, 168.

156. MŞS., 211, s. 81, 91, 97, 104, 107, 113, 117, 122, 126, 136, 142, 146, 151, 157, 162, 164, 170.

157. MŞS., 211, s. 79, 83, 88, 95, 100, 106, 111, 118, 123, 124, 129, 136, 142, 143, 165.

Kantar Oğlu Seyyid Hacı Mustafa Çelebi Sebilhânesi:

Muhasebe kaydındaki “Vakf-ı nukûd-ı sebilhâne-i Kantar Oğlu Seyyid Hacı Mustafa Çelebi der-Sûk-ı Karaköy” şeklindeki ifadeden Karaköy Pazarı'nda olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın muhasebesi 1192-1205/1778-90 yılları arasında görülmüştür.⁽¹⁵⁸⁾ Sermayesi 105,5 guruştur. Mütevellisi 1192-1194/1778-80 yılları arasında Seyyid Ali, 1195/1780-81'de Arab Beşe, 1197/1 782-83'te Seyyid Ali, 1198-1203/1783-88 yılları arasında Bukağlı Hacı Mehmed ve 1204-1205/1789-90 yılları arasında Paspan Velî Hüseyin'dir.

Karcı Oğlu El-Hâc Ahmed Sebilhânesi:

Vakfın muhasebesi 1192-1195/1778-81 ve 1203-1210/1788-95 arasında görülmüştür.⁽¹⁵⁹⁾ Muhasebe kaydında “Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Sebilhâne-i Karcı Oğlu el-Hâc Ahmed der-Sûk-ı Karaköy” şeklindeki bilgilere göre Karaköy Pazarı'nda yer almaktadır. Vakfın sermayesi 88,5 guruş, mütevellisi ise Kebapçı el-Hâc Ali'dir.

c- Kuyular

Kuyular, yeraltı sularından faydalanmak için toprağın derinlemesine kazılması ile oluşturulmuş çukurlardır. Genellikle yerüstü sularının yetersiz kaldığı yerlerde kuyuların açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Su kıtlığı sebebiyle yerleşim yerlerinde, yollar üzerinde, ekili arazilerin yakınlarında ve otlaklarda çok sayıda kuyular açılmıştır. Yeraltı suları ve kuyular sahip oldukları önemden dolayı İslam âlimlerinin çalışmalarına konu olmuştur. Bu çalışmalarda özellikle yeraltı sularının ve kuyuların mülkiyeti ve temizliği konusu ele alınmıştır (Kayapınar 2002: 510-512).

Vakıf muhasebelerinde Manisa'da dört adet su kuyusuna rastlanmıştır. Bunlardan ikisi Hâkî Baba mahallesinde, biri Alay Bey mahallesinde, diğeri de Yarhasanlar mahallesindeki Mehmed Efendi Mescidi'nin yanında bulunmaktadır. Muhasebelerde Arapçada kuyu anlamına gelen “bi'r” (bi'r-i mâ') kelimesi kullanılmakla birlikte bir vakfın muhasebesinde kuyu tabiri kullanılmıştır.⁽¹⁶⁰⁾ Yukarıda, buldukları mahaller belirtilen kuyularla ilgili muhasebelerin ayrıntıları aşağıda verilmiştir.

Alay Bey Mahallesi El-Hâc Mahmûd Su Kuyusu: Su kuyusu vakfının mütevelliliğini Saraçzâde Seyyid

Mehmed Çelebi yapmaktadır. Yapılan muhasebelere göre kuyu vakfının sermayesi 180 guruştur. Kuyu vakfı için 1192-1206/1778-91 yılları arası muhasebe yapılmıştır.⁽¹⁶¹⁾

Hâkî Baba Mahallesi Şeyh Kuyusu Vakfı:

Bu kuyuya vakfedilen para vakfının mütevellisi 1192-1198/1778-83 yılları arasında Mehmed Beşe, daha sonraki yıllarda Himmet Efendi'dir. Vakfın muhasebelerinde bu kuyuya vakfedilen paranın miktarının 42 guruş olduğu görülmektedir.⁽¹⁶²⁾

Hâkî Baba Mahallesi Hacı İmamzâde Su Kuyusu:

Hâkî Baba mahallesindeki bu su kuyusunun muhasebesi aynı mahalledeki Hâkî Baba Çeşmesi vakfı ile birlikte yapılmıştır. Vakfın sermayesi 1192-1199/1778-84 yılları arasında 600 guruş olup mütevellisi Haydarzâde Mustafa Beşe'dir.⁽¹⁶³⁾

Yarhasanlar Mahallesi Su Kuyusu Vakfı:

Su kuyusu muhasebesi aynı mahalledeki Mehmed Efendi Mescidi vakfı ile birlikte verilmiştir. Bu kuyu bu mescidin yanında olmalıdır. Görülen muhasebelere göre vakfın sermayesi 233 guruş ve mütevellisi de Hasan Efendi'dir. Vakfın muhasebeleri 1192-1196/1778-82 ve 1208-1209/1793-94 yılları arasında görülmüştür.⁽¹⁶⁴⁾

d- Maslaklar

Maslak, bentler ve kaynaklardan künklerle şehre gelen suların geçtiği ve kollara ayrıldığı yerlerde suyu kontrol etmek ve gerekli yere vermek üzere bırakılan bacalar ve üstüne yapılan mahzenlere denilmektedir. Maslak yerine geçmek üzere savak, maksem ve taksim tabirleri kullanılsa da maslağın manası bunlardan farklıdır. Maslak, şehir dışında suyollarının geçtiği ve ayrıldığı yerdeki baca ve hazinelere, savak ise su toplanan havuzlara ve teknelere, maksem ve taksim tabirleri ise şehir içine gelen suların değişik mahallelere dağıtım için yapılan taksim hazinelerine denilmektedir (Pakalın 1993a: 413; Sözen-Tanyeli 1986: 155). Vakıf muhasebelerinde üç adet maslağa rastlanmıştır. Bunlardan biri Karaköy Çarşısı'nda (Sûk-ı Karaköy), diğeri Kalealtı Çarşısı'nda (Sûk-ı Tahte'l-Kal'a) bir diğeri de Yoğurt Pazarı'nda bulunmaktadır. Maslakların muhasebelerine ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Karaköy Çarşısı Çavuş Oğlu Hacı Ali Maslağı: Vakfın muhasebesinde bu maslakta “maslağ-

158. MŞS., 211, s. 78, 84, 88, 95, 103, 108, 115, 116, 120, 127, 131, 134, 139, 148.

159. MŞS., 211, s. 83, 89, 98, 137, 140, 145, 153, 157, 158, 162, 170.

160. MŞS., 211, s. 84-88.

161. MŞS., 211, s. 81, 84, 88, 95, 101, 107, 115, 117, 123, 126, 131, 137, 152.

162. MŞS., 211, s. 79, 86, 88, 97, 108, 120, 124, 131, 136, 141, 145, 149, 154, 158, 164, 170.

163. MŞS., 211, s. 79, 85, 91, 96, 100, 108, 111, 118.

164. MŞS., 211, s. 78, 84, 91, 99, 103, 163, 166.

Çavuş Oğlu Hacı Ali be-kurb-ı lonca der-sûk-ı Karaköy” diye bahsedilmektedir. Buna göre maslak Karaköy Çarşısı’nda Lonca yakınındadır. 1205-1210/1790-95 yılları arasında muhasebesi görülen maslağa ait para vakfının sermayesi 50 guruş, mütevellisi ise Kanburoğlu Mustafa’dır.⁽¹⁶⁵⁾

Yoğurt Pazarı Başı Maslağı:

Maslağa ait para vakfının sadece 1198/1783 ve 1199/1784 yılına ait muhasebesi yoktur. Vakfın sermayesi 205 guruştur. Mütevellisi ise İlyas Oğlu Ali isimli bir zattır.⁽¹⁶⁶⁾

Leblebicizâde Mustafa Efendi’nin Kar Maslağı:

Muhasebe kaydındaki “vakf-ı nukûd-ı müteferrika Leblebicizâde Mustafa Efendi ta’âmiye-i sûk-ı tahte’l-kal’a ve berâ-yı selc-i maslak der-sûk-ı mezbûr ve berâ-yı zebûn-ı li’l-fukara-i Mağnisa” ifadesinden bu vakfın muhasebesinin Mustafa Efendi’nin diğer vakıfları ile birlikte görüldüğü anlaşılmaktadır. Vakfın sermayesi 881 guruş, mütevellisi ise Seyyid Hasan Beşe’dır. Para vakfının muhasebesi 1192-1195/ 1778-81, 1197-1198/1782-83, 1200-1206/ 1785-91 ve 1208-1210/1793-95 yılları arasında görülmüştür.⁽¹⁶⁷⁾

e- Soğuk Su ve Kar (Selc) Vakıfları

Vakıf kurucuları suların şehir içine kadar getirilmesi ile yetinmeyerek yaz mevsiminin sıcak günlerinde herkese bedava soğuk su dağıtılması için vakıflar kurmuşlardır. Yine bazı vakıf kurucuları sebillerin suyunu soğutmak için buzluklar inşa ederken bazıları da bu amacı gerçekleştirmek için kar satın alınmasını şart koşmuşlardır. Bazı vakıfların gelirlerinin tamamının medreselerdeki öğrencilerin soğuk su ihtiyacını gidermeye yönelik olarak tahsis edildiği olurdu (Yedi yıldız 2003: 243).

Osmanlı sarayının ihtiyaçları arasında yiyeceklerin saklanması ve içeceklerin soğutulması için Uludağ’daki göllerden ve Katırlı dağlarından kar ve buz getirilmekteydi Sarayın bu ihtiyacını gidermekle görevli bir karcıbaşı vardı. Bu kişinin emrinde 300 civarında kişi çalışmaktaydı. 1634 yılında her hafta padişah için 30 yük buzun beyaz keçelere koyularak aceleyle İstanbul’a sevk edilmesi için ferman çıkarılmıştır. Keçelere sarılan kar ve buzlar katırlarla Mudanya iskelesine getirilmekte, buradan da kayıklara konularak hızlı bir şekilde İstanbul’a ulaştırılmaktadır (Çiftçi 2004b: 166-167).

Yukarıda verdiğimiz bilgilerin Manisa’daki kar vakıfları ile bir ilgisi olmasa da kar vakıflarının nasıl oluşturulduğu hakkında bize fikir vermektedir. Muhasebesi görülen Manisa kar vakıflarının, buzu ve karı nereden temin ettiği belirtilmese de, bunun 1500 metre rakımı bulunan Manisa Dağı’ndan (Spil) temin edildiğinden şüphe yoktur. Muhtemelen bu dağda oluşturulan kuyularda kar kışın (sıkıştırılarak) saklanmakta ve çabuk erimeyi önleyecek şekilde malzemelere sarılarak hayvanlarla ilgili çeşme ve sebillerle ulaştırılmaktadır. Vakıf muhasebelerinde üç adet kar vakfına ve bir adet soğuk su vakfına rastlanmıştır. Kar vakıflarının üçünün de câmilerde olduğu görülmektedir. Muhasebelerde Manisa esnafının genellikle yemek (ta’âmiye) vakfı kurmuş oldukları görülmekle birlikte, şehir içinde faaliyet gösterdikleri anlaşılan eskici (eskiciyân-ı içerü) esnafının kurmuş olduğu bir soğuk su vakfı bulunmaktadır. Aşağıda, bu hizmet alanında kurulmuş olan vakıfların muhasebeleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

Hamza Efendi Câmii Kar Vakfı:

Muhasebe kaydı “vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı tilâvet-i Yâsin-i şerif ve selc be-câmi-i Hamza Efendi” şeklindedir. Vakfın tevliyetini belirtilen yıllar arasında Molla Mehmed bin Ali yapmıştır.⁽¹⁶⁸⁾ 1192-1210/1778-95 yılları arasında yapılan vakıf muhasebelerinde kar ve Yâsin-i Şerif tilâveti için yapılan para vakfının miktarı 191 guruştur.

İlyas-ı Sagîr Câmii Kar Vakfı:

Bu kar vakfını bu şekilde isimlendirmemizin sebebi bu vakfın, İlyas-ı Sagîr Câmii ve Çeşmesi’ne yapılan vakıfla birlikte zikredilmiş olmasından dolayıdır. Bu vakıfla ilgili her yıla ait bilgi bulunmamaktadır. Sadece, 1202-1205/1787-90, 1207/1792 ve 1210/1795 yılı muhasebelerinde kar vakfı ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu yıllara ait muhasebelerde kar vakfının sermayesinin 76 guruş olduğu görülmektedir. Ancak 1210/1795 yılı muhasebesinde bu miktar 31 guruş olarak gözükmektedir. Vakfın bu yıllarda mütevelliliğini Yusuf Beşe Oğlu el-Hâc Hüseyin yapmaktadır.⁽¹⁶⁹⁾

Serâbâd Câmii Kar Vakfı:

Serâbâd Câmii’ndeki bu kar vakfı aynı câmiye yapılan hasır vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Bu hizmetler için vakfedilen para miktarının 1192-1195/1788-81 yılları arasında 133,5 guruş, diğer yıllarda 131,5 guruş olduğu görülmektedir. Vakfın tevliyeti belirtilen yıllarda Topal Oğlu Halil’in üzerindedir.⁽¹⁷⁰⁾

165. MŞS., 211, s. 145, 152, 153, 158, 165, 170.

166. MŞS., 211, s. 80, 87, 91, 97, 101, 109, 122, 127, 129, 134, 139, 143, 149, 157, 160, 164, 169.

167. MŞS., 211, s. 78, 83, 89, 97, 109, 112, 118, 121, 124, 133, 136, 138, 143, 152, 158, 162, 168.

168. MŞS., 211, s. 79, 83, 89, 96, 103, 101, 106, 112, 116, 121, 126, 130, 135, 140, 144, 149, 154, 160, 166, 168, 169.

169. MŞS., 211, s. 133, 137, 138, 145, 157, 169.

170. MŞS., 211, s. 82, 85, 92, 98, 104, 108, 112, 118, 122, 127, 132, 137, 141, 147, 151, 156.

Eskiciyân Esnafı Soğuk Su Vakfı:

Vakıf muhasebelerinde bu vakıf “eskiciyân-ı içerü berâ-yı mâ-i bârid” şeklindeki ifadeden eskici esnafı tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Görülen muhasebelerde vakfın sermayesi 1192-1205/1778-90 yılları arasında 121,5 guruş, 1207-1210/1792-95 yılları arasında ise 139 guruştur. Vakfın mütevellisi 1192/1778 yılından 1206/1791 yılına kadar El-Hâc Abdullah, 1206-1210/1791-95 yılları arasında Koca Oğlu Molla Halil'dir.⁽¹⁷¹⁾ 200 numaralı Manisa şer'îyye sicilinde bu vakıfla ilgili görülen bir muhasebede, bu vakfın asl-ı mâlinin 131 guruş olduğu, bu paranın işletilmek üzere 18 kişiye verildiği (zimem-i nâs) ve işletilmesinden 18 guruş ribh elde edildiği görülmektedir. Vakıf gelirlerinden, görevlilere ve diğer işlere yapılan harcama miktarı 18 guruştur. Vakıf giderleri olarak vazîfe-i tevliyet 6 guruş, berâ-yı selc eyyâm-ı sayf 7,5 guruş, ücret-i saka 3 guruş ve resm-i muhasebe 1,5 guruş gösterilmiştir.⁽¹⁷²⁾

3- Eğitim Kurumları**a- Muallimhâneler**

Mektepler, sabi denen beş altı yaşlarındaki kız ve erkek çocuklarını okutmak için açılan ilk eğitim kurumlarıdır. Fatih, yaptırdığı câminin yanına ilim, sağlık ve sosyal yardım müesseseleri kurmuştur. Bunlar arasında bir de sıbyan mektebi vardır. Türkçe vakfiyesinde buna dârü't-ta'lim denilmekte ise de, Arapçasında mektep tabiri kullanılmıştır. Fatih'ten sonra bu eğitim kurumuna muallimhâne, mektep ve mektephâne de denmiştir (Ergin 1977: 82). Taş mektep, mahalle mektebi, mekteb-i ibtidâiye gibi tabirler de aynı okulları ifade etmek için kullanılmıştır (Baltacı 2004: 6). Bu mekteplerde çocuklara Kur'an okuma, namaz kılma ve yazı yazma öğretilir, namazda okunacak ayet ve dualar ezberletilirdi. En genel şekli ile bu mekteplerde, kubbeli geniş bir oda ile muallim ve kalfanın oturacağı küçük bir oda bulunurdu. Bütün öğrenciler kubbeli odada bir arada bulunur, sıralarda değil minder üzerinde diz çökerek otururlardı (Ergin 1977: 90).

Muhasebelerini incelediğimiz vakıflar içinde mektep ve muallimhâneler ayrı ayrı zikredilmiş olsalar da yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak fonksiyonlarının aynı olduğunu söylemek mümkündür.

Muallimhâne ve mekteplerin câmi ve mescid yanında olduğu görülmektedir. Kayıtlarda toplam yedi tane eğitim kurumuna rastlanmış olup bunlardan dördü muallimhâne, üçü de mekteptir. Ortaöğretim ve yüksek öğretim kurumları olarak kabul edilen medreselerle ilgili herhangi bir muhasebe kaydına rastlanmamıştır. Bu durum, incelediğimiz kayıtların Manisa'daki tüm vakıfları içermediğini göstermektedir. Muhasebe kayıtlarında ismi geçen muallimhâne ve mektepler şunlardır:

Ali Ağa Muallimhânesi:

Muallimhânenin nerede olduğu belirtilmemiştir. Para vakfının sermayesi 342 guruştur. Ayrıca 1194/1780 yılında 79, 1197/1782-83 yılında 28 guruş icar geliri bulunmaktadır. Vakfın mütevellisi 1208/1793 yılına kadar Hasan Çelebi, 1209-1210/1794-95 yıllarında Arab Molla İbrahim'dir. Vakfın 1192-1210/1778-95 yılları arasında her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁷³⁾

Derviş Ağa Muallimhânesi:

Derviş Ağa muallimhânesi vakfı, Yâsin-i Şerîf tilâveti için yapılan vakıfla birlikte zikredilmiştir. Muallimhâne vakfının sermayesi 75, Yâsin tilâveti için yapılanın ise 84 guruştur. Vakfın tevliyetini 1192-1210/1778-95 yılları arasında Mehmed Efendi adlı birisi yapmaktadır.⁽¹⁷⁴⁾

Hüsrev Ağa Mahallesi Hüsrev Ağa Muallimhânesi:

Vakfın mütevellisi el-Hâc Mahmûd'dur. Muallimhâne para vakfının sermayesi 135 guruştur. Vakfın 1192-1198/1778-83 ve 1200-1210/1785-95 yılları arasında muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁷⁵⁾

Serâbâd Mahallesi Vâni Mehmed Muallimhânesi:

Vâni Mehmed Efendi'nin bu muallimhâne vakfı mescid vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Gerek muallimhânenin gerekse mescidin para vakfı yanında icardan elde edilen gelirleri bulunmaktadır. Vakıf paranın miktarı 145, icardan elde edilen gelirlerin miktarı ise 1192-1193/1778-79 ve 1203-1205/1788-90 yıllarında 99 guruştur. Vakfın mütevellisi Kanglızâde Seyyid el-Hâc Hasan Ağa'dır. Ancak 1205/1790 ve 1208/1793 yıllarında vakfın mütevellisinin kim olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Muallimhâne ve mescid vakfının her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁷⁶⁾

171. MŞS., 211, s. 80, 83, 90, 94, 101, 106, 112, 117, 120, 125, 129, 134, 138, 150, 158, 162, 167.

172. MŞS., 200, s. 63.

173. MŞS., 211, s. 80, 83, 88, 94, 101, 104, 111, 117, 120, 124, 129, 134, 138, 143, 149, 153, 158, 162, 167.

174. MŞS., 211, s. 75, 79, 84, 87, 90, 95, 100, 105, 119, 123, 128, 130., 134, 139, 144, 153, 156, 160, 166, 171.

175. MŞS., 211, s. 78, 85, 88, 94, 100, 105, 114, 120, 124, 133, 134, 139, 145, 151, 158, 163, 168.

176. MŞS., 211, s. 82, 87, 91, 97, 105, 110, 115, 118, 122, 128, 132, 134, 140, 146, 150, 156, 159, 165, 169.

b- Mektepler**Nişancı Paşa Mahallesi Nişancı Paşa Mektebi:**

Vakıf muhasebe kaydında “Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf ve mekteb-i münîf-i Nişancı Paşa der-mahalle-i mezbûr” şeklindeki ifadeden mektebin muhasebesinin aynı isimli mescid vakfı ile birlikte görüldüğü anlaşılmaktadır. 1202/1787 yılı hariç her yıl muhasebesi görülmüştür. Vakfın sermayesi 610 guruş, mütevellisi ise Seyyid Mehmed'dir.⁽¹⁷⁷⁾

Yarhasanlar Mahallesi Emir Çavuş Mektebi:

Vakıf kaydında “vakf-ı nukûd-ı müteferrika ve musakkafât-ı mescid-i şerîf ve mekteb-i münîf Emir Çavuş be-mahalle-i Yarhasanlar” şeklindeki ifadeye göre bu mektebin muhasebesi, aynı isimli mescid vakfı ile birlikte görülmüştür. Vakfın sermayesi 314,5 guruş olup 1197/1782-83 yılına kadar mütevelliliğini Molla Abdullah daha sonraki tarihlerde Şeyh Hasan Efendi yapmıştır. Vakfın 1192-1210/1778-95 yılları arasında her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁷⁸⁾

Behmen Ağa Mektebi:

Bu mektep, muhasebe kaydında “Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mekteb-i Behmen Ağa der-mahalle-i mezbûr der-zaman Ahmed Efendi mütevellisi sene 1195/1780-81” şeklinde belirtilmiştir. Mekteple ilgili başka bir kayda rastlanmamıştır. Bu kayıta, mektebin bulunduğu yerle ilgili “der-mahalle-i mezbûr” ifadesine göre mektebin Behmen Ağa mahallesinde bulunması gerekirdi. Ancak bilgilerimize göre Manisa'nın bu adda bir mahallesi yoktur. Mektep para vakfının sermayesi 154 guruş, mütevellisi ise Ahmed Efendi'dir.⁽¹⁷⁹⁾

4- Esnaf Yemek (Ta'âmiye) Vakıfları

Osmanlı döneminde esnaf grupları arasında yardımlaşmanın önemli bir yeri vardı. Her esnafın kendine özgü yardım sandıkları mevcuttu. Bu yardım sandıklarına “avarız akçesi”, “esnaf vakfı”, “esnaf sandığı” veya “esnaf kesesi” denirdi. Bu yardım sandıklarından sanat ve ticaretini geliştirmek isteyenlere düşük kar oranları ile borç verildi. Esnaf sandıklarındaki para mütevellinin kontrolünde bu-

lunur, O da bu paralardan lonca mensuplarına karşı sorumlu olurdu (Çağatay 2006: 48-48).

Esnaf grupları, aralarında topladıkları vakıf paraları değişik hayır işlerinde kullanırlardı. Manisa esnafının, kurdukları vakıflar yoluyla eski dönemlerden beri halka ve mensuplarına yemek ve su dağıttığı bilinmektedir. Uluçay, XVII. yüzyıldaki Manisa ziraat, ticâret ve esnaflarına dair yazdığı kitapta, bazı esnaf gruplarının kurdukları yemek ve su vakıflarının muhasebelerini dipnotlar halinde yayınlamıştır (Uluçay 1942: 96-103). Uluçay beş altı esnaf koluna ait bu türden vakıflar zikretmiştir. Oysa incelediğimiz vakıf muhasebe kayıtlarında bunun sayısı 14'e kadar ulaşmaktadır. Bazı esnaf gruplarının hem yemek hem de su vakıfları vardır. Mesela haffâf esnafı iki farklı yerde faaliyet gösterdiğinden (haffâfân-ı süflâ ve haffâfân-ı bâlâ) bunlara ait iki yemek vakfı vardır. Eskici esnafının da biri yemek diğeri soğuk su olmak üzere iki vakfı vardır. Yemek vakfını eskiciyân-ı taşra esnafı, soğuk su vakfını eskiciyân-ı içeri esnafı kurmuştur. Yine sabbağân esnafının da biri çeşme diğeri de yemek olmak üzere iki vakıf kurduğu görülmektedir. Araştırmamızda kullandığımız muhasebe kayıtları ayrıntılı olmadığından esnaf yemek vakıflarının mahiyeti hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak, Uluçay'ın yukarıda zikrettiğimiz kitabında yayınladığı bazı vakıf muhasebeleri bu konuda az da olsa bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre esnaf, halka ve meslek mensuplarına içinde pirinç çorbası, etli nohut, pirinç pilavı, tatlı veya zerde ve ekmekten oluşan ücretsiz yemek (ta'âmiye) dağıtmaktaydılar (Uluçay 1942: 99).

Manisa esnafının kurduğu yemek vakıfları faklı sermaye büyüklüğüne sahiptir. Bunları asl-ı mâllarının büyüklüğüne göre şu şekilde sıralamak mümkündür: Leblebicizâde Mustafa Efendi'nin Tahte'l-Kal'a Çarşısı yemek, kar maslağı ve Manisa fakirleri için kurduğu vakıf (881 guruş),⁽¹⁸⁰⁾ helvacı esnafı yemek vakfı (748-521 guruş),⁽¹⁸¹⁾ demirci üstadları yemek vakfı (700-399,5 guruş),⁽¹⁸²⁾ sabbağân esnafı yemek vakfı (465 guruş),⁽¹⁸³⁾ berber esnafı yemek vakfı (387-175),⁽¹⁸⁴⁾ kazzaz esnafı yemek vakfı (229 guruş),⁽¹⁸⁵⁾ saraç esnafı yemek vakfı (274 guruş),⁽¹⁸⁶⁾ yukarı haffaflar yemek vakfı (270 guruş),⁽¹⁸⁷⁾ kavukçu esnafı yemek vakfı (312,5-266 guruş),⁽¹⁸⁸⁾

177. MŞS., 211, s. 81, 83, 89, 94, 100, 105, 111, 120, 124, 133, 139, 144, 150, 155, 159, 164, 169.

178. MŞS., 211, s. 78, 84, 91, 96, 103, 106, 112, 116, 121, 126, 130, 135, 140, 144, 149, 154, 160, 163, 169.

179. MŞS., 211, s. 99.

180. MŞS., 211, s. 78, 83, 89, 97, 109, 112, 118, 121, 124, 133, 136, 138, 143, 152, 158, 162, 168.

181. MŞS., 211, s. 80, 87, 91, 97, 107, 111, 127, 131, 134, 138, 143, 148, 157, 161, 165, 167.

182. MŞS., 211, s. 82, 89, 96, 110, 117, 122, 125, 131, 134, 140, 146, 151, 155, 158, 164, 168.

183. MŞS., 211, s. 80, 86, 90, 94, 100, 108, 111, 119, 123, 125, 133, 135, 138, 144, 149, 153, 159, 164, 167.

184. MŞS., 211, s. 81, 92, 98, 109, 103, 113, 119, 122, 128, 133, 138, 141, 145, 153, 156, 159, 164, 167.

185. MŞS., 211, s. 82, 87, 92, 98, 103, 110, 117, 123, 126, 131, 138, 143, 150, 157, 158, 166, 168.

186. MŞS., 211, s. 82, 87, 91, 97, 100, 106, 119, 124, 129, 135, 139, 145, 152, 156, 165, 168.

187. MŞS., 211, s. 78, 85, 90, 94, 100, 106, 112, 116, 121, 124, 131, 136, 141, 146, 151, 156, 159, 164.

188. MŞS., 211, s. 83, 84, 90, 97, 102, 110, 115, 127, 131, 137, 141, 147, 152, 156, 161, 166, 170.

muytâbân esnafı yemek vakfı (182,5-155 guruş),⁽¹⁸⁹⁾ keçeci esnafı yemek vakfı (179 guruş),⁽¹⁹⁰⁾ aşağı haffaflar yemek vakfı (176 guruş),⁽¹⁹¹⁾ palanyân esnafı yemek vakfı (172-173 guruş),⁽¹⁹²⁾ debbağ esnafı vakfı (150 guruş),⁽¹⁹³⁾ eskiciyân-ı içerü esnafı soğuk su (mâ-i bârid) vakfı (139 guruş),⁽¹⁹⁴⁾ ekmekçi esnafı yemek vakfı (100 guruş)⁽¹⁹⁵⁾ ve eskiciyân-ı taşra esnafı yemek vakfı (90-91 guruş).⁽¹⁹⁶⁾ Aşağıda, muhasebe kayıtlarına göre bu 14 iş kolunda hizmet veren esnafın kurduğu yemek vakıfları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Berber Esnafı Yemek Vakfı:

Muhasebe kaydında “vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı ta’âmiye-i sınıf-ı berberân der-Sûk-ı Manisa...” şeklindeki ifadeye göre Manisa Çarşısı Berber esnafı tarafından kurulmuş bir yemek vakfıdır. Para vakfının sermayesi 1204/1789 yılına kadar 387 guruş, 1205/1790’da 385 guruş ve daha sonraki yıllarda 175 guruş olarak gözükmektedir. Vakfın mütevellisi 1205/1790 yılına kadar Mahmûd isminde bir kişidir. Daha sonraki yıllarda ise Berber Salih’tir. Vakfın 1193/1779 ve 1195/1780-81 yılları hariç her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁹⁷⁾

Debbağ Esnafı Yemek Vakfı:

Manisa debbağları Serâbâd ve Çaybaşı derelerinin kenarlarında faaliyet göstermekteydiler. Muhasebelerinde “sınıf-ı debbağân-ı gön” şeklinde ifade edilen debbağ esnafının kurduğu bir yemek vakfıdır. 1194/1780, 1200/1785 ve 1210/1795 yılı hariç her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁹⁸⁾ Vakfın mütevellisi Molla Mehmed’dir. Para vakfının sermayesi 150 guruştur.

Demirci Üstadları Yemek Vakfı:

Muhasebelerde “Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta’âmiye-i üstâdân-ı haddadân be-Mağnisa” ve “vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta’âmiye-i sınıf-ı temurciyân üstâdân-ı haddadân be-Mağnisa” şeklinde zikredilmektedir. Vakfın mütevellisi 1200 yılına kadar Seyyid Hüseyin Çelebi’dir. Bu tarihten 1210/1795 yılına kadar mütevellisi ile ilgili bilgi verilmemiştir. Vakıf paranın miktarı 1192-1196/1778-82 yılları arasında 612,5 guruş, 1197/1782-83’te 700 guruş, 1198/

1783’de 695 guruş, 1199-1200/1784-85’te 700 guruş, diğer yıllarda 399,5 guruştur. Vakfın incelediğimiz yıllar arasında her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽¹⁹⁹⁾

Ekmekçi Esnafı Yemek Vakfı:

Bu esnaf grubuna ait yemek vakfın muhasebesi 1201 yılından itibaren görülmeye başlanmıştır. Muhasebelerden Manisa Çarşısı’nda kurulduğu anlaşılmaktadır. Para vakfının 1201/1786, 1204-1208/1789-93 ve 1209/1794 yıllarına ait muhasebeleri bulunmaktadır. Vakfın sermayesi 100 guruş, mütevellisi ise Ekmekçibaşı Oğlu Mehmed Ağa’dır.⁽²⁰⁰⁾

Eskici (Taşra) Esnafı Yemek Vakfı:

Muhasebe kayıtlarında “vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta’âmiye-i eskiciyân-ı taşra” şeklinde geçmektedir. Şehir dışında eskicilik yapan esnafa ait yemek vakfı olmalıdır. Para vakfının sermayesi 90 ile 91 guruş arasında değişmektedir. Vakfın mütevellisi Molla Halil’dir. Vakfın 1192-1210/1778-95 yılları arasında her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽²⁰¹⁾ Eskiciyân-ı içerü diye adlandırılan ve şehrin içinde faaliyet gösterdiği anlaşılan esnafın ise soğuk su (mâ-i bârid) vakfı bulunmaktadır.⁽²⁰²⁾

Helvacı Esnafı Yemek Vakfı:

Helvacı esnafı para vakfının mütevellisi 1198/1783 yılına kadar Receb Beşe, 1201/1786 yılında Seyyid Hasan Çelebi ve daha sonraki yıllarda Seyyid El-Hâc Ömer’dir. Yemek para vakfının sermayesi 1192-1198/1778-83 yılları arasında 748,5, 1201/1786’de 700, diğer yıllarda ise 521 guruştur. Vakfın 1196/1781-82 ve 1199-1200/1784-85 yılları arasında muhasebesi görülmemiştir.⁽²⁰³⁾

Leblebicizâde Mustafa Efendi’nin

Tahta Kale Çarşısı Yemek Vakfı:

Muhasebe kaydındaki “vakf-ı nukûd-ı müteferrika Leblebicizâde Mustafa Efendi ta’âmiye-i Sûk-ı Tahte’l-Kal’a ve berâ-yı selc-i maslak der sûk-ı mezbur ve berâ-yı zebûn-ı li’l-fukarâ-i Mağnisa” şeklindeki ifadelerden bu yemek vakfının muhasebesi, Mustafa Efendi’nin diğer vakıfları ile birlikte görülmüştür. Para vakfının muhasebesi 1192-

189. MŞS., 211, s. 81, 86, 88, 96, 101, 106, 114, 116, 120, 124, 130, 131, 134, 138.

190. MŞS., 211, s. 79, 83, 90, 94, 101, 105, 111, 115, 121, 124, 129, 133, 139, 147, 152, 154, 158, 163, 167, 91.

191. MŞS., 211, s. 82, 85, 91, 98, 102, 107, 114, 119, 122, 127, 135, 141, 146, 151, 155, 159, 164, 167.

192. MŞS., 211, s. 79, 85, 90, 96, 100, 107, 113, 117, 122, 125, 133, 134, 147, 148, 153, 158, 163, 167.

193. MŞS., 211, s. 81, 87, 92, 98, 104, 109, 111, 117, 127, 129, 137, 141, 144, 150, 153, 161, 166.

194. MŞS., 211, s. 101, 129.

195. MŞS., 211, s. 125, 139, 148, 152, 161, 165

196. MŞS., 211, s. 79,, 83, 89, 94, 101, 107, 112, 116, 121, 124, 130, 134, 138, 144, 148, 155, 159, 162, 167.

197. MŞS., 211, s. 81, 92, 98, 109, 103, 113, 119, 122, 128, 133, 138, 141, 145, 153, 156, 159, 164, 167.

198. MŞS., 211, s. 81, 87, 92, 98, 104, 109, 111, 117, 127, 129, 137, 141, 144, 150, 153, 161, 166.

199. MŞS., 211, s. 82, 89, 96, 110, 117, 122, 125, 131, 134, 140, 146, 151, 155, 158, 164, 168.

200. MŞS., 211, s. 125, 139, 148, 152, 161, 165.

201. MŞS., 211, s. 79,, 83, 89, 94, 101, 107, 112, 116, 121, 124, 130, 134, 138, 144, 148, 155, 159, 162, 167.

202. MŞS., 211, s. 101, 129.

203. MŞS., 211, s. 80, 87, 91, 97, 107, 111, 127, 131, 134, 138, 143, 148, 157, 161, 165, 167.

1195/1778-81, 1197-1198/1782-83, 1200/1785, 1206/1791, 1208/1793 ve 1210/1795 yılları arasında yapılmıştır. Vakfın sermayesi 881 guruş, mütevellisi ise Seyyid Hasan Beşe'dir.⁽²⁰⁴⁾

Kavukçu Esnafı Yemek Vakfı:

Para vakfının mütevelliliğini 1198/1783 yılına kadar el-Hâc Mehmed, daha sonraki yıllarda Kavukçular Kethüdası İsmail Ağa yapmıştır. Vakfın sermayesi 1192-1198/1778-83 yılları arasında 312,5 guruş, 1201/1786 yılında 266 guruş, 1202-1208/1787-93 yılları arasında 269 guruş ve 1209-1210/1794-95 yılları arasında 264 guruştur. 1199/1784 ve 1200/1785 yılları arasında vakfın muhasebesi görülmüştür.⁽²⁰⁵⁾

Kazzaz Esnafı Yemek Vakfı:

İlgili kayıtlara göre Manisa çarşısında faaliyet gösterdiği anlaşılan bu esnaf grubuna ait yemek vakfının mütevellisi 1198/1783'e kadar Ömer Ağa, 1199-1205/1784-90 yılları arasında Kolancı İzmirli Mustafa, 1206-1210/1791-95 yılları arasında Kazzazbaşı Molla Mehmed'dir. Vakfın sermayesi 1192-1205/1778-90 yılları arasında 287 guruş, 1206-1210/1791-95 yılları arasında ise 229 guruştur. 1198-1203/1783-88 yılları hariç vakfın her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽²⁰⁶⁾

Keçeci Esnafı Yemek Vakfı:

Manisa çarşısında üretim yapan keçeci esnafının kurduğu bir yemek vakfidir. İncelediğimiz yıllar içerisinde her sene muhasebesi görülmüştür. Yemek vakfının sermayesi 179 guruştur. Mütevellisi 1198/1783 yılına kadar el-Hâc Mehmed, daha sonraki yıllarda Keçeci Seyyid el-Hâc Mustafa'dır.⁽²⁰⁷⁾

Muytâbân Esnafının Yemek Vakfı:

Kıl dokuyan ve kıldan eşya yapan muytâb esnafının yemek vakfı, Yâsin-i Şerif tilâveti ve aşure vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesi için yapılan para vakfının miktarı 1192/1778 yılında 155, diğer yıllar için 182,5 guruştur. Vakfın 1192-1204/1778-89 yılları arasında mütevelliliğini el-Hâc Mustafa yapmıştır.⁽²⁰⁸⁾ 1205/1790 yılından sonra muhasebelerde mütevellinin kim olduğu belirtilmemiştir.⁽²⁰⁹⁾

Palanyân Esnafı Yemek Vakfı:

Semerciler çarşısında (Sûk-ı Palanyân) faaliyet gösteren semerci esnafının kurduğu bir yemek vakfidir. Para vakfının sermayesi 172-173 guruş arasında değişmektedir. 1204/1789 yılı hariç her yıl muhasebesi görülen bu esnaf grubuna ait yemek vakfının mütevellisi Mehmed Beşe'dir.⁽²¹⁰⁾

Sabbağân Esnafı Yemek Vakfı:

Boyacı esnafına ait yemek vakfının mütevellisi Topçu Seyyid İbrahim'dir. Her yıl muhasebesi görülen bu para vakfının sermayesi 465 guruştur.⁽²¹¹⁾

Serrâcân Esnafı Yemek Vakfı:

Saraç esnafının yemek yedirmek için kurduğu bu para vakfının 1198/1783 ve 1200/1785 yılları hariç her yıl muhasebesi görülmüştür. Para vakfının sermayesi 274 guruş ve mütevellisi Mustafa Beşe'dir.⁽²¹²⁾

Yukarı Haffaflar Yemek Vakfı:

Haffaf, ayakkabı, terlik vesaire yapan ve satan esnafa denilmektedir. Bunlara günümüzde kavaf da denmektedir. Manisa'da haffaflık yapan esnaflar Manisa Çarşısı'nın altında ve üstünde olmak üzere iki farklı yerde faaliyet göstermektedirler. Bu esnaf grubuna ait yemek vakfı "vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i haffâfân-ı bâlâ der-sûk-ı Manisa" şeklinde zikredilmektedir. Vakfın muhasebesi 1192-1209/1778-94 yılları arasında görülmüştür. Vakfın mütevellisi Ahmed Çelebi adında bir zattır. Yemek vakfının sermayesi 270 guruştur.⁽²¹³⁾

Aşağı Haffaflar Yemek Vakfı:

Bu esnaf grubu Manisa Çarşısı'nın altında faaliyet göstermektedir. İlgili muhasebe kayıtlarında bu vakıf "vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i haffâfân-ı süflâ" şeklinde geçmektedir. Para vakfının sermayesi 176 guruştur. Vakfın mütevellisi Ahmed isminde bir kişidir. İncelediğimiz yıllar arasında vakfın her yıl muhasebesi görülmüştür.⁽²¹⁴⁾

5- Farklı Amaçlar İçin Kurulmuş Vakıflar

Muhasebe kayıtlarında yukarıda tasnif ederek verdiğimiz vakıflar dışında da değişik amaçlar için kurulmuş vakıflar bulunmaktadır. Bu tür vakıflar

204. MŞS., 211, s. 78, 83, 89, 97, 109, 112, 118, 121, 124, 133, 136, 138, 143, 152, 158, 162, 168.

205. MŞS., 211, s. 83, 84, 90, 97, 102, 110, 115, 127, 131, 137, 141, 147, 152, 156, 161, 166, 170.

206. MŞS., 211, s. 82, 87, 92, 98, 103, 110, 117, 123, 126, 131, 138, 143, 150, 157, 158, 166, 168.

207. MŞS., 211, s. 79, 83, 90, 94, 101, 105, 111, 115, 121, 124, 129, 133, 139, 147, 152, 154, 158, 163, 167.

208. MŞS., 211, s. 81, 86, 88, 96, 101, 106, 114, 116, 120, 124, 130, 131, 134, 138.

209. MŞS., 211, s. 81, 143, 148, 158, 162, 168.

210. MŞS., 211, s. 79, 85, 90, 96, 100, 107, 113, 117, 122, 125, 133, 134, 147, 148, 153, 158, 163, 167.

211. MŞS., 211, s. 80, 86, 90, 94, 100, 108, 111, 119, 123, 125, 133, 135, 138, 144, 149, 153, 159, 164, 167.

212. MŞS., 211, s. 82, 87, 91, 97, 100, 106, 119, 124, 129, 135, 139, 145, 152, 156, 165, 168.

213. MŞS., 211, s. 78, 85, 90, 94, 100, 106, 112, 116, 121, 124, 131, 136, 141, 146, 151, 156, 159, 164.

214. MŞS., 211, s. 82, 85, 91, 98, 102, 107, 114, 119, 122, 127, 135, 141, 146, 151, 155, 159, 164, 167.

“farklı amaçlar için kurulmuş vakıflar” başlığı altında verilmiştir. Bu vakıflar içerisinde Yâsin-i Şerîf tilâveti, Hatm-i Şerîf ve Muhammediye, aşure, şerbet, helva ve hasır vakfı bulunmaktadır. Bu vakıflar burada müstakil olarak ele alınsa da muhasebeleri bazı vakıflarla birlikte verilmiş olup hangi vakıfla birlikte zikredildiği aşağıda gösterilmiştir.

a- Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı

Kur'an-ı Kerim'de yer alan her sureyi okumanın bir sevabı olmakla birlikte, bazı sureleri okumanın sevabı diğerlerine göre daha fazladır. Yâsin-i Şerîf de bu hususta övülmüş surelerdendir. Yâsin suresinin, Kur'an'ın kalbi olduğunun belirtilmesi, okuyana kıyamet günü şefaate edeceğinin ve yirmi nafile hac sevabı verileceğinin belirtilmesi, ölümü yaklaşanlara okunmasının büyük ecrinin olduğunun ifade edilmesi, kabir ziyaretlerinde okunmasının tavsiye edilmesi, sabah ve akşam okuyanlara büyük sevap verileceği mealindeki müjdelere bu surenin okunması için çokça vakıf yapılmasına sebep olan nedenlerden olmalıdır (Pamuk 2011: 108-116). Muhasebe kayıtlarında Yâsin-i Şerîf tilâvetine dair zikredilen dört vakıf olup bunlar aşağıda verilmiştir.

Derviş Ağa Câmii Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı:

Yâsin-i Şerîf tilâveti için yapılan bu vakıf Derviş Ağa muallimhânesi vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Muallimhâneye yapılan vakfın miktarı 75, Yâsin-i Şerîf tilâveti için yapılan vakfın miktarı 84 guruştur. Yâsin-i Şerîf okunması Derviş Ağa Câmii imamına şart koşulmuştur. Vakfın tevliyetini 1192-1210/1778-95 yılları arasında Mehmed Efendi adlı birisi yapmaktadır.⁽²¹⁵⁾

Hamza Efendi Câmii Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı:

Hamza Efendi Câmii'nde okunacak olan Yâsin-i Şerîf, kar vakfı (selc) ile birlikte zikredilmiştir. 1192-1210/1778-95 yılları arasında yapılan vakıf muhasebelerinde Yâsin-i Şerîf tilâveti ve kar için yapılan para vakfının miktarı 191 guruş olarak görülmektedir. Vakfın tevliyetini belirtilen yıllar arasında Molla Mehmed bin Ali yapmaktadır.⁽²¹⁶⁾

İsa Balı Mescidi Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı:

Bu para vakfı hem İsa Balı Mescidi'ne hem de bu mescidde okunacak Yâsin-i Şerîf için yapılmıştır. Yapılan muhasebelerde para vakfının miktarı 384 guruş olarak görülmektedir. Vakfın mütevellisi

Mehmed Efendi adlı bir şahıstır.⁽²¹⁷⁾

Muytâbân Esnafı Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı:

Bu Yâsin-i Şerîf tilâveti vakfı, aşûre ve ta'âmiye-i muytâbân ile birlikte zikredilmektedir. Bu vakfı muhtemelen Muytâb esnafı yapmıştır. Yâsin-i Şerîf okunması, aşûre dağıtımı ve muytab esnafının yemeği için yapılan nukûd vakfının miktarı 1192/1778 yılı için 155, diğer yıllar için 182,5 guruştur. Vakfın 1192-1204/1778-89 yılları arasında mütevelliliğini El-Hâc Mustafa adlı bir şahıs yapmıştır.⁽²¹⁸⁾ 1205/1790 yılından sonra muhasebelerde mütevellinin kim olduğuna dair bilgi verilmemiştir.⁽²¹⁹⁾

b- Hatm-i Şerîf ve Muhammediye Vakfı

Osmanlı vakıfları içerisinde Kur'an-ı Kerim'in okunması için yapılmış birçok vakıf bulunmaktadır. Vakıf görevlileri arasında görülen cüzhânların görevlerinden biri de Kur'an-ı Kerim'i hatmetmek idi. Yine Osmanlı'da halk arasında, Hz. Muhammed'in hayatını ve onun faziletlerini ele alan ve mevlit şeklinde okunan naatlara büyük değer verilmiştir. Bu hususta Süleyman Çelebi'nin eseri revaçta ise de, Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin manzum şeklindeki Hz. Muhammed'in hayatını ele alan eseri de o kadar meşhurdur. Devrin padişahı II. Murad'a sunulan ve Türkçe olan Muhammediye mevlit gibi besteli okunmaktadır (Abdülaziz Bey 1995b: 530). Osmanlı halkı bu kitaba verdiği önemi okunması için kurduğu vakıflarla göstermiştir. Vakıf muhasebelerine göre Manisa'da bu kitabın okunması için bir adet vakıf kurulmuştur.

Karamânizâde Ahmed Ağa'nın

Hatm-i Şerîf ve Muhammediye Vakfı:

Vâkıfın, Çaşnigir Câmii'nde hatim ve Muhammediye okunması için vakfettiği paranın miktarı muhasebelerde 336 ile 339 guruş arasında değişmektedir. Vakfın tevliyetini Kasabalı Molla Halil yapmaktadır. 1197/1782-83, 1201-1202/1786-87 ve 12071210/1792-95 yıllarına ait muhasebelerde bu vakfa ait kayıtlar mevcuttur.⁽²²⁰⁾

c- Aşûre Vakfı

Osmanlı toplumunda ve günümüzde hicri senenin Muharrem ayının onuncu gününden başlamak üzere bu ayın sonuna kadar aşure dağıtılması bir gelenek halini almıştır. Osmanlılarda her sınıftan

215. MŞS., 211, s. 75, 79, 84, 87, 90, 95, 100, 105, 119, 123, 128 130,, 134, 139, 144, 153, 156, 160, 166, 171.
216. MŞS., 211, s. 79, 83, 89, 96, 103, 106, 112, 116, 121, 126, 130, 135, 140, 144, 149, 154, 160, 166, 168, 169.
217. MŞS., 211, s. 79, 84, 90, 98, 103, 108, 113, 117, 132, 136, 141, 147, 152, 157, 161, 166, 169
218. MŞS., 211, s. 81, 86, 88, 96, 101, 106, 114, 116, 120, 124, 130, 131 134, 138.
219. MŞS., 211, 143, 148, 158, 162, 168.
220. MŞS., 211, 109, 124, 131, 157, 159, 165, 169.

insan uğur ve bereket düşüncesi ile özellikle Muharrem'in onuncu gününde aşûre pişirmeye dikkat ederdi. Aşûre pişirilmesi Nuh peygamberin sünneti olarak kabul edilmişse de İslam'ın ortaya çıkmasından sonra Müslümanlarca da buna uyulmuştur (Abdülaziz Bey 1995a: 246). Aşûre gününe değişik kutsallıklar atfedilmiştir. Bu kutsallıklar arasında, dünyanın yaratılışı, Hz. Eyüb'ün iyileşmesi, Hz. Yunus'un balığın karnından kurtulması, Hz. İsa'nın doğumu ve göğe yükselmesi, Hz. İbrahim'in ateşten kurtulması, Hz. Yusuf'un kuyudan çıkması, İmam Hüseyin'in şehid edilmesi, Hz. Adem'in duasının kabul edilmesi, Hz. Nuh'un gemisinin Cudi'ye oturması, Hz. Davud'un tövbesinin kabul edilmesi, Hz. Süleyman'a mülkünün geri verilmesi, Hz. Muhammed'e geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlandığı müjdesinin verilmesi gibi inanışlar vardır. Aşûre gününde Osmanlı toplumunda Şîî, Bektaşî, Alevî ve Sünnî gruplara ait tekke ve hânelerde aşûre dağıtılır, dua ve niyazlar yapılırdı (Özlü 2011: 195, 197, 204). Uluçay, Muharrem ayında esnaf tarafından pişirilen aşûrenin zâviye, câmi ve mescidlere götürülerek halka yedirildiğini belirtmektedir (Uluçay 1942: 101). İncelediğimiz muhasebelerde muytâbân esnafına ait bir adet aşûre vakfına rastlanmıştır.

Muytâbân Esnafının Aşûre Vakfı:

Aşûre vakfı, Yâsin-i Şerîf tilâveti ve muytâbân esnafı yemek vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Muytâbân esnafının yaptığı bir vakıf olmalıdır. Belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesi için vakfedilen nukûdun miktarı 1192/1778 yılı için 155, diğer yıllar için 182,5 guruştur. Vakfın 1192-1204/1778-89 yılları arasında mütevelliliğini el-Hâc Mustafa yapmıştır.⁽²²¹⁾ 1205/1790 yılından sonra muhasebelerde mütevellinin kim olduğuna dair bilgi verilmemiştir.⁽²²²⁾

d- Şerbet ve Helva Vakfı

Osmanlı toplumunda yer edinmiş geleneklerden biri de kutsal günlerde halka şerbet ve helva dağıtılması idi. Manisa bezzazları her Cuma bir kazan şerbet yapıp halka dağıtırlardı. Dağıtılan su ve şerbetler satın alınan kar ile soğutulmuş ikram edilirdi (Uluçay 1942: 101). İncelediğimiz muhasebeler içerisinde bu hususta kurulmuş iki vakfa rastlanmış olup bunlar aşağıda zikredilmiştir.

Karayunus Mahallesi

Karayunus Câmii Şerbet Vakfı:

Bu şerbet vakfı Lala Paşa Çeşme vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Her iki hayır için yapılan para vakfının miktarı 800 guruştur. Vakfın mütevellisi Seyyid Molla Ahmed'dir. Vakfın muhasebeleri 1192-1195/1778-81 yılları arasında yapılmıştır.⁽²²³⁾

Serâbâd Mahallesi

Kozluca Mescidi Ramazan Helvası Vakfı:

Helva vakfına dair bilgiye Kozluca Mescidi muhasebeleri içinde rastlanmaktadır. Mescid para vakfının sermayesi 57 guruş, helva vakfının sermayesi ise 49 guruştur. Mütevellisi ise Mehmed Efendi'dir. 1193/1779, 1200/1785 ve 1204/1789 yılı muhasebe kayıtlarında bu vakıfla ilgili olarak "vakf-ı berâ-yı helva-yı Ramazan-ı Şerîf der-mescid-i şerîf-i mez-bûr" şeklinde verilen bilgidir bu helvanın sadece Ramazan ayında ve Kozluca Mescidi içinde dağıtıldığı anlaşılmaktadır.⁽²²⁴⁾

e- Hasır Vakfı

Câmi ve mescid vakıfları genel olarak ibadethânelerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kurulmuşlarsa da sonradan ortaya çıkan yeni ihtiyaçları gidermek için de bazı vakıflar kurulabilmektedir. Aşağıda, Serâbâd Câmii'nin bu türden bir ihtiyacını karşılamak için kurulmuş bir vakıf muhasebesine yer verilmiştir.

Serâbâd Mahallesi Serâbâd Câmii Hasır Vakfı:

Serâbâd Câmii'ndeki bu hasır vakfı aynı câmiye yapılan kar vakfı ile birlikte zikredilmiştir. Hasır ve kar için vakfedilen paranın miktarı 1192-1195/1778-81 yılları arasında 133,5 guruş, diğer yıllarda 131,5 guruştur. Vakfın tevliyeti belirtilen yıllarda Topal Oğlu Halil'in üzerindedir.⁽²²⁵⁾

f- Abdesthâne Vakfı

Ayn Ali Mahallesi Akşemseddin Câmii

Mülhakatı Abdesthâne Vakfı:

Câmi vakfından ayrı olarak, câmi müstemilatından abdesthâne için yapılan bu para vakfının miktarı muhasebelerde 324 guruş olarak görülmektedir. Vakfın mütevellisi Ahmed Efendi'dir. Abdesthâne vakfının muhasebeleri 1192/1778 ve 1194-1196/1780-82 yılları arasında görülmüştür.⁽²²⁶⁾

221. MŞS., 211, s. 81, 86, 88, 96, 101, 106, 114, 116, 120, 124, 130, 131, 134, 138.

222. MŞS., 211, 143, 148, 154, 158, 162, 168.

223. MŞS., 211, s. 82, 86, 92, 96.

224. MŞS., 211, s. 87, 123, 141.

225. MŞS., 211, s. 82, 85, 92, 98, 104, 108, 112, 118, 122, 127, 132, 137, 141, 147, 151, 156.

226. MŞS., 211, s. 82, 91, 99, 104. Defterdeki ilgili kayıta abdesthâne vakfının Akşemseddin Câmii vakfı defterinde kayıtlı olduğu belirtilmiştir.

g- Hangi Amaçla Kurulduğu Belirtilmeyen Vakıflar

Araştırmamıza kaynaklık eden vakıf muhasebeleri 1192/1778 yılından 1210/1795 yılına kadar uzanan 19 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bu süreler içinde hemen hemen her yıl muhasebesi görülen vakıflardan ikisinin hangi amaçla kurulduğu tespit edilememiştir. Bu vakıflar şunlardır:

Tağar Hasan Beşe Vakfı:

Muhasebe kayıtlarına göre Hasan Beşe, bu vakfı lonca yakınında bulunan bir vakıf için yapmıştır. Ancak bunun ne vakfı olduğu kayıtlarda açıkça belirtilmemiştir. Vakfın muhasebesi 1192-1210/1778-95 yılları arasında her yıl görülmüştür. Vakfın sermayesi 67 gurusu, mütevellisi ise Molla Halil'dir.⁽²²⁷⁾

Hâkî Baba Mahallesi Şeyh Musa Vakfı:

Muhasebesi "vakf-ı nukûd-ı müteferrika Şeyh Musa be-mahalle-i Hâkî Baba an zamân Mehmed Beşe el-mütevellî sene 1196/1781-82" şeklinde verilmiştir. Vakfa ait başka bir muhasebe kaydına rastlanmamıştır.⁽²²⁸⁾

D- Manisa Vakıfları Üzerine Değerlendirmeler

Yukarıdaki ana ve alt başlıklarda XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Manisa'da değişik amaçlar için kurulmuş vakıfların muhasebelerine dair bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler de vakıfların hizmet alanlarına göre verilmiştir. Bu bilgilerden toplu bir şekilde mahallelerdeki vakıf varlığını ve hizmet alanlarına göre dağılımını görme imkânı yoktur. Aşağıdaki alt başlıklarda bu hususları ortaya koyacak bilgiler verilmiştir.

1-Manisa'daki Vakıfların Mahallelere Dağılımı

Vakıf muhasebelerinde Manisa'nın 38 mahallesinin ismine rastlanmıştır. Bu rakamın Manisa mahallelerinin sayısını yansıttığını söylemek mümkün değildir. Çünkü incelediğimiz vakıf muhasebelerinin bulunduğu defterdeki 1172 tarihli bir kayıt ile 200 numaralı defterdeki 1158 tarihli başka bir kayıt Manisa'daki mahalle sayısını 54 olarak vermektedir.

Bu mahalleler şunlardır:

Akmescid, Alay Bey, Ali Ağa, Arab Alanı, Attarca, Ayn Ali, Baba Kuyusu, Bektaş-ı Kebîr, Bektaş-ı Sagîr, Bölücek-i Atîk, Bölücek-i Cedîd, Câmî-i Kebîr, Çaprastlar-ı Kebîr, Çaprastlar-ı Sagîr, Çarşu, Çengizâde, Dânişmend Halil, Dere, Derviş Ali, Devciyân, Dilşi-

kar, Ebe (Kuyusu), el-Hâc Yahya, Ermeniyân-ı Bâlâ, Ermeniyân-ı Süflâ, Göktaşlı, Gürhâne, Hâkî Baba, Hüccâclar, Hüsrev Ağa, İbrahim Çelebi, İlyâs-i Kebîr, İlyas-ı Sagîr, İmâd, İsa Fakîh, İvaz Paşa, Karahisar, Karayunus, Lala Paşa, Narlıca, Nâsırlı, Niflizâde, Nişancı Paşa, Recâyi, Rûmiyân, Sakalar, Saz, Serabâd, Seydî Hoca, Sultaniye, Tekye, Yahûdiyân, Yarhasanlar ve Yaviler.⁽²²⁹⁾

Görüldüğü üzere bu 54 mahalleden dördü gayri-müslimlere aittir. Belirttiğimiz bu mahallelerden, 12'sinde herhangi bir vakıf muhasebesine rastlanmamıştır. Bu mahalleler arasında Ali Ağa, Bektaş-ı Sagîr, Câmî-i Kebîr, Çaprastlar-ı Kebîr, Dânişmend Halil, Dere, Hüccâclar, Nâsırlı, Niflizâde, Recâyi, Sakalar ve Sultaniye yer almaktadır. Belirttiğimiz bu 12 mahallede vakıf eserin olmadığı düşünülmemektedir. Çünkü Sultan Câmîi ve Câmî-i Kebîr (Ulu Câmîi) gibi vakıf olarak inşa edilen ibadethâneler bu mahallelerde yer almaktadır.

Vakıf muhasebelerinde farklı amaçlarla kurulduğunu gördüğümüz bu vakıfların mahallelere göre dağılımı aşağıdaki şekildedir:

Akmescid Mahallesi: Akmescid Çesmesi.

Alay Bey Mahallesi: Alay Bey Câmîi, Ferhad Ağa Câmîi, Fethullah Câmîi, el-Hâc Ahmed Mescidi, Râziye Hatun Mescidi, Yağcızâde El-Hâc Mehmed Mescidi, Alay Bey Çesmesi, Alay Bey mahallesinde bir başka çeşme ve el-Hâc Mahmud Su Kuyusu.

Arab Alan Mahallesi: Defterdar Mahmûd Efendi Câmîi.

Attar Hoca Mahallesi: Lonca yakınında Karaköy Çesmesi ve Attarca Câmîi yakınında Mübârek Çesmesi.

Ayn Ali Mahallesi: Akşemseddin Câmîi, Ayn-ı Ali Câmîi ve Akşemseddin Câmîi mülhakatı abdesthâne vakfı.

Baba Kuyusu Mahallesi: Baba Mescidi ve Baba Kuyusu Çesmesi.

Bektaş-ı Kebîr Mahallesi: Bektaş-ı Kebîr Mescidi.

Bölücek-i Atîk Mahallesi: el-Hâc Hüseyin Câmîi ve Pîrî Kadı Çesmesi.

Bölücek-i Cedîd Mahallesi: el-Hâc Osman Câmîi.

Çaprastlar-ı Sagîr Mahallesi: Çaprastlar-ı Sagîr Mescidi ve Çukur Çeşme.

Çengizâde Mahallesi: Tatar Şehabeddin Mescidi.

Derviş Ağa Mahallesi: Derviş Ağa Câmîi, Derviş Ağa Muallimhânesi ve Derviş Ağa Câmîi Yâsin-i Şerîf tilaveti vakfı ve Süleyman Ağa Çesmesi.

Devciyân Mahallesi: Devciyân Mescidi.

227. MŞS., 211, s. 81, 87, 92, 99, 101, 109, 110, 115, 117, 122, 124, 130, 134, 140, 143, 151, 155, 158, 162, 170.

228. MŞS., 211, s. 102.

229. MŞS., 200, s. 50-51; MŞS., 211, s. 18-19.

Dilşikâr Mahallesi: Dilşikâr Câmii ve Dilşikâr Çeşmesi.

Ebe Mahallesi: Ebe Mescidi.

el-Hâc Yahya Mahallesi: el-Hâc Yahya Câmii, Gülgün Hatun Çeşmesi ve Sülüklü Çeşme.

Göktaşlı Mahallesi: Göktaşlı Câmii ve Gülgün Hatun Çeşmesi.

Gürhâne Mahallesi: Gürhâne Mescidi.

Haki Baba Mahallesi: Güne el-Hâc Mehmed Mescidi, Güne El-Hâc Mehmed Çeşmesi, Hâki Baba Çeşmesi, Şeyh Kuyusu, Hacı İmamzâde Su Kuyusu ve Şeyh Musa.

Hüsrev Ağa Mahallesi: Hüsrev Ağa mahallesi Çeşmesi ve Hüsrev Ağa Muallimhânesi.

İbrahim Çelebi Mahallesi: Gülgün Hatun Çeşmesi.

İlyas-ı Kebîr Mahallesi: İlyas-ı Kebîr Çeşmesi.

İlyas-ı Sagîr Mahallesi: İlyas-ı Sagîr Câmii, İlyas-ı Sagîr Çeşmesi.

İmad Mahallesi: İmad Mescidi.

İsa Fakih Mahallesi: İsa Balı Mescidi ve bu mescidde Yasin-i Şerîf Tilâveti vakfı ve İsa Fakih Mescidi.

İvaz Paşa Mahallesi: İvaz Paşa Câmii.

Karahisar Mahallesi: el-Hâc Himmet Mescidi, Gülgün Hatun Çeşmesi vakfı, Karahisar Çeşmesi.

Karayunus Mahallesi: Karayunus Câmii, Karayunus Câmii Şerbet Vakfı ve Karayunus Çeşmesi.

Lala Paşa Mahallesi: Defterdar Mahmud Efendi Çeşmesi, el-Hâc Ali Burnaz Çeşmesi, Lala Paşa Çeşmesi ve Soğuk Çeşme.

Narlıca Mahallesi: Gülgün Hatun Çeşmesi.

Nişancı Paşa Mahallesi: Nişancı Paşa Mescidi ve Mektebi.

Saz Mahallesi: el-Hâc Halil Câmii, Tekevî el-Hâc Mehmed Efendi Câmii, Saz Mahallesi Çeşmesi, Eşmen Hatun Çeşmesi, Kabakaç? Çeşmesi, ve Eşmen Hatun Mescidi.

Serâbâd Mahallesi: Serâbâd Câmii, Serâbâd Câmii kar ve hasır vakfı, Kozluca Mescidi, Orta Mescidi, Vâni Mehmed Efendi Mescidi ve Muallimhânesi ve Kozluca Mescidi'nde Ramazan Helvası.

Seydi Hoca Mahallesi: Seydi Hoca Mescidi.

Tekye Mahallesi: Tekye Mescidi.

Yarhasanlar Mahallesi: Emir Çavuş Mescidi ve Mektebi, el-Hâc Mehmed Mescidi, Mehmed Efendi Mescidi ve Su Kuyusu, Topal el-Hâc Hüseyin Mescidi ve Süleyman Ağa Çeşmesi.

Yaviler Mahallesi: Yaviler Mescidi.

Manisa'daki vakıflardan bazılarının Manisa Çarşısı

(mahalle), Karaköy Çarşısı ve Tahte'l-Kal'a Çarşısı (Kaalelti) gibi yerlerde bulunduğu görülmektedir. Bu çarşılarda şu vakıfların bulunduğu görülmektedir.

Çarşı Mahallesi: Altun Pazarı Sebilhânesi,⁽²³⁰⁾ Lonca yakınında Fazlullah Ağa Sebilhânesi⁽²³¹⁾ ve Yoğurt Pazarı Başı Maslağı.

Karaköy Çarşısı: Kantar Oğlu Seyyid Hacı Mustafa Çelebi Sebilhânesi, Karcı Oğlu el-Hâc Ahmed Sebilhânesi ve Çavuş Oğlu Hacı Ali Maslağı.

Tahte'l-Kal'a Çarşısı: Leblebicizâde Mustafa Efendi'nin bu çarşıda yemek, kar maslağı ve Manisa fakirleri vakfı.

Manisa esnafının da değişik amaçlarla kurduğu vakıflar vardır. Bu esnafardan bir kısmının Manisa Çarşısı'nda faaliyet gösterdiği belirtilmişse de bir kısmının nerede faaliyette bulunduğu zikredilmemiştir.

Bu esnafalara ait vakıflar şunlardır:

Serrâchâne Çeşmesi, Manisa Sûku'nda Sabbağân Çeşmesi, eskiciyân-ı içerü esnafı soğuk su (mâ-i bârid) vakfı, muytâbân esnafının Yasin-i Şerîf tilâveti, aşûre ve ta'âmiye vakfı. Şu esnaf gruplarının da ta'âmiye (yemek) vakıfları vardır: Debbağân-ı gön esnafı, berber esnafı, demirci üstadları, ekmekçi esnafı, eskici (taşra) esnafı, helvacı esnafı, kavukçu esnafı vakfı, kazzaz esnafı, keçeci esnafı, muytâb esnafı, sabbağân esnafı, saraç esnafı, yukarı haffaflar esnafı, aşağı haffaflar esnafı ve palanyân çarşısında (Sûk-ı Palanyân) faaliyet gösteren palanyân esnafı.

Mahallesi Belirtilmeyen:

Hamza Efendi Câmii için kar (selc) vakfı ve aynı câmide Yâsin-i Şerîf tilâveti vakfı, Çaşnigir Sinan Ağa Câmii vakfı ve Karamânîzâde Ahmed Ağa'nın Çaşnigir Câmii'nde Hatm-i Şerîf ve Muhammediye vakfı, Ali Ağa Muallimhânesi, Behmen Ağa Mektebi, Lonca yakınında Tağar Hasan Beşe Vakfı. Yukarıda verilen bilgilerin daha kolay anlaşılması için aşağıdaki tabloda muhasebesi görülen vakıfların mahalle bazında sayıları verilmiştir.

Aşağıdaki tablo, Manisa'da bazı mahallelerin vakıf varlığı açısından zengin olduğunu göstermektedir. Câmii, mescid, çeşme, muallimhâne, mektep, kuyu, sebilhâne, maslak ve abdesthâne gibi vakıflar dikkate alındığında Alay Bey (9), Yarhasanlar (7), Saz (6), Hâkî Baba (5), Çarşı (5) ve Lala Paşa (4) mahallesinde sayıca fazla vakıf kurulduğu görülmektedir. Bu mahallelerdeki vakıf sayısı fazlalığının nedenini tespit etmek mümkün değilse de bu durum, mahallelerdeki hayırsever kişilerin varlığı,

230. Sebilhânenin Çarşı mahallesinde olduğu belirtilmemiş olsa da isminin Altun Pazarı olarak zikredilmesi onun bu mahallede olabileceğini akla getirmektedir. MŞS., 211, s. 81, 91, 97, 104, 107, 113, 117, 122, 126, 136, 142, 146, 151, 157, 162, 164, 170.
231. MŞS., 211, s. 79, 83, 88, 95, 100, 106, 111, 118, 123, 124, 129, 136, 142, 143, 165.

211 NUMARALI MANİSA ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ VAKIF MUHASEBE KAYITLARI (1778-1795)

mahallelerin ihtiyaçları ve büyüklüğü ile alakalı olmalıdır.

Tablo-2: 1778-1795 Yılları Arasında Manisa Mahallelerindeki Vakıf Varlığı

Mahalle Adı	Câmi	Mescid	Çeşme	Mualimhane	Mektep	Kuyu	Abdesthane	Sebilhâne	Maslak	Toplam
Akmescid			1							1
Alay Bey	3	3	2			1				9
Arab Alan	1									1
Attar Hoca			2							2
Ayn Ali	2						1			3
Baba Kuyusu		1	1							2
Bektaş-ı Kebir		1								1
Bölücek-i Atik	1		1							2
Bölücek-i Cedid	1									1
Çaprastları Sağır		1	1							2
Çarşı			2					2	1	5
Çengizâde		1								1
Derviş Ağa	1		1	1						3
Deveciyân		1								1
Dilşikâr	1		1							2
Ebe		1								1
El-Hâc Yahya	1		2							3
Göktaşlı	1		1							2
Gürhâne		1								1
Haki Baba		1	2			2				5
Hüsrev Ağa			1	1						2
İbrahim Çelebi		1								1
İlyas-ı Kebîr			1							1
İlyas-ı Sağır	1		1							2
İmâd		1								1
İsa Fakîh		2								2
İvaz Paşa	1									1
Karahisar		1	2							3
Karaköy Çarşısı								2	1	3
Karayunus	1		1							2
Lala Paşa			4							4
Narlıca			1							1
Nişancı Paşa		1			1					2
Saz	2	1	3							6
Serâbâd	1	3		1						5
Seydi Hoca		1								1
Tahte'l-Kal'a Çarşısı									1	1
Tekye		1								1
Yarhasanlar		4	1		1	1				7
Yaviler		1								1
Mahallesi Belirsiz	2			1	1					4
Toplam	20	28	32	4	3	4	1	4	3	99

2- Manisa Vakıflarının Hizmet Alanlarına Göre Dağılımı

1192-1210/1778-95 yılları arasında görülen vakıf muhasebelerinin sayısı birbirinden farklıdır. Bu durum bazı vakıf hesaplarının her yıl görülmediğini göstermektedir. Yıllara göre muhasebesi görülen vakıf sayısı 66 ile 88 arasında değişmektedir. Bazı vakıf muhasebelerinde sadece bir alanda hizmet

veren vakıfların, bazılarında iki üç alanda hizmet veren vakıfların hesapları birlikte görülmüştür. Dolayısı ile vakıf çeşitlerinin sayısı muhasebesi görülen vakıflardan fazla çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda, her bir muhasebede zikredilen vakıflar esas alınarak üç farklı tarihte hizmet alanlarına göre dağılım verilmiştir. Tabloda ayrıca bu hizmet alanlarındaki vakıfların sermaye miktarları da gösterilmiştir.

Tablo-3: Vakıfların Hizmet Verdiği Alanlara ve Sermayelerine Göre Dağılımı

Vakfın Hizmet Verdiği Alan	Hizmet Türündeki Vakıfların Yıllara Göre Sayısı ve Görülen Muhasebeler İçindeki Oranı			Hizmet Türündeki Vakıfların Yıllara Göre Sermayesi ve Görülen Muhasebeler İçindeki Oranı		
	1192/ 1778	1201/ 1786	1210/ 1795	1192/ 1778	1201/ 1786	1210/ 1795
Çeşme	24	18	18	9872,5	8714	7443
	%27,2	%20,6	%24	%33,9	%30,5	%28
Câmi	13	14	13	6327	6794,5	6760,5
	%14,7	%16	%17,3	%21,7	%23,8	%25,4
Esnaf Ta'âmiye Vakfı	15	16 ⁽²³²⁾	15	5160,5	4957	4429
	%17	%18,3	%20	%17,7	%17,3	%16,6
Mescid	16	19	15	3526	4033	5061
	%18,1	%21,8	%20	%12,1	%14,1	%19
Mescid ve Mektep	2	2	2	924,5	924,5	924,5
	2,27	%2,29	%2,6	%3,1	%3,2	%3,48
Sebilhâne	4	3	2	679,5	591	426
	%4,5	%3,4	%2,6	%2,3	%2	%1,6
Muallimhâne	3	3	3	636	552	636
	%3,4	%3,4	%4	%2,1	%1,9	%2,39
Mescid ve Yâsin Tilaveti Vakfı	1	1		384	384	
	%1,13	%1,14		%1,3	%1,3	
Mescid ve Mallimhâne	1	1	1	244	145	145
	1,13	%1,14	%1,3	%0,8	%0,5	%0,54
Mescid-Su Kuyusu	1	1		233	233	
	%1,13	%1,14		%0,80	%0,81	
Belirsiz	2	2	1	227	227	67
	%2,27	%2,29	%1,3	%0,78	%0,79	%0,25
Kuyu	2	2	1	222	222	42
	%2,27	%2,29	%1,3	%0,76	%0,77	%0,15
Maslak	1	1	2	205	205	255
	%1,13	%1,14	%2,6	%0,70	%0,71	%0,96
Hamza Efendi Câmi Yâsin Tilâveti ve Kar Vakfı	1	1	1	191	191	191
	%1,13	%1,14	%1,3	%0,65	%0,66	%0,71
Serâbâd Câmi Kar ve Hasır Vakfı	1	1		133,5	131,5	
	%1,13	%1,14	%1,3	%0,45	%0,46	
Eskiciyân-ı İçerü ve Bî'r-i Mâ-i Bârid	1	1	1	121,5	131,5	149
	%1,13	%1,14	%1,3	%0,41	%0,46	%0,56
Derviş Ağa Câmi Yâsin Tilâveti Vakfı		1			84	
		%1,14			%0,29	
Toplam	88	87	75	29087.5	28520	26529

232. Burada belirtilen 16 adet esnaf ta'âmiye vakfından 13'ü tek başına zikredilmiştir. Geri kalan üç vakıftan biri debbağân-ı gön esnafı vakfı olup nereye vakfedildiği belli değildir. Yine muytâbân esnafı ta'âmiyesi de tek başına zikredilmeyip Yâsin tilaveti ve aşûre vakfı ile birlikte verilmiştir. Üçüncüsünün de hangi esnaf koluna ait olduğu belirtilmemekle birlikte Tahte'l-Kal'a Sûk-ı ta'âmiyesine, maslağına ve Manisa fakirlerine vakfedildiği belirtilmiştir. MŞ., 210, s. 124, 127.

Tablodaki veriler, sırası ile çeşme, mescid, esnaf taamiyesi ve cami vakıflarının sayıca fazla olduğunu göstermektedir. Bu alandaki vakıfları sebilhâne ve muallimhâne vakıfları takip etmektedir. Bu vakıfların sermaye miktarlarına baktığımızda biraz önceki yapılan sıralama değişmektedir. Sermaye miktarı açısından çeşmeler birinci, câmiler ikinci, esnaf ta'âmiyesi üçüncü, mescidler dördüncü sırada yer almaktadır. Mescidlerin sayılarına oranla sermayelerinin küçük olduğu görülmektedir. Sebilhâne ve muallimhâne sermayeleri ise birbirine yakındır.

3- Defterde Geçen Vakıfların Manisa Üzerine Yapılmış Diğer Çalışmalarla Karşılaştırılması

Ele aldığımız defter dışında Manisa vakıfları hakkında bazı eserlerde de bilgiler bulunmaktadır. Araştırmamıza kaynaklık eden muhasebe defterine göre XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Manisa merkezde değişik hizmetleri karşılamak için kurulmuş 90'a yakın vakıf bulunmaktadır. Muhasebe defterlerindeki bilgilerden bu vakıfların ne zaman kurulduklarını tespit etmek mümkün değildir. Ancak İbrahim Gökçen'in Manisa'daki vakıflar ve hayırlar üzerine hazırladığı iki ciltlik eserinde (Gökçen 1946; Gökçen 1950), yukarıda hizmet alanlarına ve mahallelere göre dağılımını verdiğimiz bazı vakıflarla ilgili bilgiler verilmiştir. Bunların, daha çok isimleri kesin olarak bilinen Gülgün Hatun, Pîrî Kadı, Vanî Mehmed Efendi, Derviş Ağa, Tatar Şehabeddin, Eşmen Hatun, İsa Fakih, Ebe, Defterdar Mahmud Efendi vb. şahıslara ait vakıflar olduğu görülmüştür. Vakıf muhasebelerinde sadece mahalle adı belirtilen çeşme, mescid, mektep ve muallimhaneleri Gökçen'in eserinden tespit etmek mümkün olmamıştır. Çünkü bu mahallelerde bazen birkaç mescid ve çeşme birlikte zikredilmekte bu durum da aranan vakıf eseri tam olarak tespit etmemizi zorlaştırmaktadır. Mahalle isimlerindeki değişiklikler, bir mescidin camiye dönüştürülmesi, vakıf eserlerden birini bir şahsın tamir ettirmesi veya yeniden inşa etmesi sonucunda bu kişinin adıyla zikredilmeye başlanması gibi sebepler bu tespiti güçleştirmektedir. Gökçen'in eserleri üzerinde yaptığımız incelemede XV. ve XVI. yüzyıllarda Manisa'da mevcut olan vakıf sayısının muhasebe defterinde zikredilenlerden fazla olduğu dikkat çekmektedir. Gökçen'in eserlerinde, muhasebe kayıtlarında rastladığımız muallimhanelerden sayıca daha fazlasına rastlanmıştır. Ancak bu muallimhanelerin sayıca ve isimce, muhasebe defterinde tespit ettiklerimizle aynı olmadığı görülmüştür. Bu durum diğer bazı vakıf eserler için de söz konusudur. Gökçen'in özellikle birinci kitabında zikrettiği vakıfların bir kısmının değişik nedenlerle varlığını XVIII. yüzyıla kadar sürdüremediğini görmekteyiz.

Muhasebe defterindeki verilere göre, XVIII. yüzyıl sonunda Manisa'da imaret statüsünde olanlar hariç 20 cami ve 28 mescit bulunmaktadır. Emecen'in Saruhanlı ve Osmanlı hanedanına ait olanlar da dahil olmak üzere XVI. yüzyılda zikrettiği cami sayısı dokuz, mescid sayısı ise 34'tür (Emecen 1989: 90-103, 87-90). Bu rakamlara göre, Manisa'da XVI. yüzyılda cami ve mescid sayısı 43 iken, XVIII. yüzyıl sonunda hanedan mensuplarına ait olanlar hariç 48'dir. XVIII. yüzyılda mescid sayısı XVI. yüzyıla nazaran sayıca azalırken, cami sayısında bir artış söz konusudur.

XVII. yüzyılın ilk yarısında Ulu Cami, Alibey, Hatuniye, Sultaniye ve Muradiye gibi imaret statüsünde olanlar da dahil olmak üzere cami sayısının 24 olduğu görülmektedir (Günay 2000: 145). Günay'ın Manisa'da aynı dönem için tespit ettiği mescid sayısı ise 57'dir (Günay 2000: 134-135). Bu rakamlar XVII. yüzyılın ikinci yarısındaki cami sayısının XVIII. yüzyıl son çeyreğindeki cami sayısına hemen hemen yakın olduğunu göstermektedir. Ancak mescid sayısında ciddi fark söz konusudur. XVIII. yüzyılın son çeyreğindeki mescid sayısının XVII. yüzyılın ikinci yarısındaki mescid sayısının neredeyse yarısı kadar olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumu bazı mescidlerin camiye çevrilmesi ile açıklama imkânı yoktur. Çünkü XVIII. yüzyıl sonundaki cami sayısı ile XVII. yüzyıl ortalarındaki cami sayısı hemen hemen birbirine eşittir. Bu durumu iki şekilde açıklamak da mümkündür. Ya XVII. yüzyıl ortalarında mevcut olan mescidlerin çoğu yıkılarak XVIII. yüzyıla ulaşmamış, yada bizim incelediğimiz muhasebe defteri Manisa'daki bütün mescidlerin muhasebelerini içermemektedir. Burada, muhasebe defterinde yer alan cami ve mescidlerin sayısı ile ilgili sayısal veriler karşılaştırılmıştır. Şüphesiz bu karşılaştırmaları mahallece ve isimce de yapmak mümkündür. Yine aynı şekilde çeşme, mektep, muallimhane vb. vakıflarla ilgili de karşılaştırmalar yapılabilir. Ancak çalışmanın hacmini genişletmemek için bu karşılaştırmalara yer verilmemiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde toplumun dinî, iktisadî ve sosyal alanda ihtiyaç duyduğu pek çok yapı ve kurum vakıflar eliyle kurulmuş ve buralarda verilen hizmet de vakıf personeline karşılanmıştır. Hayırsever kişiler bu kurumları ihtiyaç halinde şehirlerden köylere kadar her yerleşim yerinde kurmuşlardır. Türklerin eline geçmesinden sonra Manisa'da gerek Saruhanlı Beyliği zamanında gerekse Osmanlılar zamanında farklı amaçlarla kurulmuş vakıflar bulunmaktaydı.

Vakıfların yıllık faaliyetlerine dair muhasebeler mütevelliler tarafından Manisa kadısı veya nâibi gözetiminde yapılmaktaydı. 1192-1210/1778-95 yılları arasındaki nâibler kontrolünde görülen 19 yıllık muhasebeler de 211 numaralı Manisa şer'iyeye siciline kaydedilmiştir. Çalışmamızda, bu 19 yıllık vakıf muhasebeleri değişik açılardan ele alınmıştır. Vakıf muhasebelerinin tamamının nâibler tarafından görülmesi Manisa'ya artık XVIII. yüzyıl sonunda kadıların gelmediğini göstermektedir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında 54 mahallesi olan Manisa'nın 38 mahallesinde vakıf esere rastlanmıştır. Muhasebe sonuçlarına göre, Manisa'da 32 adet çeşme mevcuttur. Bu çeşmelerden beşi Gülgün Hatun'a aittir. Defterde, Sultan, Muradiye, Hatuniye ve Ulucami gibi ibadethanelerin muhasebelerine rastlanmıştır. Bu camiler dışında Manisa'da incelediğimiz dönemde 20 cami ve 28 mescid bulunmaktadır. XVIII. yüzyılda vakıf varlığı açısından Alay Bey, Yarhasanlar, Saz, Çarşı, Hâki Baba, Lala Paşa gibi mahalleler ön plana çıkmışlardır.

Muhasebelerde dikkat çeken bir diğer husus Manisa esnaflarına ait yemek vakıflarıdır. 16 farklı kolda hizmet veren esnaf grubunun yemek vakfına rastlanmıştır. Yine esnaf gruplarından bazılarının yemek dışında soğuk su ve Yasin tilaveti vakıfları vardır. Yemek vakıflarının mütevelliliği genelde o esnaf grubunun kethüdası tarafından yapılmaktadır.

Cami, mescid, mektep, çeşme gibi bilinen vakıflar dışında hayırseverlerin farklı ihtiyaçlar için kurdukları vakıflar da vardır. Bunlar arasında aşure, şerbet, ramazan helvası, kar, soğuk su, hasır, hatim ve Muhammediye ve abdesthâne vakfı yer almaktadır.

Vakıfların sermayelerinde on dokuz yıllık süre içerisinde ciddi bir değişiklik görülmemektedir. Yine vakıfların gelirleri içerisinde musakkafat gelirlerinin iyice azaldığı ve para vakıflarının daha ön plana çıktığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

1- Arşiv belgeleri

Manisa Şer'iyeye Sicili (MŞS), Defter No: 200; 211.

2- Yazma Eserler ve Makaleler

- Abdülaziz Bey. (1995a). *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tâbirleri 1.* (Yay. Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Abdülaziz Bey. (1995b). *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tâbirleri 2.* (Yay. Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Alkan, M. (2006). "Uşak Para Vakıfları (1890-1923)" *Bellekten*. 2006/LXX (258), 743-775.
- Baltacı, C. (2004). "Mektep" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını (29), 6-7.
- Çağatay, N. (2006). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık" *Vakıflar Dergisi*. Ankara: Tıpkı Basım PSY Vakıf Sistem Matbaası, 2006/IX, 39-56.
- Çiftçi, C. (2004a). "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri" *Tarih Araştırmaları Dergisi*. C. XIII, (36), 79-102.
- Çiftçi C. (2004b). "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İâşesinde Bursa'nın Rolü" *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. 2004/16, 153-171.
- Demirel, Ö. (1992). "Sivas Çeşmeleri" *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. 1992/3, 169-178.
- Emecen, F. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi C. 1-2*. İstanbul: Eser Kültür Yayınları .
- Gökçen, İ. (1946). *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar I*. İstanbul: Marifet Basımevi.
- Gökçen, İ. (1950). *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar II*. İstanbul: Marifet Basımevi.
- Günay, Mehmet. (2000). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1650-1675)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. (Basılmamış Doktora Tezi).
- Güneri, H. (2006). "Vakıf Sular ve Su Vakıfları" *Vakıflar Dergisi*. 2006/IX, 67-79.
- Kayapınar, H. (2002). "Kuyular" *(TDVİA)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, (26), 510-513.
- Orbay, K. (2004). "Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynı Toplanan Tarımsal Gelirler ve Aynı Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyatlar Endekslemeleri Konusunda", *Osmanlı Araştırmaları*, XXIV, 289-301.
- Orbay, K. (2005). "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları" *Vakıflar Dergisi*, XXIX, 27-41.
- Orbay, K. (2009). "16. ve 17. Yüzyıllarda Bursa Ekonomisi: Sultan Çelebi Mehmed İmaret'i'nin Mali Tarihi (1553-1650)" *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. Sayı 22/Güz 2007, 125-158.
- Önkal, A.-Bozkurt, N. (1993). "Câmi" *(TDVİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, (7), 46-56.
- Özlü Z. (2011). "Osmanlı Devleti'nde Tekkelere Bir Bakış: Aşure geleneği" *Türk Kültürünü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2011/57, 191-212.
- Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Pakalın, M. Z. (1993a). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (II)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Pakalın, M. Z. (1993b). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (III)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Pamuk, A. (2011). *Rasûlüllah'ın Dilinden Surelerin ve Duâların Esrârı. Hikmeti ve Fazileti*, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Singer, A. (2004). *Osmanlı'da Hayırseverlik Kûdüs'te Bir Haseki Sultan İmaretî*. (Çev: Dilek Şendil), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sözen, M.-Tanyeli, U. (1986). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Uçar, H. (2009). *Manisa Çeşmeleri*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Uluçay, Ç. (1942). *XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticâret ve Esnaf Teşkilatı*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Urfalıoğlu, N. (1999). "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" *Osmanlı*. Ankara: Yeni Türkiye Yayını, (10), 464-469.
- Yediyıldız, B. (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

EKLER

1192 Yılı Manisa Vakıf Muhasebeleri Transkripsiyonu (MŞS., 211, s. 78-83)

İşbu sene-i mübâreke-i amîmü'l-berake mâh-ı mu harremü'l-harâmı gurresinden Medîne-i Mağnisa'da bi'n-niyâbe seccâde pîrâ-yı şerîat-ı garrâ fazîletlü Ömer Efendi Hazretlerinin zamân-ı sa'âdet encâmında vâki' olan muhâsebât defterleridir ki bervech-i âti zikr olunur tahrîran fi gurres-i muharremü'l-harâm sene 1192

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika muallimhâne-i Hüsrev Ağa der-zamân el-Hâc Mehmed el-mütevelli ale'l-vakf fi sene semân ve semânîn ve mie ve elf veka'a't-tahrîr min muharremü'l-harâm sene tis'a ve semânîn mie ve elf,

Asl-ı Mâl 135 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ve musakkafât-ı mescid-i şerîf ve mekteb-i münîf Emir Çavuş be-mahalle-i Yarhasanlar der-zamân Molla Abdullah el-mütevelli fi sene 1192

Asl-ı Mâl 314,5 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Akmescid be-mahalle-i mezbûr der-zamân Hüseyin el-mütevelli ale'l-vakf-ı'l-merkûm sene 1192,

Asl-ı Mâl 104,5 guruş

Vakf-ı nukûd-ı sebilhâne-i Kantar Oğlu Seyyid Hacı Mustafa Çelebi der-Sûk-ı Karaköy Seyyid Ali el-mütevelli ale'l-vakf-ı'l-mezbûr sene 1192

Asl-ı Mâl 105,5

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ve musakkafât-ı Gülfâm Hâtun nâm-ı diğêr Gülgün der-mahalle-i Göktaşlı Molla Hasan mütevelli fi sene 192

Asl-ı Mâl 160 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf Mehmed Efendi ve bir-i mâ-i latîf der-mahalle-i Yarhasanlar der-zamân Hasan Efendi el-mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 233 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Câmi-i Şerîf-i Defterdâr Mahmûd Efendi der-mahalle-i Arab Alanı Hocasâde el-Hâc Mehmed el-mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 403,5 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Karahisar der-mahalle-i mezbûr imam Abdullah Efendi el-mütevelli fi sene 192

Asl-ı Mâl 403,5 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf el-Hâc Ahmed der-mahalle-i Alay Beyi el-Hâc Mehmed el-mütevelli sene 1192

Asl-ı Mâl 361 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Leblebicizâde Mustafa Efendi ta'âmiye-i Sûk-ı Tahte'l-Kal'a ve berâ-yı selc-i maslak dersûkı mezbûr ve berâ-yı zebûn li'l-fukarâ-i Mağnisa Seyyid Hasan Beşe mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 881 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Serrâchâne be-Mağnisa der-zamân Molla Mehmed el-mütevelli 192

Asl-ı Mâl 141 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Pîrî Kadı der-mahalle-i Bölücek-i Atîk Ali Çelebi el-mütevelli sene 1192

Asl-ı Mâl 482

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Süleyman Ağa der-ma-

halle-i Derviş Ağa Es-Seyyid Mustafa bin Ahmed el-mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 1470,5 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i haffâfân-ı bâlâ an-zamân Ahmed Çelebi el-mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 270 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı ta'âmiye-i keçeciyan der-Sûk-ı Mağnisa el-Hâc Mehmed el-mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 179 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı ta'âmiye-i palanyân der-Mağnisa Mehmed Beşe el-mütevelli, sene 1192

Asl-ı Mâl 173 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Yaviler der-mahalle-i mezbûr Es-seyyid Ahmed Efendi mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 125 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Süleyman Ağa der-mağnisa Mahmûd Beşe el-mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 211 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf-i Derviş Ağa der-mahalle-i mezbûr Hüseyin Beşe mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 450 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf el-Hâc Mehmed der-mahalle-i Yarhasanlar Molla İbrahim mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 101 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı tilâvet-i Yâsin-i Şerîf ve selc be-Câmi-i Hamza Efendi be-Mağnisa Molla Mehmed mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 191 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme ve bir-i mâ-i Hacı İmam-zâde der-mahalle-i Hâkî Baba Haydârzâde Mustafa Beşe mütevelli sene 1192

Asl-ı Mâl 600 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Baba Kuyusu der-mahalle-i mezbûr Mustafa mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 197 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Şeyh Kuyusu der-mahalle-i Hâkî Baba Mehmed Beşe mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 42 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i eskiciyan-ı taşra an-zaman Molla Halil mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 90 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika muallimhâne-i şerîf der-mahalle-i Derviş Ağa Mehmed mütevelli sene 192,

Asl-ı Mâl 75 guruş,

İşbu defterde tilâvet- Yâsin-i Şerîf....merkûmdur, 84 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i Dilşikâr ve câmi-i Alay Beyi be-Mağnisa Seyyid Ali Ağa mütevelli sene 1192

Asl-ı Mâl 305 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Eşmen Hâtun der-mahalle-i Saz Arab Beşe Oğlu Molla Halil mütevelli sene 192

Asl-ı Mâl 112 guruş

Vakf-ı musakkafât Sebilhâne-i el-Hâc Fazlullah Ağa der-

211 NUMARALI MANİSA ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ VAKIF MUHASEBE KAYITLARI (1778-1795)

kurb-i Lonca be-Mağnisa Oğlu Mehmed Ağa mütevellî sene 1192

Hâsıl-ı icârât der sene-i kâmile 78 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i İsa Balı ve berâ-yı tilâvet-i Yâsin-i Şerîf der-mescid-i mezkûr Mehmed Efendi mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 384 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Sülüklü der-mahalle-i el-Hâc Yahya el-Hâc Abdullah mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 153 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Topal el-Hâc Hüseyin der-mahalle-i Yarhasanlar İmam Mehmed Efendi mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 137 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ve icârât-ı müsakkafât mescid-i seydi Hâce Molla İbrahim mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 60 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf el-Hâc Osman der-mahalle-i Bölçek-i Cedîd Es-Seyyid Hüseyin mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 293 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Soğuk Çeşme der-kurb-ı câmi-i şerîf-i Lala Paşa Süleyman Beşe mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 306 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Burnâz el-Hâc Ali der-mahalle-i Lala Paşa Seyyid Halil mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 528,5 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i latîf-i sabbağân der-Sûk-ı Mağnisa Topçu İbrahim Beşe mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 1570,5 guruş

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı ta'âmiye-i sabbağân Seyyid İbrahim mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 465 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Maslağ-ı Yoğurt Başı be-Mağnisa İlyas Oğlu Ali mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 205 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Ebe der-mahalle-i mezbûr Molla Mustafa el-mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 188 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i Ferhâd Ağa der-mahalle-i Alay Beyi Şeyh Mehmed Efendi el-mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 719 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Dilşikâr ve çeşme-i Alay Beyi der-mahalletân-ı mezbûretân be-Mağnisa İbrahim Efendi mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 649 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika muallimhâne-i münîf merhûm Ali Ağa Hüseyin Çelebi mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 342 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-yi Gülgün Hâtun der-mahallât-ı Narlıca ve el-Hâc Yahya ve Karahisar Ali mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 256 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf el-Hâc Yahya der-mahalle-i mezbûr Ömer Beşe mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 435 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i helvacıyân der-Mağnisa Receb Beşe mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 748,5 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf el-Hâc Himmet der-mahalle-i Karahisar İmam Seyyid Abdullah Efendi mütevellî (sene 1192)

Asl-ı Mâl 154 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Gûne el-Hâc Mehmed der-mahalle-i Hâkî Baba Gümüş Mehmed Beşe mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 150 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika eskiciyân-ı içeri berâ-yı mâ-i bâird el-Hâc Abdullah mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 121,5 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf ve mekteb-i münîf Nişancı Paşa der-mahalle-i mezbûr Seyyid Mehmed mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 610 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i latîf-i Çukur der-mahalle-i Çaprastlar-ı Sagır el-Hâc İbrahim mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 641 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Çaprastlar-ı Sagır İbrahim Beşe mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 216 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika sınıf-ı debbağân-ı gön be-Mağnisa Molla Mehmed mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 150 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ve icârât-ı musakkafât câmi-i şerîf-i Çaşnigir Sinan Ağa be-Mağnisa Molla Halil mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 813 (guruş)

icârât der-sene-i kâmile (156)

İşbu defterde Karamânîzâde el-Hâc Ahmed nukûd-ı mevküfesi deyü...tahrîr olunmuşdur.

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf-i el-Hâc Halil der-mahalle-i Saz be-Mağnisa an zamân İbrahim el-mütevellî ale'l-vakf-ı'l-mezbûr sene 1192

Asl-ı Mâl 625 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Râziye Hâtun der-mahalle-i Alay Beyi be-Mağnisa Sarâczâde Es-Seyyid Mehmed Çelebi mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 423 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika bir-i mâ-i el-Hâc Mahmud der-mahalle-i Alay Beyi Sarâczâde Seyyid Mehmed Çelebi mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 180 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika beş çeşmeler der-mahallât-ı Sâz ve Alay Beyi ve Hüsrev Ağa Sarâczâde Seyyid Mehmed Çelebi mütevellî sene 192

Asl-ı Mâl 324 (guruş)

Vakf-ı icârât-ı musakkafât-ı câmi-i şerîf-i İvâz Paşa der-zamân Aîşe Hâtun an-evlâd-ı vâkif el-mütevellî sene 192

Hâsıl-ı icârât der-sene 545,5 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı ta'âmiye-i sınıf-ı berberân der-Sûk-ı Mağnisa Mahmud mütevellî ale'l-vakf-ı'l-mezbûr sene 1192

Asl-ı Mâl 382 (guruş)

Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Baba Kuyusu der-mahalle-i mezbûr an-zamân Mustafa Beşe mütevellî sene 1192

Asl-ı Mâl 256 (guruş)

- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika sebilhâne der-Sûk-ı Altun Pazarı der-Mağnisa el-Hâc Hüseyin mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 407,5 guruş
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Tağar Hasan Beşe be-kurb-i Lonca Molla Halil mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 67 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf-i Tekye el-Hâc Mehmed Efendi der-mahalle-i saz Osman Efendi mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 306 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı tilâvet-i Yâsin-i Şerîf ve aşûra der-ta'âmiye-i muytâbân be-Mağnisa el-Hâc Mustafa mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 155 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i münîf el-Hâc İlyâs-ı Kebîr der-zamân Kethûda Ömer el-mütevellî ale'l-vakfi'l-mezbûr sene 1192
Asl-ı Mâl 241 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Çeşme-i Baba Kuyusu der-mahalle-i mezbûr (Baba Kuyusu) an-zamân Mustafa mütevellî sene 1194 (2)
Asl-ı Mâl 197 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i mübârek der-kurb-ı Atarca an-zamân Molla Mehmed el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 97 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Tekye der-mahalle-i mezbûr el-Hâc İbrahim el-mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 218 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı ta'âmiye-i sınıf-ı serrâcân ve zaman Mustafa Beşe el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 274 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Gülgûn Hâtun der-mahalle-i İbrahim Çelebi der-zamân Hüseyin Beşe el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 197,5
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf-i Ayn-ı Ali der-zamân İmam Ahmed Efendi el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 328 (guruş)
- İşbu defterde Abdesthâne Akmescid vakfı...masturdur. 324 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i haffafân-ı süflâ der-zamân Ahmed el-mütevellî ale'l-vakfi'l-mezbûr sene 1192
Asl-ı Mâl 176 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Lala Paşa ve berâ-yı şerbet-i be-câmi-i Karayunus Es-Seyyid Molla Ahmed mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 800 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf-i Karayunus der-Mağnisa Es-Seyyid Molla Ahmed el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 397 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Bektaş-ı Kebîr an-zamân İbrahim Efendi el-mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 406 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı selc ve hasîr be-câmi-i Serâbâd der-zamân Topal Oğlu Halil Ağa mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 133,5 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i kazzâzân der-Sûk-ı Mağnisa Ömer Ağa mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 287
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika câmi-i şerîf-i Serâbâd an-zamân Halil Beşe mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 227
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i ve muallimhâne-i Vâni Mehmed Efendi Kanlızâde Es-Seyyid el-Hâc Hasan Ağa mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 145 (guruş)
Hâsıl-ı icârât der-sene-i kâmile 99 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika sebilhâne-i Karçı Oğlu el-Hâc Ahmed der-sûk-ı Karaköy Kebabçı el-Hâc Ali mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 88,5 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Deveciyân der-mahalle-i mezbûr Seyyid Şeyh Mehmed el-mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 139 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i üstâdân-ı haddadân be-Mağnisa Seyyid Hasan Çelebi mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 612 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Yağcızâde el-Hâc Mehmed der-mahalle-i Alay Beyi el-Hâc Mehmed mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 270 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Gürhâne İmam Halil Efendi el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 328 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Defterdâr Mahmud Efendi der-mahalle-i Lala Paşa an-zamân Süleyman Beşe el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 399 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika çeşme-i Karaköy be-kurb-ı Atarca der-zamân Dede Oğlu Mehmed Beşe el-mütevellî sene 192
Asl-ı Mâl 102 (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika ta'âmiye-i Kavukciyân be-Mağnisa an-zamân el-Hâc Mehmed el-mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 312, (guruş)
- Vakf-ı nukûd-ı müteferrika mescid-i şerîf-i Kozluca be-mahalle-i Serâbâd an-zaman Mehmed Efendi el-mütevellî sene 1192
Asl-ı Mâl 53 (guruş)

